

142

D. BOGOS
FOST
ŞEF DE STAT MAJOR AL ARMATEI
REPUBLICII MOLDOVENEŞTI

LA RĂSPÂNTIE

MOLDOVA DE LA NISTRU
ÎN ANII 1812-1918

CHISINAU
EDITURA
SOC. „GLASUL ȚĂRII”
STR. PUŞCHIN No. 48

1924

PRETUL LEI 50.

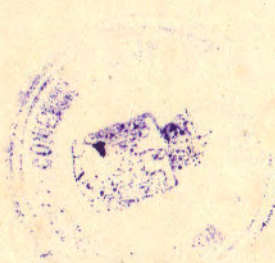
D. BOGOS
FOST ȘEF DE STAT MAJOR AL
REPUBLICII MOLDOVENEȘTI

№ 1150
Sectia II № 226

LA RĂSPÂNTIE

MOLDOVA DE LA NISTRU

ÎN ANII 1917—1918

CHIȘINĂU
TIP. „GLASUL ȚĂRII”
STR. PUȘCHIN No. 48
1924

20008 D. 80008
LA MOLAV TATE 20 1917
ITCENBVOBOM 1917

1917
1917

LA RĂSPĂNTIE

MOLDOVA DE LA NISTRU
ÎN ANII 1917-1918

Mr. 1181 1943

LIBRĂRIE
N. 1181
1943

CUVÂNT ÎNAINTE

„Anii 1917-1918 în Moldova de la Nistru” este o carte care
prezintă o imagine de ansamblu a vieții în această regiune în
acești ani de criză.
Această carte este dedicată scumpei
memorii ale regretatelor jertfe de pe altarul
idealului sfânt: Simion Murafa și An-
drei Hodoroca, căzuți sub mâinele crude
ale dușmanilor neamului la 20 August 1917
și fraților ardeleni, morți în gara Chișinău
la 6 Ianuarie st. v. 1918.
Cartea s-a întocmit după amintirile personale și ale
altora, folosite deosebită și diferite documente scrise.
Autorul

17

CUVÂNT ÎNAINTE

Epoca „renașterii Basarabiei” din anii 1917—1918 este puțin cunoscută de marele public. S’a creat mai multe basme și legende, dar adevărul istoric nu este cunoscut.

Este și de datoria națională a pune în adevărata lumină a zilei tot ce s’a petrecut în timpul acela mare, pentru ca să se cunoască, că într’adevăr a fost o mișcare națională serioasă, că geniul neamului românesc s’a manifestat puternic, aducând prin forțele vii ale fiilor, iubitori de neam, Basarabia la Patria Mamă.

Cartea s’a întocmit după amintirile personale și ale altora, folosind deasemenea și diferite documente scrise.

Autorul

CUVÂNT ÎNAINTE

Epoca „Traselor Basarabiei” din anul 1917—1918 este puțin cunoscută de marea public. S-a crezut multă vreme că legenda, dar adevărul istoric nu este cunoscut. Este și de datarea războiului a pune în evidență faptul că este tot ce s-a petrecut în timpul aceluia război, pentru că să se cunoască, că într-adevăr a fost o război războiul serios. La primul război românesc s-a manifestat puterea, aducând prin forțe vi ale filioz, multor de ream. Basarabia în Polonia Marea. Către s-a întors după amintirile personale și ale altora, folosind documente și diferite documente scrise.

Autent

CAPITOLUL I.

I.

Plecând din Dvinsc¹⁾ spre lacul „Sfenden” nu aveai alt mijloc de locomoțiune de cât trăsura sau căruța și nu puteai lua alt drum de cât acela, care șerpuia printre dealurile și văile ținutului din stânga Dvinei, din împrejurimile orașului Dvinsc.

Drumul era anevoios și dacă nu aș fi avut cai bine hrăniți din grajdurile regimentului 142 (Zvenigorod), desigur că nu aș fi putut răzbi prin troenii, așezați pe linia șoselei ce o urmam. Plecasem din Dvinsc pe la orele 2 după amiază cu gândul că cei 15 klm. ce mă despărteau de cartierul regimentului să-i fac într'un ceas și jumătate. Întârziâeam însă pe drum și mă gândeam la scuzele ce trebuia să le aduc șefului.

Trecusem tocmai în rezerva diviziei XXXVI, care lupta pe frontul de nord pe o porțiune de câțiva klm. Zona diviziei se afla la vre-o 200 klm. depărtare de Riga pe malul stâng al Dvinei, iar cartierul regimentului din care făceam parte se afla în regiunea castelului „Rimșa—Svistopol” al cărui proprietar, un nobil german, plecase în interiorul țării. Comandantul regimentului fusese chemat de dimineață la cartierul diviziei pentru „comunicări de mare importanță”, iar eu plecasem pentru interese particulare în oraș.

1) Oraș pe malul drept al râului Dvina (Letonia).

Drumul începu să fie mai practicabil și ne apropiam de Dvina pe care trebuia să o trece pentru a ajunge la cartier.

Trecem peste Dvina înghețată și la colitura ce o facem spre S—W, Dvinscul se pierdea în ceață.

Șoseaua acum era paralelă cu Dvina și drumul bun. Peste o oră lăsăm mai în urmă apa și lacul Swenden, zăresc pe sprânceana dealului castelul, din hogeacurile ale căror rotoace de fum se înălțau spre cer. La sunetul zurgălăilor apar ofițerii statului major.

Intru de-a dreptul în cancelarie. Ofițerii mă întreabă:

— Unde ai fost? Ce e nou? Stăm pe loc sau trecem la front?...

Cu toate că locuiam castelul „Rimșa—Swistopol“, camera mea nu avea nimic asemănător cu o încăpăre de nobil. Un salon mare din care nu rămăsese ca urmă a trecutului ca confort de cât un cămin în proporții uriașe de marmoră neagră, trei ferestre mari, din cari două condamnate prin scânduri — în lipsa geamurilor, — iar cea de a treia condamnată pe jumătate din aceleași cauze. Un pat de campanie, o masă mare de brad cu hărți, dosare și cărți, un cuier de lemn, un spălător (un lighean pe-un scăunel de lemn) și un fotoliu molatec, care pe timpuri trebuia să fi avut ceva comun cu confortabilele „Moliere“.

Aceasta era mobila cea mai prețioasă — cu toate că picioarele fotoliului fuseseră reparate de mine „ad-hoc“ — mobilă pe care o purtam de la fereastra transparentă la cămin și vice-versa, după dispoziție.

Dacă însă interiorul nu putea avea un farmec prea mare, panorama ce o aveam de la fereastră, era de natură să scuze totul, absolut totul, până chiar și temperatura glacială constantă a odăei.

Pe un fond șters format din lanțul de dealuri peste cari se găsea armata germană, cursul neregulat al Dwinei șerpuia ca un imens șarpe albastru. Mai în stânga — o imensă pată pe albul zăpezii — lacul „Swenden“ dădea panoramei aspectul nordic al Finlandei.

Din coama dealului unde ne aflam până pe malurile Dwinei se întindea imensa pădure a „Rimșei“ care arunca asupra peisagiului culoarea vie a bradului. În zilele în care cerul era limpede, culorile se contopeau într'un amurg feeric, când lacurile înghețate luau ceva din mișcarea razelor pierzânde.

Când însă cerul înourat nu permitea ochiului să urmărească perspectiva de iarnă și când ceața se interpunea ca o pânză de tifon subțire, ochiul se mulțumea privind pădurea pe fondul ceței, iar când totul se pierdea în umbră și tăcere, fotoliul meu era singurul refugiu al gândurilor, cari pătrundeau în suflet ca umiditatea prin veștminte.

Nu știu de ce, dar această călătorie pe care o făcusem — și care nu avea nimic deosebit de celelalte făcute atâta amar de vreme — îmi răscolise sufletul.

Chemarea colonelului la cartierul diviziei, prezența statului major pe peronul castelului la sosirea mea, nerăbdarea și curiozitatea ofițerilor din cancelarie, îmi furisase o neliniște în suflet. Desigur că s'a întâmplat ceva grav pe front, îmi ziceam eu.

Vom trebui din nou să plecăm și să facem iarăși cunoștință cu toate nevoile deplasărilor, fie că e vorba de ofensivă sau retragere. În fond, regretam odaia cu cele două ferestre oarbe, căminul sombru și peisajul Dwinei. Cu toată lipsa de confort, cu toată oboseala morală, cu toată plictiseala muncitorului, care lucrează în bucătăria organizatorie a unui regiment, totuși, regretam o deplasare iluzorie. Psihoza în care ne găseam era de natură să ne mulțumească, fie că ni se îmbunătățea soarta, fie că ni se înrăutăția.

— Domnule locotenent! — mă deșteaptă din somnolență ordonanța. — Domnul colonel s'a reîntors și vă poștește la d-sa.

Mă uit la ceasornic, erau orele opt și jumătate. Dau să-mi îmbrac mantaua și să-mi schimb cizmele. Dar nu isprăvesc bine și în pervazul ușii se arată însuși colonelul. Odaia nu era luminată de cât de flăcările focului ce se consuma în cămin.

— Ei ce? Iarăși visezi locotenente?

Apoi cu același ton blând și oare cum schimbat spuse ordonantei să plece din odaie. Odată singuri se trânti copleșit în fotoliul ce se găsea lângă cămin și-și rezemă fruntea în mâini. Nu știu cât am stat astfel. Aveam în fața mea ruina aceluia pe care l-am cunoscut ca voinicul colonel Petrovskii. Lumina îmi arătă silueta unui om doborât de o cumplită durere morală.

Incovoiat de spinare sta cu coatele pe genunchi. Eram emoționat peste măsură și aveam impresia că destăinuirea ce avea să mi-o facă, era să fie gravă, de o greutate necunoscută și nebănuită. Doream să întârzie această destăinuire și totuși mă pregăteam să o ascult. Desigur, frontul a fost spart undeva, sau vre-o nouă trădare a provocat vre-o nenorocire. În sfârșit, colonelul se ridică și se îndreptă spre mine, se apropie, îmi pune mâna pe umăr și îmi spune rece:

— Măria Sa Impăratul Nicolae a abdicat, la Petrograd s'a format un guvern provizoriu.

Nu știu dacă cineva ar mai fi putut auzi aceste fraze dacă s'ar fi găsit în odaie. Eu însumi de abia le auzeam și totuși mi se înlipăriră în minte cu slove mari și negre.

Îmi repetam în mine aceste fraze și nu puteam să sesizez ceva. Colonelul în fața mea sta nemișcat cu mâna pe umărul meu, cu ochii pierduți pe fereastră, cu fruntea închisă și aspră.

Nu știu cât am stat astfel, uimit de această știre. Știu atât, că chiuitul vesel al ofițerilor de alături ne-a scuturat, și uitându-ne ochi în ochi, am priceput că din momentul acela un jurământ se legase între noi, acela de a păstra secretul cât mai mult, spre a nu arunca neliniștea și printre ceilalți ofițeri. Ne-am îndreptat spre ușă fără a mai scoate o vorbă. În pervazul ușei colonelul, strângându-mă cu putere de brațe, îmi șoptește cu glasul tremurând:

Ce se vor face bieții băeți de pe front? Ce se va alege de împărăție?

Pe când ne îndreptam spre ușa popotei, colonelul îmi mai spune:

— Să fim veseli. Să nu stricăm dispoziția băeților, vor avea destul timp să sufere mai târziu.

O triplă salvă de aplauze salută ivirea noastră la masă. Tot timpul a domnit cea mai complectă veselie. Colonelul a fost mai vesel de cât totdeauna și caracterul său ferm a știut să ascundă cu o oră mai mult știrea dezastrului Rusiei.

II.

Secretul nu a fost păstrat mult timp. A doua zi de dimineață s'au reîntors — ca de obicei — soldați din concediu și aduceau cu ei vestea, care se împrăștiase ca fulgerul în Dvinsk¹⁾.

În seara aceleiași zile am primit la regiment comunicarea guvernului provizoriu. Cât-va timp — cu toate că liniștea dispăruse din castelul nobilului german — lucrurile mergeau ca și înainte, viața noastră se scurgea în mod normal. Peste o săptămână însă, la Petrograd, apare pe ziduri un ordin (Pricazul No. 1) prin care se făcea apel la soldați ca să formeze comitete și să nu mai salute pe ofițeri. Acest manifest anarhic fu împrăștiat cu o iuteală nebănuită pe la corpurile de trupă și într-o bună zi facem și noi cunoștință cu „ordinul“ semnat de un necunoscut, membru în „sovietul soldaților și muncitorilor“ din Petrograd.

Rezultatele nu au întârziat să se producă nici la Rimșa.

Soldații au purces în grabă la formarea comitetelor pe companii, batalioane și regiment. Absorbiți de studiile la care trebuiau să se supună aceste comitete, soldații nu mai aveau timpul să se ocupe cu treburile lor. Petrogradul, care pe semne nu era destul de luminat, apela pentru ori ce reformă economică, politică sau administrativă la „luminile“ ce se găseau în comitetele soldățești de pe front. Și era mai mare plăcerea să vezi pe Ivan Turbincă meditănd asupra foloaselor reale ale unei valute ridicate etc.

1) Nota. Manifestul de abdicare a fost tipărit în toate gazetele.

Încetul cu încetul Ivan Turbincă se convinsese că în Rusia a dăinuit o mare nedreptate. Aceia că nu a fost chemat și el mai demult la conducerea destinilor Țării, când era așa de ușor. Convinși deci de această superioritate a masei, soldații au devenit aroganți cu ofițerii.

Colonelul Petrovski îmbătrânise cu zece ani și era singurul, care mai infiltra soldaților puțin respect.

Cu timpul, comitetele, cari erau formate numai cu caracter politic, au început să se amestece și în organizarea intimă și militară a regimentului.

Pentru a se vedea care era mentalitatea acestor comitete publicăm în traducere următoarea rezoluție luată la un meeting:

„Adunarea soldaților regimentului 142 infanterie Zvenigorod în număr de aproape 2000 oameni, deliberând la meetingul regimentului, în ziua de 22 Iunie 1917, chestiunea de plecare pe front, în unanimitate de voturi a hotărât următoarea rezoluție:

Având în vedere că Divizia 182 stă pe front numai de o lună fără a fi schimbată și pe timpuri a schimbat divizia 36 cu întârziere, pe când divizia I de infanterie stă pe front de două luni fără schimb și schimbarea nu vine de nicăieri, noi zvenigorodenii (soldații regimentului Zvenigorod N. T.) nu plecăm pe front până când nu vom primi un ordin special pentru a schimba Divizia I“.

*Președintele meetingului de
regiment (ss) Krapivin
Secretar (ss) Pridoroghin*

Anarhia creștea mereu și cu timpul nimeni nu-și mai cunoștea competența. Toți sunt mari și tari în regiment și ura seculară a soldaților față de ofițeri ia proporții îngrijitoare. Peste câțva timp, comitetele regimentului, cari se îndeletniceau mereu cu răspunsurile telegramelor de la Petrograd, contribuind prin cunoștințele lor la organizația noii temelii a statului rus, am avut surpriza de a vedea în carne și oase pe delegații trimiși din capitala rusă. Acești înalți reprezentanți ai oblăduirii provizorii, imediat ce au descins la regiment s'au interesat de comitetul regimentului, care în grabă trebuia

să organizeze un meeting. Ce înseamnă un meeting în timpurile de grație ale anului 1917? Inchipuiți-vă un regiment întreg înghesuit în jurul unui cerc în mijlocul căruia se află „oratorii“.

Oratorii au drept tribună un scaun, o căruță, o masă sau vreun butoi răsturnat, pe care se urcă și țin cuvântări, în cari trebuia să „adâncească revoluția“. Despre ce vorbesc oratorii? E greu de precizat. Se insistă asupra dreptului omului, cu condiția ca omul să fie primitiv și fără cultură.

Deci cei veniți din Petrograd înainte de a deschide „meetingul“ încep prin a împărți auditorului ultimele manifeste și „pricazuri“ (ordine) tipărite la Petrograd. Soldații sunt încântați și dacă ar fi știut să citească ar fi luat cunoștință de conținut. Dar, cum majoritatea nu era familiarizată cu binefacerile lui Gutenberg, s'a mulțumit să le chitească frumusețea și să le păstreze pentru timpuri mai bune.

În timp ce unul din oratori vorbea despre binefacerile revoluției, soldații se întrebau între ei dacă printre cele scrise în manifeste nu se vorbește și de otpuscuri (permisii) sau demobilizare, dat fiind că în mijlocul lui Martie ar fi fost mai bine să se găsească la munca câmpului de cât la „meetinguri“. Erau însă și din aceia în care ambițiunea fusese trezită de prezența delegaților și ar fi vrut și ei să priceapă ceva, doar, doar la rândul lor vor deveni buni propagandiști pentru alte regiamente.

Așa se otrăvea sufletul rural al soldatului și atunci pentru prima oară s'a văzut că armata rusă, tăvălugul rus, atât de cântat de occident, puterea statului rus era pentru todeauna primejduită. Munca depusă de atâtea decenii era distrusă grație câtorva ideologi și grație misticizmului slav. După acești propagandiști urmară alții și așa — rând pe rând — se perindau mateloși din Baltica, mateloși din Marea Neagră, soldați trimiși din diferite centre revoluționare pentru a ridica entuziasmul și a adânci revoluția. Vai! Entuziasmul în adevăr creștea și revoluția prindea mereu rădăcini adânci printre soldații, cari se obișnuiseră cu noua lor ocupațiune politică.

Intr'o bună zi se ivește în curtea castelului o căruță împodobită cu un steag cu culori ucrainene. Din căruță se scoboară un soldat înalt cu mustățile lungi plecate pe lângă colțul buzelor în jos. Nu puteai să te înșeli asupra originii lui. Era un ucrainean, un tip special slav, asemănător cu cei din litografiile în cari este reprezentant eroul stepelor ucrainene — Mazepa. Ducându-se de-a dreptul la comitet, ceru să se convoace imediat la dânsul toți soldații ucraineni din regiment, cărora are să le facă diferite comunicări. Delegatul ucrainean foarte dibaci și inteligent — începu în limba ucraineană să istorisească scene din istoria Ucrainei, le arată apoi cum Ucraina a fost la început o țară liberă și cum mai târziu a fost cotoșită de Ruși și cum încetul cu încetul ea se redeșteaptă la viața națională. În concluzie oratorul arăta soldaților că din moment ce Ucraina se organizează, din moment ce în Ucraina s'au format chiar unități naționale ucrainene, este de dorit ca toți ucrainenii să se organizeze în comitete ca mai târziu să se repatrieze. Propunerea fu primită cu un entuziasm de nedescris. Chiar în acea zi se formă un comitet național.

Din momentul acela în regiment se observă o mare înfrigurare. Toți ucrainenii cari făceau parte din alte comitete s'au lăsat pe tânjală, lucrând cu mai multă febrilitate în comitetul ucrainean. Alți delegați ucraineni sosiseră, cari țineau în curent pe compatrioții lor cu ceia ce se petrece în țara lor. Cântecurile și jocurile naționale erau înfonate de ucraineni, ridicând prin aceasta entuziasmul soldaților pentru noua lor patrie.

În curând după delegații ucraineni își făcură apariția și delegații poloni, cari aduceau la cunoștință compatrioților lor, că sub noua oblăduire li se recunoaște și lor dreptul de a se organiza în stat aparte. Astfel comitetele naționale începură să ia un avânt. Soldații acum se împodobeau fiecare cu culorile steagului național și se organizau pe lângă meetinguri și serbări naționale, la cari asista întregul regiment. Instinctul național fu mai puternic de cât se credea și prin acțiunea lui binefăcătoare pentru națiunile oprimate, se sapă temelia statului opriment, descompunând armata.

De acum comitetele naționale lucrau independent și în fiecare zi se înregistrau noi succese pe terenul național. Și la fiecare nou succes altă serbare se organiza de comitet, pentru a împărlăși veselie lor și celorlalte naționalități oprimate.

În regiment se găseau numai doi moldoveni: eu și un soldat din județul Orhei.

III.

Intr'o seară frumoasă de Aprilie, eșind dela o serbare ucraineană dată pentru comemorarea poetului și luptătorului național Șevcenko, la care luaseră parte mai mulți propagandiști ucraineni — foști institutori — am fost rugat să intru și eu în jocul lor. Serbarea înălțătoare, poeziile și poemele lui Șevcenko pline de un cald patriotism mă mișcaseră nespun. Fără să vreau, simțeam cum în piept creștea o căldură înăbușitoare și cum mi se umezesc ochii de lacrimi...

Eram într'o dispozițiune cu totul neobișnuită. În adevăr ce căutam eu, român, la serbarea ucrainenilor?!...

Ajuns la mine în odaie m'am trântit pe fotoliu persecutat de acest gând: — Ce căutam eu acolo? Ce mă atrăgea atât de puternic la aceste comitete naționale, când nimic și nimeni nu mă lega de aceste naționalități. Desigur — gândeam eu — trebuie să existe o logică în acțiunea mea. Dar care? O, Doamne! Dar eram tot atât de străin de ruși ca și ei! Eram moldovan, făceam parte din umiliții plugari, cari în timp de pace îngrășau pe boeri prin truda și prin munca plină de poveri a câmpului, dar în timpul de război, îngrășa cu sângele lor pământul... pământul cui? Ce ne lega pe noi de ruși? Care era motivul pentru care aceste comitete naționale aveau o așa de mare atracție pentru mine? Auzeam o limbă nouă. Nu se mai vorbea rusește. Mă găseam în cercul unei națiuni, care avea aceeași soartă ca și a mea, fiind subjugață.

Nenorocirile suportate în comun sunt mai ușoare. Mă găseam în Ucraina, în țara aceea apropiată țării

mele: Basarabiei. Și în lumina jăratecului din cămin căutam să pun un nume pe fapta monstruoasă a Rușilor, cari au mințit, da! au mințit, spunând că ne-a dezrobit.

Lumina căminului reflecta pe ziduri o umbră donchișotească: două brațe lungi ridicate spre cer, cari se în-doiau pe plafon. Aveam friguri.. Plecându-mi fruntea arzândă pe fereastră, am purces la retrăirea copilăriei mele.

Toate episoadele îmi tresăreau prin minte, cu regularitatea unui film cinematografic. Am revăzut cu o claritate extraordinară satul meu natal „Grozeștii“, așezat cochet pe-o sprânceană de deal, pe malul Prutului. Grozeștii se află în fața unui sat de pe malul românesc cu acelaș nume. Malul înalt și râpos al Prutului, slăpânește plaiurile românești. Privind de aci din Grozești nu apar decât acoperișurile caselor, cari singure pot răzbate prin frunzișul pomilor deși și seculari. Copilăria mi-am petrecut-o în sat, în lunca Prutului și pe mal, de unde sorbeam cu înseiere peisagiul de pe malul celalt. De câte ori moșu Ion Nacu mă prindea rătăcind prin luncă mă certa:

— Da ghine Mitea, ti înveți și tu cu controbanda?

Eu fugeam rușinat acasă, unde eram aspru certat de maică-mea.

Tatăl meu ca preot nu-i plăcea să mă vadă prea mult prin luncă. Eu totuși, mă simțeam atras de luncă și de mal, despre care se vorbea multe. Pe acolo era locul de trecere în România și știam că locuitorii treceau adeseori pe acolo.

Răuvoitorii — grănicerii ruși — spuneau că ai noștri treceau cu contrabanda.

De fapt, moldovenii mai mult plecau la rudele lor din Grozeștii-românești pentru petreceri și cumetrii. Ei! Câte felișcane de ale noastre rămăneau în România... Numai părintele Neculae Verdeși dela Zberoaia făcea mai multe năzdrăvănii.

Dânsul își făcuse toate studiile la Iași și odată cu răpirea Izmailului se făcuse din moldovan... basarabean.

Mult îi plăcea părintelui Iașul. Când aveai mai multă

nevoe, să-l vezi — da să-l găsești? De unde! Părintele se găsea la Iași, unde sta câte o săptămână. Odată te pomeneai cu el la Grozești.

— Bună seara părinte Dumitrie, — spunea el tatălui meu.

— Bună să-ți fie inima. Dar ce vânt te aduce pe la noi?

— Ei! Iată m'am gândit să mai văd ce e prin Iași, — sau: — iată vin dela Iași.

Niciodată nu se întorcea părintele Nicolae dela Iași fără să nu aducă ceva prin buzunare: cofeturi pentru mine, ziare și reviste pentru tata și... o sticlură cu rom sau țuică. Și ca să nu zăbăvească prea mult pe la vămi, — fura Prutul, — cum se spunea pe la noi. Grănicerii ruși ce n'ar fi dat ca să-i prindă. Dar vezi de-l prinde pe părintele Nicolae!

O singură dată grănicerii erau cât p'aci să pună mâna pe el. Dar noroc că era vânos și dintr'o săritură sări din uliță peste poartă în bătătură la noi. Pentru prima oară l'am văzut amărât. În ziua aceea, tatei nu-i putea aduce ziarele, iar sticlura cu rom se sparse în cădere.

— Na, mă țâncule, bomboane, că numai tu avuși noroc. Cât despre d-la, părinte Dumitrie, mai puneți pofta'n cui, cum mi-o pun și eu — după rom, — și adresându-se spre luncă unor grăniceri invizibili:

— Bățuv'ar Dumnezeu de „cațapi“ și „porci“¹⁾...

Iarna însă trebuia să-mi curm plimbările. Pe înserate la gura sobei tata mă lua în brațe și prindea a ceti din ziarele și revistele ce i le aducea părintele Nicolae. Când însă bunul nostru prieten muri, tatei nu-i mai rămase decât un singur izvor de cultură românească, revista „Albina“. Și dornic ca să-mi însufle în suflet o doză cât mai mare de românism, tata îmi cetia regulat, din scoarță în scoarță, întreaga revistă.

Numai maică-mea era geloasă:

— Da lasă copilul în pace. O avea destulă vreme să învețe carte. Mai bine să-l înveți să cânte.

1) „Cațap“ și „porc“ — porecle date de moldoveni rușilor (N. A.).

Tata blajin mă scoboară de pe genunchi și mă trece mamei.

— Ei, Mitea, ia să cântăm „Dela Plevna mai la vale“, — și maică-mea începea cu o voce duioasă:

Dela Plevna mai la vale
Să bat turcii cu muscalii...

și mai departe:

Vezi rândunelele se duc, etc.

Eu țineam hangul.

— Vezi, Dumitrie, — spunea mama, tatălui-meu — când îți spun eu, că preot trebuie să-l facem. Ia, vezi, ce glas frumos are!

— Lasă, Veră, l'om face jurist (avocat) să poată să ia apărarea moldovenilor la sudurile (tribunalele) rușilor — spunea tata.

Eu adormeam și niciodată n'am putut auzi discuția până la sfârșit. După cum am văzut, la urma urmei tot ideea tatălui a triumfat. Curând după moartea părintelui Nicolae, am plecat cu toții din Grozești la Boldurești. Acum Prutul era mai departe și tatălui nu-i mai intra în voe. Intr'un fel avea dreptate. Se obișnuise în meleagurile Prutului și cu greu se obișnuște omul când se desparte de ai lui. Eram de 11 ani și gustul cititului mi se desvoltase mai mult, grație creșterii ce mi-o dà tata. Ca culme, nici „Albina“ nu mai sosea regulat.

Intr'o primăvară tatăl meu își schimbase cu totul firea. Seara se așeza pe pridvorul casei și rămânea vreme îndelungată cu ochii duși în depărtare. Mama nu știa ce să mai creadă.

— Că nu ți-o făcut ceva vlădica? — întrebă mama.

— Da nu mi-a făcut nimic. Mă gândesc la părintele Neculae — răspunse tata.

— Dumnezeu să-l erte...

Intr'o bună zi tata îi spune mamei:

— Știi una, Veră? Mă duc la Iași. Dumitrie, va'i fi dat în doaga părintelui Niculae, Dumnezeu să-l erte.

— Ei, iac'o bună! Nu poate să plece omul la Iași

c'a dat în doaga părintelui Nicolae. Iau „otpusc“ (concediu) de la Vlădică și plec. Eau și pe Mitea.

Mama răsufila puțin, când auzea că mă va lua și pe mine și totul intră în liniște.

Pe la începutul verei, tata avea toate documentele în regulă, iar eu strângeam economii pentru ca să fac cumpărături mamei.

Plecăm. După ce trecem Prutul, tata se uită de jur împrejur să vadă, dacă nu era vreun rus, apoi în siguranță făcu o cruce:

— Mulțumesc ție Doamne, că mă văd în România!

Eu făceam chiic. Dela o vreme tata începu să vorbească cu un vecin. Observai că între limba ce o vorbea tata și vecinul nu era nici o deosebire. Puțin mai târziu observai că satele nu se deosebesc de ale noastre. Ii spuse tatei cele observate.

— Bini, Mitea, cum să ne deosebim de români? Și ei sunt moldoveni și noi suntem moldoveni. Și aici e pământ moldovenesc după cum și Boldureștii tot pe pământ moldovenesc e clădit. Moldova unde stăm noi — au furat-o însă rușii.

Iașul a făcut o mare impresie asupra mea. Acolo s'a găsit un om cum se cade, care ne-a dus pe la Trei Erarhi, Mitropolie, statuia lui Ștefan Cel Mare, etc...

Tata se duse și la mitropolit și când îl întrebă cu ce dorință a venit la dânsul, tata îi răspunse mândru:

— Catolicii se duc la Roma și trec pe la Papa. Moldovenii din Basarabia, când vin la Iași, trebuie să treacă pe la I. P. Sfinția ta.

Vlădica rămase încântat de răspuns.

Tot aci tata face cunoștință cu preotul Cordon Galaction. După trei zile de forfoteală în care nu am cunoscut odihna ne-am întors acasă.

Tatălui nu-i mai lăcea gura, istorisind „minunățiile Iașului“. Eu eram și mai mândru. Când un copil de seama mea mă întreba ceva, eu răspundeam scurt și apăsător:

— Știu... doar am fost la Iași, — sau — de unde să știu! doar am fost la Iași. Din ziua sosirii mele de la

Iași, devenisem cel mai mare dușman al rușilor, și atunci când ne jucam de-a războiul era imposibil să nu izbesc pe vreunul din partida adversă, care făcea pe rusu...

În Boldurești ne-a vizitat preotul Galaction Cordon. Era o sărbătoare pentru ai noștri: doar ne vorbea de România. Întâi de toate mie însă mi-a plăcut mai mult, când a cântat „Rage Bugu în cetate“.

După școala primară am urmat școala spirituală și seminarul teologic din Chișinău.

Am văzut în seminar moldoveni, cari nu știau rusește și cari mai târziu le era rușine să-și spună moldovan. Și nici odată nu mă mâhnea mai tare de cât atunci când vedeam că acești copii răătăciți căutau să evidențieze această. Dar erau și moldoveni cu inimă, cu sentimentul național.

Câte răfuei am avut chiar cu profesorii din seminar. Cu unul ne certam mai rău. Acela era profesorul de literatură numit Kurdinovschi și care era un ucrainean înfocat. Imi aduc aminte de un incident pe care l-am avut cu el în 1907. Profesorul Kurdinovschi vroia să probeze că românii din vechiul regat nu aveau nimic comun cu cei din Basarabia. Eu atunci m'am sculat și m'am făcut tare să-i probez contrariul. Această „insubordonanță“ am plătit-o cam scump. Altă dată pe vremea când ca arhiepiscop era Serafim Ciciagov, fost colonel în garda imperială, trimis înadins în Basarabia ca să „combată“ curentul „separatist“ al moldovenilor, am avut un alt incident sgomotos. Se da la școala eparhială de fete o serbare la care luau parte și elevii seminarului duhovnicesc. La această serbare luau parte Arhiepiscopul și un revizor trimis special dela Petrograd ca să studieze acelaș curent „separatist“ în școli. Se vorbea la Petrograd, că la seminar domnea un curent foarte puternic și se căuta a se ști adevărul. Revizorul șiret ordonă muzicii să cânte vre un dans național. Muzica începu o sărbătoare. Imediat moldovenii s'au prins la joc. Arhiepiscopului însă nu-i fu pe plac această muzică și spuse muzicanților:

— Incetați de a mai cânta această muzică. Aceasta este muzica românească nu moldovenească...

— Ori moldovenească, ori românească este acelaș lucru, îl întrerup eu.

Arhiepiscopul furios mă apucă de guler și după ce mă scutură bine, spuse rar și apăsător pentru a fi auzit de toți:

— Te înșeli. Este o foarte mare deosebire. Între două popoare despărțite printr'un râu mare, nimic comun nu poate exista.

Camarazii m'au tras de haină îndărăt și fui nevoit să-mi înghit replica pe care aș fi putut-o da... Din ziua aceea m'am liniștit, însă... cu ceilalți moldoveni puneam țara la cale. Astfel s'au scurs anii petrecuți la seminar...

După ce am terminat seminarul, am urmat universitatea la Varșovia... Și în sfârșit am intrat în armată pe la 1914 ca să-mi fac stagiul, unde m-a și găsit războiul...

În cămin jăratecul murise de mult. Odaia să răcise de tot. Meditația mea a durat pesemne, multă, vreme. Mă simțeam mai stăpân pe mine și îmi dam socoteala că trebuia să iau o atitudine hotărâtoare. Vedeam că prezența mea în locurile acelea nu mai era posibilă pentru mine, fără ca să-mi zdruncin sănătatea. Dar ce trebuia să fac? De comitet național moldovenesc nici nu putea fi vorba de făcut. Eu singur și cu moldovanul din Orhei nu puteam face nimic. Pe la regimentele din apropierea noastră, de asemenea, nu se găsea nici un moldovan. Auzeam în mod vag că și moldovenii au comitetele lor, îi fereceam pe aceia și totuși nu știam unde să-i găsesc.

În sfârșit găsesc soluția fericită, telegrafiez d-lui P. Halipa, directorul „Cuvântului Moldovenesc“, întrebându-l dacă zvonurile privitoare la comitetele naționale moldovenești sunt adevărate.

Trei zile m'am aflat în frigurile așteptării. A patra zi primesc un răspuns telegrafic prin care mi se făcea cunoscut că pentru ziua de 16 Aprilie se hotărâse ținerea unui mare meeting la Odesa. Dar, o bucurie ca și

o nenorocire nu vine nici odată singură. A doua zi primesc o lungă scrisoare dela fratele meu, Vladimir Bogos, care se afla la universitatea din Chiev, prin care compecta cu știri noi laconica telegramă din ajun.

A fost o zi ferecită pentru mine.

Nici noi moldovenii nu am rămas în urmă cu organizațiile. În Basarabia începuse deja o mișcare puternică moldovenească. În România unde se găseau regimentele cu soldați moldoveni se formau comitete naționale.

Tinerimea moldovenească entuziasă, care totdeauna a fost generoasă, studențimea de la universitățile din Chiev și Odesa se organiza ca să înceapă lupta pe terenul național.

CAPITOLUL II.

I.

În Chișinău, singurul centru moldovenesc, care era permis sub ocârmuirea Rusiei, a fost acela din jurul redacției ziarului „Cuvântul Moldovenesc“ al d-lor Alexandri și Halipa. Prin a doua jumătate a lunii Martie 1917, o mișcare națională începu în jurul acelei redacții. Toți cei ce simțeau moldovenește se strânseseră în jurul acelei redacții și au hotărât formarea unui partid moldovenesc. Această manifestare politică națională în plin centru Basarabiei, era de o deosebită importanță. Nu credem să exagerăm dacă spunem, că aceasta înseamnă a doua manifestare a țării moldovenești, a doua mișcare națională cu un caracter mai important, care se producea în Basarabia dela 1812. În primul rând la 1905, când moldovenii grupați dintr-o parte în jurul d-lui Gavriliță și din altă parte în jurul d-lui Dicescu încearcă să se scape de jugul cotorpitor; acum din nou ca și la 1905 acești idealisti, propagandiști-naționaliști, tinerii și bătrânii entuziaști sau cumpătații moldoveni curați se adună și încearcă să găsească modalitatea pentru a se scutura definitiv de jugul strein. Acestui cerc se datorește înființarea „partidului moldovenesc“, și acestor oameni li se datoresc primele începuturi de organizație națională. În curând „partidul moldovenesc“ ia ființă: Președinte de onoare este ales d-l V. Stroescu: d-l Pavel Gore este ales președinte activ, ca vice-Președinte este ales d-l

V. Herța, d-lui Pân. Halipa revenindu-i locul de secretar general și secretar de ședință d-l O. Ghibu ¹⁾). Redăm mai jos și programul partidului ²⁾).

Programul partidului Național Moldovenesc

În fața stărilor noi de viață politică în Rusia prin căderea vechei stăpâniri și prin venirea unei stăpâniri democratice, care cheazăsluește slobozenia fiecărui om și a fiecărui neam din această țară, partidul național moldovenesc alcătuit acum se simte dator a păși și el pe calea dobândirii drepturilor cetățenești și naționale pentru moldovenii din Basarabia și de dincolo de Nistru.

I. Fiind încredințați că o țară poate înainta numai dând cetățenilor săi puțința unei desfășurări slobode a tuturor puterilor lor sufletești și trupești, partidul național moldovenesc va ajuta în tot chipul pe acei care luptă pentru așezarea temeinică a slobozenilor cetățenești și naționale, dobândite prin revoluția rusească. El va lupta cu toții alături de celelalte popoare ale Rusiei pentru slobozenile naționale ale tuturor, pentru înfăptuirea votului obștesc, de o potrivă, de drept și lăiniuit, pentru slobozenia cuvântului, a tiparului, a adunărilor și a credinței, și pentru așezarea unui chip nou de ocârmuire a țării, care să cheazăsluiască în măsura cea mai dreaptă intruparea acestora.

II. Plecând dela gândurile democratice și naționale mărturisite atât de stăpânirea vremelnică a Rusiei, ca și de ocârmuirile întovărășite cu ea în marele război de acum, partidul național moldovenesc va lupta pentru dobândirea celei mai largi autonomii administrative, judecătorești, bisericești, școlare și economice ale Basarabiei. Rămânând legală și de aici încolo de Rusia prin legile de interes de obște, Basarabia va avea ca să-și ocârmuiască singură viața ei din lăuntru, ținând seamă de drepturile naționale ale tuturor locuitorilor ei. Drept urmare acelor spuse până aici, partidul național moldovenesc va lupta ca:

III. Toate legile, cari privesc viața dinlăuntru a Basarabiei să le întocmească Dieta provincială (Sfatul Țării), potrivit obiceiurilor vechi și nevoilor de acum ale Țării.

În Parlamentul Rusiei întregi Basarabia să fie înfățișată prin trimișii ei într'un chip, care se va hotărâ mai târziu; iar pe lângă stăpânirea de sus, ea să fie înfățișată printr'un însărcinat anume al Basarabiei.

IV. Administrația (ocârmuirea locală) și judecățile să se

1) „Cuvântul Moldovenesc“ 9 Aprilie 1917 No. 28.

2) Idem pagina 2.

îndeplinească de sus până jos de către slujbașii, eșiți din sânul poporului și-n limba poporului. Limba rusească să fie numai pentru legăturile și stăpânirea de sus.

V. În școlile de toate treptele limba de predare să fie limba națională a poporului. Limba rusească se va învăța în școli ca obiect de învățământ, (ca învățătură deosebită). În toate satele și orașele să se facă școli bune cu mai mulți ani de învățătură și toți copii să fie îndatoriți a învăța la acele școli.

VI. Biserica să-și aibă autonomia ei, adică să se ocârmuiască singură, ea să alcătuiască o mitropolie deosebită cu arhiepiscop moldovan în frunte. Preoții să fie crescuți în limba moldovenească și toate slujbele bisericești să le facă în această limbă.

VII. Moldovenii să nu mai fie duși la oaste afară din Basarabia și să învețe aici pe loc slujba ostășească în limba moldovenească. Limba rusească să rămână numai pentru comanda mai înaltă.

VIII. Colonizarea, adică aducerea și așezarea străinilor pe pământul Basarabiei, să se oprească și să se dea pământ sătenilor plugari, cari n'au pământ sau n'au de ajuns.

IX. Să se întocmească cât mai bine viața economică a Basarabiei și veniturile țării să se întrebuințeze pentru nevoile acestora. Veniturile moșilor mănăstirilor închinat și dăruite de către domnii și boerii moldoveni din vechime să fie întrebuințate pentru așezămintele de cultură și de binefaceri moldovenești. Și'n sfârșit:

X. Moldovenilor de dincolo de Nistru să li se cheazăsluiască aceleași drepturi pe tărâmul cultural, bisericesc, politic și economic pe cari le vor avea în Basarabia locuitorii de alt neam.

Pe aceste temeuri se așează partidul național moldovenesc și el nădăjduiește tare că sub steagul desfășurat aici va isbuti să adune toată suflarea moldovenească și să o ducă la izbânda sfintelor noastre drepturi de care am fost lipsiți până acum.

II.

Curând însă membrii Partidului Moldovenesc își dau seamă că sfera lor de acțiune era ori cum mică în Chișinău.

De aceia îi vedem că pleacă la Odesa prin jumătatea lunii Aprilie ¹⁾. În Odesa, în adevăr, se găsea marele patriot Vasile Stroescu și deasemenea două regi-

1) Idem, pagina 3.

mente moldovenești, făceau posibilă luarea unor măsuri de organizare mai eficace. Aci se organizează o mare manifestație cu caracter național, care trebuia să aibă loc în ziua de 16 Aprilie ¹⁾. Însă se amână cu două zile. În ziua de 18 Aprilie manifestația ia un caracter impunător prin participarea a aproape 10.000 de moldoveni. Manifestanții au parcurs străzile Odesei cu drapelele moldovenești și cu placarde imense prin care se cerea „autonomia Basarabiei” și au defilat înaintea hotelului „Londra”, unde se afla d-l Stroescu, care cu toate că era bolnav a răspuns manifestanților din fereastră hotelului. La această manifestație au luat parte, în afară de regimentele din Odesa, Partidul Moldovenesc din Chișinău și studenții moldoveni de la Odesa și Chiev. Înainte de manifestație are loc un mare meeting unde au luat cuvântul numeroși oratori moldoveni dintre cari: Halipa, Secară, A. Morari, V. Cazacliu, V. Bogos, I. Codrean, etc ²⁾. Însă lucru fatal, cu această ocazie s'a produs inevitabila neînțelegere între dreapta și stânga Partidului Moldovenesc, Provocatorii din afară au lucrat în rândurile soldaților pentru ca această neînțelegere să aibă loc cât mai repede. În adevăr unii din soldați au fost influențați mai mult de acești agitatori oculti, cari au reproșat membrilor „Partidului Moldovenesc”, că admit în sânul lor pe unii reprezentanți ai burgheziei.

Această neînțelegere n'a dat însă roadele dorite de provocatori imediat, ci mai târziu, când pentru îndeplinirea idealului tot așa de scump și unora și altora din partid, dreapta partidului cedează în folosul reprezentanților stângei. Însă cu o contrabalansare a acelei încordări și pentru îndeplinirea cât mai repede a idealului național. La Odesa, ia naștere și „Comitetul ofițerilor și soldaților moldoveni”. Din programul acestui comitet menționăm 2 puncte principale: propaganda națională și organizarea unităților naționale moldovene. În fruntea acestui comitet este ales Maiorul Cateli și prin luna Oc-

1) Notă: Datele sunt ale st. v. și în general datele din toată lucrarea sunt ale st. v.

2) „Cuvânt Moldovenesc” 26 Aprilie 1917 No. 33.

tombrie se poate observa roadele reale aduse pentru cauza națională de acest comitet. Ca prime unități naționale, au fost așa zisele cohorte, a căror formare s'a început în timpul verii la Odesa și s'a trimis în diferite centre ale Basarabiei pentru menținerea ordinei. În cohorte se primeau oameni aleși, li se făcea o instrucție specială, în ceiace privește chestiunea națională ¹⁾. Ca inspector al acestor unități naționale a fost însărcinat sub-locot. Crihan. Astfel la mijlocul lui Aprilie găsim într'unul din orașele mari din sudul Rusiei și în apropierea Basarabiei un centru puternic moldovenesc, datorit în mare parte evenimentelor, cari au urmat zilei de 18 Aprilie. Delegația Partidului Național s'a întors din Odesa îmbărbătată și lucrul mergea bine și cu spor. Partidul Național nu scăpa din vedere nicio manifestare publică, la care nu s'ar înfățișa prin cineva din membrii săi și n'ar îndemna la lucrul acest sfânt și mare. Așa la 24 Aprilie se ține congresul preoților. Aci delegatul partidului, d-l Halipa, este primit cu o căldură și propunerea d-sale de „autonomia Basarabiei” este primită cu entuziasm ²⁾.

III.

Dar nu numai în Chișinău și Odesa găsim manifestarea dorinței unanime a moldovenilor de a scăpa de jugul străinilor.

O aceeași manifestație o găsim în acelaș timp și la Chiev. Acolo se găsea un număr destul de important de studenți moldoveni, cari urmau cursurile universității. În acelaș timp și în acelaș loc se găsea și un număr destul de respectabil de ardeleni și bucovineni, cari făceau parte din foștii prizonieri austriaci și cari trebuiau repatriați în România pentru a lupta alături de celelalte legiuni ardelenene. În contactul zilnic ce-l avea cu ardelenii al căror naționalism era școala cea mai bună pentru studențimea moldovenească, finerimea entuziasmată s'a deșteptat la o viață nouă. Cu concursul ardelenilor și

1) „Cuvântul Moldovenesc” 13 Iulie 1917 Nr. 56, idem 21 Iunie Nr. 49.

2) „Cuvântul Moldovenesc” 26 Aprilie Nr. 33.

bucovinenilor, studențimea moldovenească se organizează încetul cu încetul. Curentul naționalist străbate adânc în rândurile lor și astfel asociația studențască cultural-națională „Deșteptarea” ce se înființase pe la 1908 de d-nii Șt. Ciobanu, S. Murafa, D. Ciugureanu, A. Mateevici și alții la Chiev, la care aderă și românii din Regat, cum e de pildă, Berechet Ștefan și alții, această asociație se transformă din culturală și națională cum era, într'un cerc politic, intitulat „Cercul Politic „Deșteptarea”¹⁾. Din ziua înființării lui studenții pun de la început lozinca nu „autonomie” ci „unirea cu România”.

Dacă Partidul Moldovenesc din Chișinău era prima manifestare politico-națională a moldovenilor ținută sub robie timp de una sută cinci ani, dacă manifestația din 18 Aprilie de la Odesa constituia primul pas politic în direcția organizării — acțiunea studenților de la Chiev care datează din ziua de 26 Aprilie 1917 înseamnă prima expresie a dreptului de auto-determinare și *primul pas* făcut pentru „unirea Basarabiei cu România”. Iată cum descrie un student în memoriile sale zilnice începuturile acestui „Cerc Național”:

„23 Martie. ...am organizat cu colegul meu cercul nostru național. La început avea 6 membrii însă după o muncă intensă am ajuns la un număr de 30 de membrii. Programul alcătuit de mine este mai larg decât acel al social-democraților ruși, însă cu o fizionomie pur națională. Scopul urmărit de noi este renașterea națională a moldovenilor. Transilvănenii ne ajută foarte mult. Iată în adevăr oameni cari se pot cu drept cuvânt numi luptători, Imi plac foarte mult. Numai pe chestia evreiască nu mă impac cu ei. Mai mulți din ei sunt antisemiți. Astfel însă cum ei descriu lucrurile poate că au dreptate...”

Aceasta se petrece în zilele când și la Chișinău se lucra pentru moldoveni și din programul ce-l publicăm mai departe vom vedea că studenții pâșesc un pas mai mult spre întregirea neamului.

Organizatorii pe la sfârșitul lunei iau contact cu diferiți profesori de la universitatea din Chiev pentru a cunoaște adevăratele sentimente ale rușilor și a pipăi terenul.

1) „Cuvântul Moldovenesc” 2 Aprilie Nr. 27.

Iată tot din memoriile aceluiași student, câteva rânduri asupra activității studenților moldoveni din Chiev:

23 Aprilie 1917. ... Tot timpul până azi am trecut prin Chișinău și Odesa pentru organizarea moldovenilor noștri din Basarabia și peste Nistru. Am reușit să facem o frumoasă manifestație cu drapele tricolore pe cari era scris „Trăiască autonomia Basarabiei”. În istoria noastră e o pagină de bucurie. Timp de una sută și mai bine de ani am fost robiți și orbiți de ruși. Astfel întrucât toată intelectualitatea se lepădase de țărănime. Atâta blestemăție a făcut proprietarii basarabeni față de poporul lor, încât istoria nu va mai uita niciodată. Sunt naționalist pentru că trebuie să apăr pe frații mei, lipsiți până acum de conducători. Sunt revoluționar, însă revoluționar român. Am pierdut toată încrederea în oameni, cari spuneau că sunt cosmopoliți. La ruși nu era altă intenție de cât de a introduce panslavizmul... Viața își urmează însă firul. Rusia se va distruge prin fărâmițarea ei în provincii autonome. Atunci se va începe o luptă națională ca și în Austria. Aceasta a fost și începutul sfârșitului dominației romane cu singura diferență că Rusia n'a dat civilizație. Rusia nu mai poate continua războiul, însă nici nu poate să-l înceteze fiindcă e silită de către Franța, Anglia, Japonia etc. Germania nu va fi niciodată învingătoare. România Mare va fi înfăptuită însă cu prețul oricărui sacrificiu, alipind toate provinciile românești, cari o înconjoară.

Acești studenți, în majoritate fii de țărani, au înțeles cu un ceas mai devreme calea care trebuia luată și vom vedea din cuprinsul programului acelui cerc, cum dintr'un început au înțeles să nu admită nici un compromis în privința aceasla, mergând până acolo, în cât pentru realizarea țelului urmărit să împotrivescă chiar partidului cel mai naționalist din Basarabia. Pentru studențimea entuziastă dela Chiev pentru reprezentanții tinerimei intelectuale basarabene nu se admitea în întregime programul Partidului Moldovenesc cu care totuși voiau să lupte în comun (vezi programul cercului „Deșteptarea”), pentru că nu se vorbea nimic despre unire. Studenții moldoveni erau siguri că și părinții lor și ceilalți plugari moldoveni nu doreau autonomie, ci unirea și tocmai din cauza aceasta ei o doreau mai tare și mai repede. Iată și reproducerea „în extenso” a programului cercului „Deșteptarea”¹⁾:

1) Copia se află la autor.

Programul Cercului Național al studenților și ostașilor români-basarabeni din Chiev „Deșteptarea” primit în adunarea sa generală de la 26 Aprilie 1917.

Noi studenții, studentele și ostașii români — basarabeni din Chiev, dacă am citit programul Partidului Național publicat în gazeta „Cuvânt Moldovenesc” am adunat membrii clubului nostru. S'au adunat în total 42 de membri și 27 soldați cu d-l ofițer Cecati. Oaspeți au fost nouă oficanți români basarabeni din Chiev și mai mulți ofițeri voluntari, ardeleni și bucovineni. Am desbătut și cumpănit programul și am aflat că el după stările de astăzi din lume și din Rusia nu se poate primi și că nouă pentru fericirea noastră nu ne este desulă autonomia, fie ea cea mai largă. Noi dacă vom rămâne și mai departe în hotarele Rusiei vom fi un popor mic și neînsemnat față de celelalte și pentru aceasta glasul nostru nu va fi ascultat și auzit niciodată. Noi, dacă rămânem în hotarele acestea vechi, măcar să ne dea orice autonomie mare și fie Rusia în viitor monarhie ori republică tot-una, vom avea treburi și lucrări comune cu toată Rusia și în acele treburi noi, ca cei mai mici, nu vom avea alătea voturi ca să ne putem face să ne asculte și dorința noastră. Poporul nostru ar trebui să trăiască tot către ruși și așa sub impresia împrejurărilor ar fi obligat să știe tot două limbi, iar aceasta este foarte rău pentru poporul nostru moldovean, că vedem noi că plugarul nu poate să-și muncească bine ca să fie hrănit și îndesulă în privința economică și pe lângă asta să fie silit să învețe încă o limbă, ce nu se vorbește deloc în casa lui.

Tot din cauza aceasta va fi în viitor așa că se va înstrăina cărturăria noastră și poporul va rămâne iar fără conducători de neamul lui. Ori, este foarte rău, ca așa cărturari cari nu sunt cu inimă și cu graiul cu poporul, aceia totdeauna cum arală toată istoria lumii întregi a vândut pe popor la străini. Țărani nu pot deodată să îngrijească și de conducătorii lui cari vorbesc și în altă limbă și să fie și de coarnele plugului, că atunci, ori unul ori alt lucru, nu va merge bine.

Nici un popor nu s'a făcut încă în lume mare și fericit cu autonomia afară numai dacă toți au fost sub o cârmuire și au lucrat și s'au apărut împreună. Dacă D-zeu ne-a zidit de-o limbă și de un sânge, atunci trebuie să și trăim laolaltă așa cum am fost; o țară cu toți moldovenii și numai cu putere ne-a rupt și dacă ne-a rupt am văzut noi cum ne-a mers. Ne-a fost așa că școlile și bisericile n'au fost în limba noastră natală. Și dacă au fost, apoi numai din banii și sudorile noastre.

Orașele n'au fost de limba noastră precum și toate oficiile. Acum revoluția rusească a șters autonomia autocrată a țării și au venit oameni la guvernarea Rusiei, oameni din po-

porul rusesc. Și acest guvern zice acum clar și precis că libertatea este nu numai pentru Ruși, ci și pentru toate popoarele, cari sunt pe pământul țării. Zice acest guvern, că poporul rusesc recunoaște dreptul popoarelor să se ocârmuiască ele de ele și să-și aleagă ce formă de țară vreau să aibă; și încă zice că pământul și neamurile rupte cu putere nu-i trebuiesc și cu bună seamă la Poloni le-a și dat pământul lor strămoșesc și le-a zis să facă și să-l împartă cum vroesc.

Adecă, poporul rusesc ne pune astăzi și nouă—Românilor din Basarabia — o hârtie albă pe masă ca să scriem pe ea toate dorințele noastre. Noi trebuie să scriem pe ea că vrem libertatea noastră culturală și politică, *unirea noastră cu toți Românii* și să fim și noi un popor fericit în familia popoarelor europene. Noi trebuie să credem că poporul rusesc cu inima curată se va și învoi la ce vorbește, că acum nu vorbește un cap tiran și despolic ca țarul, dară inima și sufletul oamenilor mari ai Rușilor. Pentru Rusia mare, pământul nostru al Basarabiei e numai un petec mic, ce ei nu-l mai numără și doar pe dânsul nu este nici oraș mare, nici comori și bogății cu preț de neîntrecut, — și în sfârșit — noi Moldovenii nu suntem nici de un sânge cu Rușii cum și limba noastră le este străină și necunoscută. Rușii știu bine că noi am fost cu putere rupți de la Moldova de un țar al lor, pe care cu tot sufletul său acum ei îl urăsc. Rușii știu bine că asta au făcut-o numai nemții austriaci și Germania (alunci Prusia) pentru ca să bage ură între doi vecini și acum ei zic că asta n'a fost bine că s'a întâmplat o nedreptățire că ne-a rupt pe noi. Rușii vreau și doresc o pace bună și lungă și pentru aceasta ei vreau să fie vecini buni cu România și, dacă ne-a supărat când ne-au rupt de la mama noastră în numele lor — un țar blestămat, — acum poporul rusesc vroește să ne împace, să ne lase iară la mama noastră, la Moldova — România.

Pentru binele și marea viitor al nostru trebuie ca și noi cu inimă curată și deschisă să le spunem Rușilor că până când vom termina bătălia vom lupta cu ei frățesle cum luptă și frații noștri din România; iar după ce vom mântui războiul voim să ne lipim iară cu toții de frații noștri Moldoveni și să fim cu ei o țară românească. Să spunem Rușilor cu inimă curată că asta este și voia lui D-zeu ca noi să ne împreunăm cu toții câți suntem de un sânge și o limbă și apoi vom rămâne vecini buni și în pace statornică.

Noi vedem acumă că în țara românească se face dreapta la toți, se aduce votul social și se împarte pământul țării la toți și aceasta vrem și noi să o facem pe pământul basarabean când ne vom mântui războiul și ne vom ținea România cu toții. Pentru toate acestea noi aici în adunarea noastră am decis unanim că programul Partidului Național, care a fost scris

în „Cuvântul Moldovenesc“ nu este bun pentru noi și nu-l putem primi, dar programul nostru trebuie să fie :

1) Unirea cu toți românii într-o împărăție în care guvernul Țării să fie ales de întregul popor cu votul universal, egal, secret și direct.

2) Pământul Țării întregi să fie împărțit cu dreptate între cei cari îl lucrează. Modul împărțirii și totul ce se ține de chestia aceasta să fie hotărât în sfatul ales după punctul prim. Noi vă aducem la cunoștință acest program al nostru pentru că vă recunoaștem și vă dorim să fiți conducători. Noi voim să facem un partid nou, că noi știm, că noi cu toții să avem numai un singur program și singurul bun și viitor pentru noi pe care-l spunem acum în programul nostru, pentru care ferecure și măreață soartă a poporului nostru vom lupta până la urmă. Cum luptăm față de dușmanul extern împreună cu rușii, așa și față de aceia cari nu vor voi să înțeleagă și vor fi dușmanii interni ai noștri. Noi știm că hotărârile Partidului nostru Național ce înainte s'au publicat în grabă și în întuneric luate, când încă nu vedeam bine, și clar și ne era frică de orice, dar astăzi, când vedem destul de bine, cum stau lucrurile noi suntem încredințați că și partidul dvs. va acorda, va lua, va sancționa programul nostru și ne va da ajutor din toate punctele ca să lucrăm în popor cum am scris în această hârtie. Vă mai rugăm să vă mutați cu partidul la Chișinău că se cade ca partidul nostru să fie pe pământul nostru basarabean.

Chiev 28 Aprilie 1917. Prezident (ss) V. Bogos. vice-prezident (ss) Cazaciu, secretar (ss) M. Mihailovici, cu originalul adevărat, membru (ss) V. Cecati.

Din citirea acestui program se poate vedea nu numai entuziasmul tinerimii, ci și o bună doză de vederi politice foarte exacte. Acest program a fost întocmit în prezența a 80 de reprezentanți ai intelectualității basarabene și prin aceasta se evidențiază importanța manifestării. Studenții de la Chiev nu sunt „moldoveni“, ci sunt „români — basarabeni“.

Programul nu s'a alcătuit, ci „s'a desbătut și — mai ales — cumpănit“. Autonomia fie ea „cea mai largă“ nu-i mulțumește și pentru ce? Pentru că „aceleași treburi, le vor avea cu Rusia — fie monarhie, fie republică — și fiind mici nu vor avea atâtea voturi ca să le asculte dorința lor“.

Dar chestiunea învățământului limbei rusești, astfel cum este pusă, nu probează un adânc fond politic?

O analiză a acestui program ar fi peste măsură de lungă. Sperăm însă că cititorii vor fi apreciat întreaga lui însemnătate.

IV.

Dar să lăsăm deocamdată activitatea rodnică a studenților din Chiev și a „Partidului Moldovenesc“ în sudul Rusiei și să vedem ce se lucra în Petrograd pentru „autonomia Basarabiei“.

Pe la începutul lunii Mai mă găseam la Petrograd. Am profitat de ocazia ce mi-o procura șederea mea în capitala Rusiei pentru a vedea cum este privită problema Basarabiei. Am căutat să vizitez pe basarabeni, cercelările mele nu au avut însă nici un succes, nu am putut găsi nici un moldovan. Ba da. Urmărind regulat ziarele, am dat într-o zi peste o notiță prin care se făcea cunoscut tuturor basarabenilor că în ziua de ... va avea loc la Liceul Real No. 1 o întrunire la care erau invitați toți locuitorii acelei provincii, cari se interesează de soarta ei. Am rămas nedumerit, văzând că notița nu era semnată de nimeni și prin laconismul ei, nu se preciza nimic. Totuși oricum ar fi fost redactată, această notiță mi-a produs o mare bucurie. În sfârșit, puteam lua parte la o adunare între frați și desigur — mă gândeam eu — voi avea prilejul să mă bucur auzind de la adunarea de la Chișinău vești importante. Trebuia însă să aștept câte-va zile și cum nerăbdarea mea nu cunoștea margini, mi-am îndreptat imediat pașii către Liceul arătat, pentru a lua lămuriri. Ajuns la liceu vreau să mă interesez de persoanele, cari organizează întrunirea și despre scopul ei, însă singura persoană, care ar fi putut să-mi spună ceva, era portarul.

— Să adună aci cineva?

— S'au adunat ei mulți, dar de cine întrebi d-la?

— De basarabeni.

— A da, și „aceștia“ se vor întruni Sâmbătă. Sunt puțini ei la număr și profesorul nostru Erhan ia parte la această întrunire, îl cunoști? Cam așa ceva. Il întreb de

adresa d-lui Erhan și plec imediat spre strada arătată. Pe lângă numărul arătat întâlnesc un soldat și spre o mai perfectă orientare îl întreb dacă este petrogradean spre a mă lămurii exact.

— Il cunoști pe d-l Erhan, îmi răspunse pe rusește soldatul?

— Apoi dumnealui este basarabean.

— Și dumneata desigur tot basarabean ești?

Eu da. Sunt basarabean. Dar dumneata, îl întreb în românește?

— Eu sunt bulgar din Basarabia. Indreptându-ne spre locuința d-lui Erhan, caut să aflu noutăți și intrând în convorbire în limba rusă îl întreb:

— Ei ce noutăți ai din Basarabia? Se lucrează ceva?

— Drept să-ți spun, mare lucru nu știu despre ceia ce se face pe acolo. Știu numai că s'a găsit necesar să plecăm cu d-l Erhan și Inculeț în Basarabia. Pentru că ești însă basarabean tot ca și mine pot să-ți spun numai atâta: lucrurile nu merg prea bine. Niște moldoveni lucrează pe capete pentru autonomie și aceasta nu este pe placul nici celor de aici și nici unora dintre noi basarabenii. Se mai spune pe aici că mai sunt și alți „autonomiști“, cari trag spre România. Auzi, spre România! Ei aceasta nu se va mai întâmpla și uite — sunt în stare să pariez că două luni după sosirea noastră în Basarabia, vom regula treburile cum este mai bine.

— Mă rog, cine sunt aceștia „noi“?

Apoi nu ți-am spus? D-l Erhan, d-l Inculeț și un grup de soldați. Lasă nu te teme. Moldovenii sunt prosluți și numai decât le vom strica treaba... Intre timp d-l Erhan eșea pe poartă încât după câțiva pași eram față în față. L-am salutat respectuos întrebându-l:

— Vă rog, puteți să-mi dați vre-o lămurire în privința întrunirii proiectate la liceul real?

— Dar de ce vă interesează? îmi răspunse.

Sunt basarabean și deci tot ce este în legătură cu Basarabia nu poate decât să mă intereseze.

Da, în adevăr, problema Basarabiei este destul de grea. Este mult de lucru și de aceia plecăm și noi în curând.

— Pe baza cărui program veți lucra în Basarabia?

— În primul rând trebuie să știți că în Basarabia este enorm de lucru. Mai mult decât în orice parte a Rusiei, și este neîndoios că nu vom putea lucra decât după programul revoluționar...

— Ați auzit desigur, întrerup eu, de mișcarea moldovenească. Este aceasta...

— Da, da. Desigur, mă întrerupe d-l Erhan. Dar precum știți și dvs. în Basarabia nu există numai moldoveni...

— Desigur, totuși ei sunt într'o majoritate formidabilă...

D-l Erhan mă privi ținând în ochi și îmi spuse apăsător:

— Fie. Moldovenii sunt în majoritate. Totuși de dreptul de autodeterminare pot dispune toate naționalitățile. Noi, plecând în Basarabia vom căuta să organizăm toate naționalitățile.

— Nu pricep ce va eși din toată combinația aceasta, spun eu nedumerit.

Dar e lucru foarte simplu, în Basarabia vor exista mai multe autonomii, dar nu teritoriale, ci culturale. Va fi o „autonomie moldovenească“, „autonomie ucraineană“, „autonomie germană“, „bulgară“ etc. În mod mașinal pun mâna la șapcă și salut. Ne despărțeam, constatând că n'avem același crez politic. D-l Erhan se îndreaptă spre locuință, de data aceasta întovărașit de soldat. Pe d-l Ion Inculeț nici n'am căutat să-l văd. Am aflat că el lucrează la adâncirea revoluției rusești ca membru al „Sovietului soldaților și muncitorilor“ din Petrograd¹⁾.

1) Revista „Profesionalnoe Obrazovanie“ Nr. 2—3, 1917, pag. 89.

CAPITOLUL III.

Să vedem, acum care era situația politică în Basarabia prin luna Mai și începutul verei?

În Chișinău exista pe atunci „sovietul deputaților soldați și muncitori” și „deputaților țărani”, ambele „soviete”, compuse din socialiști-democrați, socialiști-revoluționari, socialiști-poporaniști, evrei-bundiști, etc. Moldovenii aveau și ei organizația lor aparte. „partidul moldovenesc” dirijat de comitetul executiv. Bine înțeles puterea era de fapt în mâinile „sovietelor” arătate mai sus, cari guvernau și terorizau întreaga Basarabie.

În luna Mai moldovenii se manifestau în Chișinău hotărât pentru „autonomie” într'un șir de congrese. Să le luăm de-a rândul. La 9 Mai a avut loc congresul cooperatorilor¹⁾. Prezida d-l G. Buruiană, membrul „partidului național”. La acest congres „partidul național” a delegat pe studenții Vlad. Cazacliu și Vlad. Bogos ca să ducă cuvântul „partidului” și să îndemne congresul a vota o moțiune prin care s'ar cere „autonomia Basarabiei”. Studenții și-au îndeplinit misiunea cu succes și congresul a votat moțiunea cerută.

La 20 Mai a avut loc primul congres studențesc²⁾. Congresul s'a ținut la redacția „Cuvântului Moldovenesc”, ca președinte al congresului a fost ales d-l Teofil Ioncu, iar ca secretar d-l Vl. Bogos.

1) „Cuvântul Moldovenesc”, 14 Mai 1917, Nr. 38.

2) „Școala Moldovenească” Nr. 2-4, pagina 109.

După deschiderea congresului, primul a luat cuvântul d-l P. Halipa, directorul „Cuvântului Moldovenesc”, care salută congresul în numele gazetei. Între altele d-l P. Halipa spune: „De azi înainte studenții noștri trebuie să înceteze de-a fi revoluționari ruși, ei trebuie să fie buni moldoveni! Fiecare clipă ei trebuie să lucreze pentru schimbarea soartei Moldovenilor. Dacă Adunarea întemeietoare rusă nu ne va face dreptate deplină, să jurăm cu toții, că vom ști a ne jertfi pentru idealul național: pentru autonomia Basarabiei! Să nu încetăm cu revoluția până când steagul nostru nu va fi dus deplin la izbândă! Să fim uniți cu toții, căci prin unire și prin muncă vom dobândi totul!”

După d-l Halipa ia cuvântul părintele Al. Mateevici, care salută congresul și îndeamnă studențimea ca să unească cu ceilalți lucrători naționali, căci unirea toate le poate. Vorbesc apoi studentul Cociorvă, care descrie mișcarea de la Chiev; studentul V. Cazacliu amintește despre organizatorii cercului „Deșteptarea”, de d-l prof. Șt. Ciobanu și alții și îndeamnă studențimea să adere la „Partidul național moldovenesc”. „Întâi să fim Moldoveni și numai după aceea revoluționari ruși! să credem în noi înșine și să lucrăm”, încheie Vl. Cazacliu; după Cazacliu ia cuvântul colonelul Lujanski, îndeamnă la sprijinirea partidului moldovenesc: ne trebuie numai un program, în care mai întâi de toate să fie scris „Moldova”, spune colonelul. Se naște discuția: care program să fie pus ca bază pentru „Partidul național”, cel elaborat la Odesa, sau cel dela Chișinău, vorbesc d-nii Ioncu, Văluță, Cazacliu, Bogos, cu toții indică programul dela „Odesa”, care pare a fi mai democrat în ceia ce privește chestia agrară.

Acelaș lucru vorbește și un soldat. Ia cuvântul d-l sublocotenent Cioruci din Odesa, care spune că nu trebuie să ne preocupe în primul rând chestia agrară, provocând multe discuții și născând divergențe de păreri, ci trebuie ca primul punct al programului să fie: autonomia. Este de părere să fie primit programul fără modificări. Intervine d-l Halipa și îndeamnă studențimea a se înscrie

în partidul național, în ce privește programul, schimbările se pot face și pe urmă. Ia din nou cuvântul colonelul Lujanski și îndeamnă la unire. Mai vorbesc, soldatul I. Codreanu, d-na dr. Alistar.

După aceste discuții congresul hotărăște a se înscrie în partidul național și se declară pentru programul din Odesa.

Congresul trece la dezbaterile punctului două din program; dorințele studenților moldoveni în privința învățământului. Ia cuvântul d-l Năstase și după o cuvântare frumoasă face următoarea propunere care se primește: „Primul congres al studenților moldoveni socotește că școala e cel dintâi mijloc de regenerare al Moldovenilor. Prin urmare să se înceapă încă la 1 Septembrie școli moldovenești în toate satele și să se introducă în mod îndatoritor alfabetul latinesc”.

Studenții Cazacliu și Bogos fac o propunere, care se primește: „la 1 Septembrie 1917 să se deschidă în Basarabia și gimnazii moldovenești pentru băieți și pentru copile, apoi să se introducă limba română și în seminariile de preoți și de învățători, precum și în școlile de specialitate. Mai departe să se facă pregătirile trebuitoare ca peste o vreme oarecare să avem în Chișinău o universitate moldovenească, dar și până atunci să se înființeze la universitățile din Odesa și Chiev câte o catedră de limba, literatura și istoria românească”. Într'un moment dat secretarul congresului Vlad. Bogos desfășoară un minunat steag național al studenților. Pe el e scris cu litere latine: „trăească școala moldovenească autonomă!” Toți cei din față se scoală în picioare și salută acest steag.

Punctele următoare ale programului se desbat mai puțin. Studenții se grăbesc ca să se întâlnească cu țărani, cari au venit la congresul lor pentru 21 Mai. S'a luat, mai departe, următoarele hotărâri:

I. Studenții moldoveni socotesc ca o frumoasă datorie a lor de a lucra pentru organizarea politică și culturală a neamului, atât la țară cât și la orașe. Ei se vor alipi la organizațiile de până aci și vor lucra din toate puterile pentru înaintarea trebei moldovenești.

II. Studențimea se bucură că a sosit vremea ca să se alcătuiască o societate pentru cultura moldovenilor și declară că va lucra cât mai mult pentru atingerea scopurilor ei.

III. Congresul declară ca înființată „Asociația generală a studenților moldoveni din Basarabia”. Această asociație va avea câte o secție în fiecare oraș universitar, unde sunt studenți moldoveni și fiecare oraș ținutal cu școli de mijloc cercelate de ucenici moldoveni. Sediul Asociației va fi la Chișinău unde se va înființa și o bibliotecă centrală. Asociația va ține în fiecare an câte un congres al tuturor studenților moldoveni.

IV. Asociația studenților moldoveni va căuta legături cu studenții români de la universitățile și dela școlile mai înalte din România și din alte părți. Astfel ea va face cunoscute scopurile sale societăților studenților români din Iași, București, Cernăuți, Sibiu, Blaj, Arad, Caransebeș, Gherla, Lugoj, etc. Mai departe Asociația va căuta legături și cu organizațiile studenților ruși. Asociația va organiza călătorii de studii prin Basarabia și prin celelalte părți locuite de Români.

V. Asociația va lupta pentru înființarea a câte unui cămin pentru studenții moldoveni prin orașele, unde numărul lor va fi mai mare.

VI. Hotărârile mai însemnate ale congresului vor fi aduse la cunoștința d-lui ministru al Instrucției Publice din Petrograd, printr'o telegramă.

S'a ales și un comitet restrâns al Asociației (d-nii Cazacliu, Bogos, Racoviță, Harea, Stihii). Și cu aceasta congresul s'a mântuit, iar studenții au plecat să se întâlnească cu țărani pentru congresul de a doua zi. Congresul țărănesc s'a ținut dela 21 - 24 Mai și a fost convocat de revoluționarii ruși cu scopul de a trimite din partea Basarabiei delegații la „Congresul Soldaților, muncitorilor și deputaților țărani ai Rusiei întregi” și a alege deputați în „Sovietul soldaților și muncitorilor din Basarabia”. Partidul moldovenesc și-a pus ca scop să dejoace meschinăria rusească și să se prezinte la acest congres într'un grup compact și bine organizat.

În ziua de 21 Mai la orele 2 se deschide congresul în „Sala Eparhială” ¹⁾. Manifestul de convocare al acestui congres îl dăm în altă parte. Din momentul deschiderii congresului „Partidul Moldovenesc” declară lupta

1) Broșura cu procese-verbale ale Congresului Țărănesc din 21—24 Mai 1917. Ediția specială a Biuroului de organizare, tipărită la imprimăria gubernială.

pe față și în baza dreptului etnografic și de autodeterminare protestează contra alegerilor făcute cu ocazia acestui congres, de oarece moldoveni, majoritatea provinciei, n'au fost de loc luați în seamă și cere ca președintele congresului să fie ales un moldovan.

Se naște un tumult, un zgomot, vociferări, străinii protestează cu violență. Moldovenii se simt jigniți și părăsesc sala de ședință, pleacă în grup la localul „Zemslvei Guberniale” și declară acolo congresul său țărănesc-moldovenesc, aleg prezidium: d-l I. Codreanu, vicepreședinte P. Halipa și secretari V. Bogos și N. Dulea. Aci moldovenii își varsă focul contra străinilor, amenință că nu vor îngădui ca să-și bată joc de limba și națiunea lor ca pe vremurile țarilor.

Vorbesc: Rujnița, Pascaluța, Buruiană, Buga, Ioncu, Șt. Ciobanu, Vlad. Cazacliu. Rușii și ceilalți străini văzând că au dat greș, trimit după moldoveni o delegație compusă din vestitul domn Socolov, trimisul lui Cherenschi, să cerceteze spiritele „separatiste” ale moldovenilor, și d-l Șmidt.

După o târguială aprinsă, d-nii Socolov și Șmidt, acceptă că moldovenii au dreptul de „autonomie” și că dorința lor va fi adusă de d-l Socolov la cunoștința guvernului din Petrograd, în sfârșit moldovenii se unesc a lua parte la congresul rușilor, cerând ca în prezidium să între în proporție egală și moldoveni. Rușii acceptă, și a doua zi, 22 Mai, congresul moldovenilor se unește cu congresul rușilor. Vorbesc din partea moldovenilor: d-l Halipa, explicând istoria înființării partidului național moldovenesc și cerând ca să nu se mai colonizeze Basarabia cu ruși, deoarece nu ajunge pământ nici pentru moldovenii-băștinași ai acestei țări. Un rus Morozov combat propunerea d-lui Halipa, spunând că socialiștii-revoluționari apără interesele țăranilor din Rusia întreagă, dar nu a unei anumite națiuni. Din partea moldovenilor d-l Pascăluță răspunde lui Morozov, spunând că după teoria acestuia din urmă ar trebui să se colonizeze și Rusia cu chinezi, japonezi și alte națiuni. Din public un glas strigă: „Trăiască autonomia Basarabiei”. Se naște un tumult,

unii din străini sar la moldoveni, cât pe aci să se încaere la bătae. Președintele cu greu reușește a potoli scandalul. În ziua de 23 Mai din moldoveni vorbesc, d-nii Șt. Ciobanu, care cere să fie scos afară portretul arhiepiscopului Serafim, întrebându-l la adresa lui cuvintele țari „se știe că acest prelat rus a fost cel mai aprig rusificator”, și alții.

A trebuit un deosebit curaj și o energie supraomenească ca moldovenii să poată impune străinilor respect față de ei, străinii cu oarece mijloace înăbușesc și acum glasul moldovenilor.

Prin lupta sa la acest congres „Partidul Moldovenesc” reușește să dovedească acestor străini că nu va depune armele până ce „Basarabia” nu va fi „autonomă”. Mai departe în zilele de 25 – 28 Mai se ține un congres al învățătorilor din Basarabia¹⁾. La orele 12 în ziua 25 Mai, Congresul Învățătorilor s'a început potrivit programului în „Sala Eparhială” cu o slujbă religioasă, săvârșită de Prea Sfinția Sa Părintele Arhimandrit Gurie, în limba moldovenească. Pentru întâia oră răsună în aceeași sală graiul și cântarea în limba moldovenească. În sute de ochi licăreau lacrimi de bucurie. După slujbă, deschide congresul d-l P. Gore, la masa prezidiului Comisiunea de organizare era compusă din d-nii Vlad. Herța, T. Neaga și P. Arventiev. D-l P. Gore deschide congresul începând cu cuvintele: „Frați Români” mai mulți din sală întrerup: „noi nu suntem români, ci moldoveni”. D-l Gore continuă cu oarecare mirare: îmi pare foarte rău, d-lor, dar eu cunosc istoria neamului nostru și știu că el se numește neamul românesc, (iarăși întreruperi). Neamul românesc locuiește în mai multe țări și astfel avem români-ardeleni, români-bucovineni, munteni, olteni, moldoveni și macedoneni, dar cu un cuvânt toți suntem români. Neamul moldovenesc nu este. Dar dacă dvs. vă face mai mare plăcere să vă zic frați moldoveni, iată că vă zic: frați moldoveni, deschid cu cea mai mare bucurie primul congres al învățătorilor moldoveni din Ba-

1) „Școala Moldovenească” Nr. 2—4, pag. 45.

sarabia, adunați azi aci, pentru a se sfătui cu privire la naționalizarea școalei. Noi moldovenii am avut în durosul nostru trecut o singură rază de lumină, care a fost autonomia noastră dela 1818 – 1828. De când s'a stins și aceeași rază, noi am orbecăit în întuneric. Dar acum s'a făcut în sfârșit lumină și noi ne putem îndrepta neîmpiedicați de nimeni spre cultura noastră națională. Să ne apucăm cât mai degrabă de lucru și să avem înaintea noastră frumosul testament național al poetului Enachiță Văcărescu:

Urmașilor mei Văcărești
Las vouă moștenire:
Creșterea limbei românești
Și a Patriei cinstire.

Aceste cuvinte au fost acoperite cu aplauze. După d-l Gore vorbesc reprezentanții dela diferite instituții, salutând congresul. Din partea Zemstvei Guberniale vorbește Șmidt, care dorește moldovenilor izbândă în năzuințele lor naționale. Mai departe vorbește d-l Cristi, locțiitorul comisarului gubernial, care salută congresul și dorește moldovenilor succes și propășire în viața cea nouă. Apoi vorbește părintele Țeruș din județul Orhei, aminlind pilda cu turnul lui Babel, spune că așa a fost gândul D-lui, dar s'au găsit unii cari au voit să facă pe mai mulți să grăiască o limbă, împotrivindu-se astfel voinței celui de sus. Să luăm seamă, spune părintele că Țeruș, neamurile sunt lăsate de Dumnezeu și cine lucrează împotriva lor, lucrează împotriva lui Dumnezeu; după părintele Țeruș vorbește în numele ucrainenilor d-l Pijoy, care a prezidat congresul țărănesc dela 21 Mai; a urmat la rând d-l Pantelimon Halipa, care ca redactor al „Cuvântului Moldovenesc” și în numele Partidului Național salută congresul și desfășoară punctele programului național, în care în primul rând este înscris: autonomia Basarabiei; în numele ofițerilor salută congresul sub-locot. G. Cazacliu, pe urmă soldatul Pascaluță, ambii sfârșesc cu: trăiască autonomia Basarabiei; la fel vorbesc marinarii Vrâncean și Gafenco, pe urmă ia cuvântul soldatul I. Codreanu, care în frumoasa sa cuvântare între altele

spune: M-a durut adineorea când câțiva dintre dvs. s'au supărat pe d-l Gore, spunând că limba noastră nu e limba românească. Apoi eu, fraților, am citit prin fel de fel de cărți și am căutat să văd cine suntem noi, și am aflat că în adevăr noi suntem români, (lungi aplauze) români ne chiamă (aplaude lungi). Mergeți ca apostolii prin Basarabia. Să aveți un suflet și un grai, să nu zicem că ăsta-i preot, ăsta-i țăran, ci să zicem: ăsta-i român, fraie de al meu pe care trebui să-l ajut. Nu interesele de clase să ne mâie, ci interesul național, care trebuie să fie mai presus de orice.

Cuvântarea soldatului Codreanu a stârnit o mare însuflețire și deatâteaori l-au ridicat pe sus și l-au purtat prin sală; mai vorbesc din partea preoției, preotul Al. Mateevici, care între altele spune: „Da, suntem moldoveni, fii ai vechei Moldove, însă facem parte din marele popor roman, așezat prin România, Bucovina și Transilvania (aplaude). Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia își zic români. Așa trebuie să facem și noi, (aplaude)”; după Părintele Mateevici, vorbește Arhimandritul Gurie: „Adunarea de astăzi e pentru mine un vis. Eu demult am cerut ca moldovenii să fie luminați prin școli în limba lor. Am scris și tipărit chiar și o bucoavnă românească. Dar pe atunci eram singur, cu cel mult 10 tovarăși de idei, pe lângă mine. Dar gândul meu nu mi-a adus mulțumirea, ci dimpotrivă, grele neplăceri, căci am fost alungat din țară ca om primejdios, ca „separatist”. Acum vremurile s'au schimbat, dvs. v'ați adunat acum sute de inși ca să întăriți ceiace nouă ne era oprit: învățământul în limba moldovenească. Mă bucur de această zi ca de sâmbăta sâmbetelor și de sărbătoarea sărbătorilor. Să ne unim sufletele în această mare bucurie și să îndeplinim prin unire, marea faptă a luminării neamului prin limba sa”; mai departe preotul F. Bogos, compară norodul nostru cu Lazăr din evanghelie, care a murit și a fost sculat de Domnul, așa norodul moldovenesc a fost îngropat, dar astăzi Domnul îl strigă să se scoale; urmează un delegat al țărănilor: delegatul studențesc V. Harea; și în sfârșit vorbește în numele

Partidului Moldovenesc d-l Vl. Herța, care a început așa: „d-l Halipa v'a vorbit pe larg despre Partidul Național și despre scopurile lui. Da, voim să strângem sub steagul acestui partid pe toți moldovenii... și mai departe: la începutul adunării de azi dvs. a-ți protestat în contra d-lui Gore, care v-a numit români, dar în cursul ședinței a-ți recunoscut că de fapt suntem romani. Da, suntem romani dela Roma, strănepoți de-ai lui Traian. Strămoșii noștri au fost cei mai mari în lume și frații noștri sunt cei mai luminați din câți încălzește pe pământ soarele lui Dumnezeu. Să fim mândri de aceia ce suntem și să facem totul ca să ne ridicăm cât mai degrabă la înălțimea către care am fost opriți până acum, și sfârșește: cu Dumnezeu înainte și să fie într'un ceas bun cel dintâi congres al învățătorilor români din Basarabia, deschis azi“.

Ședința se suspendă și urmează după amiază când se procedează la alegerea prezidiumului. Sunt aleși: ca președinte d-l T. Neaga, vice-președinte V. Secară și d-șora Ana Bocănescu, secretari: Morari și Al. Groapa. Se mai alege al treilea vice-președinte din partea preoților P. S. Bejan. Congresul trece la lucru după program. După cuvântarea președintelui, ocupă locul la tribună d-l Șt. Ciobanu, șeful învățământului primar al Zemstvei guberniale, profesor dela liceul din Bolgrad și bun cunosător al limbei, literaturii și istoriei românești.

D-sa citește un referat despre organizarea învățământului moldovenesc în școlile de toate treptele. Referatul d-lui Ciobanu este ascultat cu mare atenție. Ca oponenți se ridică doi învățători — unul Dimitriu și altul Buciușcan, — ambii critică referatul, spunând că moldovenii n'au limbă, le lipsește cele mai multe cuvinte literare, etc. Ambii sunt întrerupți mereu de învățători, s'aud cuvinte: jos, vânzătorii de neam!... la Moscova rusificatorii.

D-l Ciobanu le răspunde astfel: „școala rusească de până acum nu ne-a dat nimic bun. Dar este o greșală acum să se creadă că noi nu vom putea începe învățământul din pricina sărăciei limbei. Limba noastră

nu este deloc săracă. Dimpotrivă. Chiar din Basarabia au eșit mulți scriitori români mari, cari au o limbă bogată, cum sunt de pildă: Al. Donici, I. Sârbu, C. Stamat, B. P. Hașdeu și alții. După scriitori ca aceștia să venim noi acum și să clădim o limbă nouă? Dar așa ceva nu s'a auzit niciodată. Limbile cresc de la sine (aplauze). Da, v'om îmbogăți limba, împrumutând cuvinte din alte limbi, dar din limbi cu cari suntem înrudiți“.

Mai vorbesc în înțelesul vederilor d-lui Șt. Ciobanu, învățătorul I. Bojoga, d-șora Ana Bocănescu și părintele Al. Mateevici. După aceste lungi desbateri d-l V. Herța propune o moțiune:

I. Învățământul să fie fără plată în toate școalele de toate treptele.

II. Învățământul să fie obligator în școalele primare, atât pentru băieți cât și pentru copile.

III. Limba de predare să fie limba poporului. Limba rusească să se învețe în mod obligator din anul al treilea în sus.

IV. În școalele secundare învățământul să se înceapă deocamdată moldovenește în clasa primă, apoi treptat în clasele următoare.

În sfârșit se pune la vot o moțiune în vederile d-lui Ciobanu:

1. De la 1 Septembrie 1917 școalele din satele moldovenești sau în majoritate moldovenești se vor preface în școli moldovenești.

2. Limba rusească se va învăța în aceste școli ca obiect începând de la anul al treilea în 6 ceasuri pe săptămână.

3. În școalele cu două clase, limba rusească se va învăța tot de la al treilea an, în câte 6 ceasuri pe săptămână.

4. Să se deschidă școli moldovenești și la orașe.

5. Programele școlare să fie în conformitate cu programele rusești.

6. În Chișinău și în ținuturile unde moldovenii sunt în majoritate să se deschidă încă de la 1 Septembrie 1917 câte un liceu de băieți și unul de fete.

7. Programele liceelor să fie după programele rusești, iar limba, istoria și literatura rusească să se predea după un program pe care-l va elabora o comisie specială.

8. La Universitatea de la Odesa și cea de la Chiev să se deschidă câte o catedră de limba, literatura și istoria moldovenească, până când se va înființa o Universitate la Chișinău.

Propunerile d-lui Ciobanu și ale d-lui Herța se primesc. Cu aceasta se închide ziua întâi a congresului.

A doua zi ședința se deschide la orele 11. D-ra Murafa face o propunere să se ceară eliberarea din armată a învățătorilor moldoveni.

Învățătorul Macovei, propune ca copiii să înceapă a merge la școală de la 9 ani, congresul după oarecari desbateri hotărăște vârsta de 7 ani. Părintele Teruș propune ca Sala Eparhială să se numească de aci în colo locașul unirei. Congresul primește cu bucurie. D-l Ciobanu propune ca școalele cu o clasă să se prefacă în școli cu două clase, după o desbatere, congresul hotărăște: Școalele începătoare să fie reformate astfel, ca dintr'o școală să se poată trece în alta de treaptă mai înaltă. Reforma să aibă în vedere atât ideile democratice și cele naționale, ținând seamă și de adevăratele interese ale poporului. Se dă cuvântul d-lui Șevcenco, care vorbește în limba ucraineană, îndemnând ca aceste două popoare ucrainean și moldovan să meargă alături. Se face o ovațiune d-lui Șevcenco, învățătorii strigă: trăiască Ucraina autonomă, trăiască Basarabia autonomă. După o mică pauză se pun la vot propunerile d-lui Ciobanu:

1. În liceile moldovenești, cari se vor deschide la toamnă toate obiectele se vor preda în clasa întâi moldovenește, iar în clasele celelalte limba și literatura românească vor fi obligatorii pentru elevii moldoveni și facultativă pentru cei de altă naționalitate.

2. În seminarul de învățători din Soroca și în cel de învățători din Chișinău, învățământul să fie în limba moldovenească, iar seminarul din Cetatea-Albă, limba românească să se introducă ca obiect obligator în toate clasele.

3. În școala eparhială de fete și în clasele pedagogice de la licee limba română să se introducă ca obiect de învățământ.

4. În școala spirituală și în seminarul teologic învățământul se va face în limba românească, începând cu clasa întâia.

Ședința se închide.

În ședința de pe urmă, cea mai interesantă chestiune, care s'a desbătut este chestiunea alfabetului, adică de ce alfabet să se folosească moldovenii: de cel rusesc sau latinesc.

În privința aceasta s'a citit un referat de învățătorul N. Buzdugan, alcătuit de Ștefan Ciobanu. După lungi și aprinse discuții la cari ia parte cu o deosebită energie și d-l P. Halipa, ținând o cuvântare înălțătoare, congresul primește: ca în școala moldovenească să se introducă alfabetul latin, care va fi întrebuințat atât în cărțile didactice cât și în scris.

Ziua de 26 Maiu a fost fără îndoială o zi istorică de o deosebită însemnătate pentru neamul nostru. Ședința la care s'a luat această mare hotărâre s'a sfârșit la 12 ceasuri din noapte.

Mai departe, în ședința următoare se discută chestiunea cărților de școală. Ca raportor a fost d-l Năstase (soldat). Aci d-l Năstase amintește că în ce privește cărțile pentru cursurile de învățători, cari se vor ține la vară, ele s'au adus din România.

În legătură cu raportul d-lui Năstase, d-na dr. Alistar aduce salutarile corpului didactic din Iași și spune că mai mulți bărbați de școală din România și-au arătat dragostea de a lucra ei cărțile de școală pentru Basarabia. Părintele Mateevici spune din partea lui că trebuie să ne bucurăm de dragostea pe care ne-o arată frații de peste Prut.

În ședința, după număr a șasea, urmează desbaterea punctului al patrulea din program: Ocârmuirea învățământului moldovenesc. Raportor, învățătorul Vasile Sacară. Se primește propunerea președintelui ca să nu se dea nici o deslegare chestiunii și să fie lăsată în seama comisiunii școlare moldovenești, pe lângă Zemstva Gubernială. Se trece la punctul 5 al programului: Învățământul moldovenesc de peste Nistru. Raportor d-l G. Năstase. Se pune la vot o moțiune prin care se cere:

1) ca Zemstva Gubernială din Basarabia să intervină către Zemstvele din guberniile Podolia și Herson cu rugămintea de a deschide școli moldovenești în satele cu populația moldovenească.

2) De asemenea, se roagă comitetul Partidului Național să intre în legătură cu partidele ucrainene pentru recunoașterea drepturilor moldovenilor de peste Nistru.

3) Să se facă o strigare în gazetele rusești din Podolia și Herson către învățătorii moldoveni de peste Nistru, poftindu-i să ia parte la cursurile pentru învățătorii moldoveni. În legătură cu aceasta d-l Frățiman propune ca congresul să ceară la stăpânirea rusă să se alipească la Basarabia părțile locuite de moldoveni în ținuturile Herson, Ovidiopol și Odesa, cari pe vremea mitropolitului Gaviil Bănulescu-Badoni, erau ocârmuite de Basarabia. Tot în legătură cu punctul acesta propune ca aceleași măsuri, cari s'au luat pentru moldevenii de peste Nistru să se ia și pentru moldovenii din Caucaz, cari sunt destul de mulți la număr.

Tot în ședința aceasta se mai citește un referat de d-l Popovschi, în ceiace privește activitatea extra-scolară a învățătorilor moldoveni. În ultima ședință din 28 Mai se discută punctul din program: învățătorii moldoveni și chestiunea politică.

La cuvântul d-l V. Herța. D-sa ține o lungă și frumoasă cuvântare despre drepturile naționale ale moldovenilor, cari au fost încălcate de către vechiul regim în timp de peste 100 ani și îndeamnă învățătorimea la luptă pentru autonomia Basarabiei.

În urma cuvântării d-lui V. Herța congresul votează o moțiune în care se declară pentru larga autonomie teritorială și politică a Basarabiei. Așa s'a încheiat primul congres al învățătorilor moldoveni, la care au luat parte peste 500 de inși.

II.

Dar manifestările partidului național pentru realizarea idealului național se făceau și cu alte prilejuri. În ziua de 6 Iunie în Chișinău sosește, trecând spre front, un eșalon de voluntari ardeleni de 1200 oameni¹⁾. Partidul național organizează o întâlnire frumoasă scumpilor oaspeți la gara Chișinău.

Cel dintâi ia cuvântul și hiritisește pe oaspeți inimosul patriot Simion Murafa, care le dă din partea osta-

șilor moldoveni, un steag național să-l ducă la Alba-Iulia. De la partidul național vorbește d-l Ștefan Ciobanu; de la studențimea moldovenească vorbește V. Cazaciu; de la soldații moldoveni, I. Codreanu; iar d-l V. Herța de la societatea moldovenească, culturală și dăruiește o icoană frumoasă a Mântuitorului, s'o ducă cu biruință la catedrala din Sibiu. În ziua de 12 Iunie în casa d-lui V. Herța se ține ședința de reînființare a societății culturale moldovenești, care a funcționat pe la 1905¹⁾. Se alege următorul comitet: președinte d-l Gore, vice-președinte d-l V. Herța, membrii: N. Alexandri, Șt. Ciobanu, C. Ciubuc, P. S. Arhimandrit Gurie, A. Murafa, I. Pelivan, S. Murafa, M. Glavce, O. Leonard, A. Gropa, T. Neaga și ca președinte de onoare este proclamat d-l V. Stroescu iar ca membru de onoare d-l D. Semigradov.

Incepând de la 17 Iunie se țin cursurile de limbă română pentru învățătorii moldoveni²⁾. Ca profesori se numesc: d-l Șt. Ciobanu, d-l N. Popovschi, d-l I. Scodigor, d-l Justin Frățiman, părintele A. Mateevici, d-l O. Ghibu (ardelean), d-na dr. Alistar, d-l Aslan (regal), d-l G. Tofan (bucovinean), d-l R. Cioflec (ardelean), d-l Liviu Marian (bucovinean), d-l Ovid Țopa (ardelean), d-l V. Harea (student). La cursuri au luat parte 418 învățători, din cari vre-o zece de peste Nistru. Director al cursurilor a fost d-l T. Neaga, iar secretar M. Hamer și casier N. Alexandri.

Afară de aceste manifestațiuni în capitala Basarabiei, „partidul Național” lucrează din răspuțeri la organizarea în județe, comune și orașe. Așa pe la sfârșitul lui Aprilie, moldovenii naționaliști fac o mare adunare în orașul Bălți³⁾. Acelas lucru mai înainte se face de partid la Bolgrad și Cahul⁴⁾. Peste vr'o câteva vreme, anume 7—10 Mai, la congresul învățătorilor de la Bălți, reprezentării partidului național reușesc a îndruma învățătorimea spre „autonomia Basarabiei”, spre munca pentru renașterea neamului românesc din Basarabia⁵⁾.

1) „Cuvântul Moldovenesc” 21 Iunie Nr. 49.

2) „Școala Moldovenească” No. 2 4, 1917, pag. 89.

3) „Cuvântul Moldovenesc” 14 Mai, Nr. 38.

4) Ibidem, 23 Aprilie Nr. 32.

5) Ibidem, 17 Mai, Nr. 39.

1) „Cuvântul Moldovenesc” 14 Iunie Nr. 47.

În ziua de 16 Mai, se ține o mare întrunire în com. Lăpușna, sub președinția d-rului Ciugureanu, aci se organizează „partidul național” și se iau importante hotărâri. Tărâtimea într’adevăr petrece clipe de fericire necunoscute până atunci¹⁾.

În acelaș timp învățătorul Loginescu, face în com. Domolujeni, jud. Soroca o mare întrunire, la care se decide organizarea „partidului național” în localitate și se primește cu entuziasm vestea despre „autonomia Basarabiei²⁾”. În zilele de 18—20 Iunie, emisarii „partidului”, d-nii învățători Fală, I. Cazacu, C. Leancă, A. Andronachi luptă la „congresul țărănesc” al „socialiștilor-revoluționari” din Bălți împotriva curentului internaționalist³⁾. Dușmanii neamului lansează diferite zvonuri și atâta mulțimea țărănească să-i linșeze pe acești domni, cari vin cu niște inovațiuni, vorbind despre o „autonomie”, dar de fapt sunt niște vânduți și contrarevoluționari. Dușmanii neamului arestează pe susaminiții luptători naționaliști numai pe motiv că au cilit și împrăștiat programul „partidului național”.

La acest congres cu teroare ne mai pomenită s’a scos moțiunea că moldovenii renunță la „autonomie”. Dar luptătorii entuziaști nu se lasă și continuă cu o energie nemaipomenită lucrul său sfânt, propaganda ideilor scăpării neamului românesc din Basarabia.

Așa dar „partidul național” care era condus de cei mai de văză moldoveni, se organiza pe la orașe și pe la țară. El luptă din toate puterile pentru realizarea „autonomiei Basarabiei” și pentru combaterea curentelor prolivnice autonome. În lupta această națională țărâtimea moldovenească este ajutată de studențimea din Kiev și din Odesa, care se înscrie în partid. Studențimea moldovenească nu vedea în autonomie de cât o etapă pentru ajungerea idealurilor de unire și deplină sfărâmare a jugului rus. Profitând de timpul primăverii, emisarii erau trimiși la sale pentru organizarea moldovenilor

1) „Cuvântul Moldovenesc” 24 Mai, Nr. 41.

2) Ibidem, 28 Mai, Nr. 42.

3) Ibidem, 11 Iulie, Nr. 55.

sub cutele drapelului național și pentru a combate curentul rus care făcea ravagii mari la sale, pe baza unui program socialist-internaționalist. În acelaș timp comitetul „partidului național” însărcinează pe d-l Pavel Gore să lucreze la întocmirea unui statut al viitorului „Sfat al Țării” potrivit cifrelor statistice — chiar rusești — moldovenii trebuiau să între în proporție de 70%, iar minoritățile cu 30%. Moldovenii prin alcătuirea „Sfatului Țării” nu făceau de cât își întăreau mai bine situația. În adevăr, situația era de așa natură prin crearea alător organe cari se aflau în mâinele celorlalte organizațiuni politice, în cât, și ei trebuiau să aibă un organ care să poată concura în mod real și — în cazuri mai grave — să anihileze puterea celorlalte.

Iată în câteva cuvinte scopul inițial al alcătuirii „Sfatului Țării”. Cum „partidul național” trebuia să lupte cu arme egale contra propagandei deșantate a socialiştilor-revoluționari, programul partidului lor trebuia să fie tot atât de larg cel puțin ca și acela al adversarilor. Cum însă „partidului național” i s’ar fi putut aduce vina că în el sunt și reprezentanți ai burgheziei și cum pe de altă parte se putea ca adversarii politici să speculeze aceasta în detrimentul scopului final al „partidului” și în sfârșit, cum ideile reprezentanților dreptei nu erau aceleași ca acelora din stânga asupra numai unor puncte dreapta, din care făceau parte d-nii Pavel Gore, V. Herța, V. Anghel, D. Semigradov și alți se îndepărta puțin de la viața activă a „partidului național”. Totuși reprezentanții dreptei au lucrat în mod taci pentru prosperarea acestui partid în cercurile lor și astfel colaborarea n’a încetat în ceiace privește „autonomia” și „separatismul”.

III.

La începutul lunii Iunie, în legătură cu raportul d-lui Socolov, despre care am vorbit mai înainte, lui Cheren-schi, are loc și descălecarea în Basarabia a „grupului basarabenilor din Petrograd”. Abia sosit, „grupul” se

prezintă comisarului gubernial d-lui Vladimir Cristi, cu scrisori de acreditare în regulă de la Prințul Lvov. Printre cele scrise, președintele consiliului de miniștri, recomandă, „grupul de basarabeni“ adăugând rugămintea ca să li se dea tot concursul, întrucât el sosește pentru sădirea „curentului sănătos de unitate de stat“.

Mai târziu d-l P. Gore în calitate de președinte al organizațiunii moldovenești, necunoscând scopurile adevărate ale sosiților din Petrograd, delegă pe d-nii Vl. Bogos, T. Ioncu, I. Codreanu, Vl. Cazacliu ca să se ducă la ei și să-i invite să ia parte cu moldovenii la lupta de dezrobire și de naționalizare. La invitația de a intra în „partidul național“ sosiții din Petrograd au răspuns:

— Am venit în Basarabia de a lupta, nu pentru „autonomia Basarabiei, ci pentru adâncirea revoluției“.

Amuzantă și tristă a fost scena între trimișii „partidului național“ și fruntașii „grupului petrogradean“ când aceștia din urmă făceau pe proștii și spuneau că nu înțeleg cuvântul „autonomia“, și a trebuit ca delegații „partidului“ să se ducă la d-l Gore, să ia dicționarul și să le arăte cu degetul toate explicațiunile privitoare la noțiunea de „autonomie“.

Sosiții din Petrograd¹⁾ își limpezesc de la început situația și refuzul d-lor a stârnit o unanimă reprobare în sânul moldovenilor.

În adevăr, în timpul verii sosiții din Petrograd au putut înregistra roade frumoase pentru activitatea depusă, D-l Erhan devine președinte al „Sovietului gubernial al deputaților țărani“, din care ca cei mai activi membri, făceau parte: Țiganco, Ciurmacenco, Rudiev, Panțări. Iar celalt — d-l Inculeț, membrul „sovietului deputaților muncitori și țărani din Petrograd“, — devine ajutor de comisar gubernial. Așa, încât ambii „șefi ai grupului din Petrograd“ ajung la putere.

Ca să ne putem face și mai bine idee despre programul „sovietului soldaților țărani“ publicăm mai jos „in extenso“ un manifest elaborat și împărțit cu ocazia

1) D-l Inculeț făcea parte din „grup“, dar a sosit în Basarabia ceva mai târziu.

congresului pentru alegeri în „Sovietul deputaților țărani din Petrograd“, despre care am vorbit mai sus:

Cetățeni țărani¹⁾

Stăpânirea veche, rânduiala veche nu mai este. Avem acum stăpânire nouă vremelnică. După puțină vreme ea va chema tot norodul, ca el singur prin oamenii săi de încredere să spună ce orânduială îi trebuie, ce zacoane²⁾ se cer, ca tot norodul să aibă o viață mai bună. O astfel de adunare a tuturor aleșilor norodului, se numește *Adunare Intemeetoare*.

Adunarea Intemeetoare are să hotărască un fel de ocârmuire a țării și să facă zacoane noi pe dreptate. Degrabă se va face cunoscută ziua în care se va strânge Adunarea Intemeetoare. Ziua aceasta de-acum nu-i departe. Pentru că până la chemarea Adunării Intemeetoare norodul muncitor să poată hotărâ trebile sale mai bine și pentru ca să fie mai multă rânduială și dreptate, muncitori și ostași s'au unit de-acum și au trimis de la sine pe împuterniciți săi în Sfatul deputaților muncitori și ostași din Petrograd. Aceste sfaturi ocârmuiesc cu dreptate toate trebile muncitorești și ostășești și ajută stăpânirea la așezarea în țară a unor orândueli bune statornice și pe dreptate. Cea mai mare parte din locuitorii țării sânt țărani. Țărănimea este împrăștiată pe toată fața pământului Rusiei. Dar țăărănimea muncitoare nu-i așa de bine unită ca muncitorii și ostașii.

Cetățeni țărani, unde nu-i unire, nu-i putere și nu-i nici orânduială. Pentru ca țăărănimea muncitoare să aibă putere, ea trebuie ca și muncitorii și ostașii să se întocmească într-o unire pentru ca să stee toți pentru unul și unul pentru toți.

O așa fel de unire a întregii țăărănimi muncitoare va trebui să fie „Sfatul deputaților țărănești din toată Rusia“, care se va aduna la Petrograd în luna Mai. Sfatul acesta se va întocmi din aleșii țărănilor din toată Rusia. Țărani și țărancele în vârstă de la 20 ani în sus, se strâng la adunările de voloste și aleg acolo pe împuterniciții lor din țărani sau din alți oameni, cari se bucură de încredere și sânt cunoscuți că lucrează pentru nevoile țăărănimei muncitoare. Împuterniciții aceștia se adună la Chișinău și aici aleg 10–15 deputați, în „Sfatul deputaților țărănești“ din toată Rusia, care se va aduna la Petrograd.

Afară de „Sfatul deputaților țărănești“ din toată Rusia aflători în Petrograd, fiecare voloste, fiecare ținut și fiecare gubernie trebuie să aibă „Sfatul său de deputați țărănești“. Dar cu ce se vor îndeletnici aceste „Sfaturi de deputați țărănești“?

1) Manifestul a fost redactat în limba română (cu litere rusești) și în limba rusă. Copia se află la autor.

2) Zacoane = legi.

„Sfatul deputaților țărănești din toată Rusia“ aflător în Petrograd, va cerceta nevoile țărănimei din *partea pământului*, interesele și dorințele ei. El va fi un apărător al țăranilor când va ajunge să se hotărască treaba *pământului* și a drepturilor. „Sfatul deputaților țărănești“ va da mâna cu „Sfatul deputaților muncitorești și ostășești“ va face legătură strânsă cu ele și împreună va lupta pentru orândueile noi cu dreptate.

„Sfaturile deputaților țărănești“ de gubernie, de ținut și de voloste au să se îngrijască de interesele locale țărănești. Oamenii buni, dacă veți avea vre-o neînțelegere în treaba pământului nu vă faceți dreptate voi singuri, ci aduceți cererile voastre drepte la cunoștința „Sfatului deputaților țărănești“. Ele va hotărâ treaba pe dreptate și vă va ajuta să vă pregătiți pentru alegerile pentru Adunarea întemeelore.

Basarabia trebuie să trimită în „Sfatul deputaților țărănești de la Petrograd“ 10—15 împuterniciți. Pentru aceasta, la 21 Mai în Chișinău, în Uprava Zemstvei Guberniale se adună împuterniciții volostelor. Fiecare voloste trimite trei împuterniciți. Acești împuterniciți se adună în Chișinău și aleg 10—15 deputați în Sfatul deputaților țărănești din Petrograd. Strângeți-vă cetățeni țărani, în zile de sărbătoare la adunarea de voloste și alegeți oameni de încredere. Împuterniciții vor avea în Chișinău casă și masă fără plată. Cheltueile drumului, de asemenea, vor fi întoarse. Cetățeni țărani, trebuie să alegeți după cuget așa oameni, cari apără statornic și cinstit treaba țărănească, cari știu nevoile țăranilor și dorințele lor și cari vor lucra pentru folosul norodului.

Biuroul pentru organizarea adunării țărănești

Acei patruzeci și ceva de soldați veniți de la Petrograd se împrăștie în toată Basarabia pentru propagandă în sensul arătat mai sus. Și profitând de întunericul populației moldovenești, unde și unde au succes, așa de pildă, un emisar vrednic înduplecă comuna Corjeva, jud. Tighinei, să hotărască următorul lucru:

1) limba rusească trebuie să rămâe și mai departe în școlile moldovenești, învățarea limbei moldovenești este de prisos, fiindcă copiii o învață acasă de la mamă;

2) Basarabia nu poate fi autonomă după jurământul dat și după voința noastră, dar trebuie să rămâe cu Rusia, etc. Soarta Basarabiei să fie hotărâtă de Adunarea întemeelore a Rusiei¹⁾.

1) „Cuvânt Moldovenesc“ 6 August, No. 66.

Acelaș lucru s'a petrecut și în alte comune din jud. Bălți și chiar în or. Bălți cum am văzut mai înainte. Și cel mai provocător argument al acestor emisari era: „măi, voi știți ce-i asta autonomia? Asta pe voi vreau să vă ducă la România, unde voi veți fi robii boerilor¹⁾“. Dar această propagandă destrăbălată întâmpina împotrivirea dâră a „partidului național“ și al reprezentanților „Comitetelor ostășești moldovenești“ din Odesa și Iași. Însă pe la sfârșitul lunei Iunie, forțele „petrogrădenilor“ se sporesc cu un grup de militari, sosit de pe front, care ulterior joacă un rol dubios, fiind când cu unii, când cu alții, în suflet însă strâns legându-se de ideile „petrogrădenilor“, „moldoveni convinși“, dar cei mai mari dușmani ai „separatiștilor“. Mai târziu după venirea lor la Chișinău, acești militari formează un comitet cu numele de „comitetul central al ostașilor moldoveni“.

Nu putem preciza cine i-a sfătuit să facă acest lucru, dar putem spune una, că majoritatea din comitet împărtășau complectamente ideile în ce privește „primejdia de peste Prut“. Ca prezident al acestui „comitet“ era ales d-l G. Pânteau. „Comitetul“ avea o fizionomie cu totul stranie. În primul rând pentru a afișa pentru totdeauna activitatea sa, își alege ca reședință localul, în care avea reședința și Sovietul deputaților ofițeri, soldați și muncitori ruși. Astfel în căldășia bolșevicilor, acest comitet apărea și social-democrat și social-revoluționar, câte odată moldovenesc, după cum erau împrejurările.

Repetând în anti-camerile reprezentanților social-democraților ruși ceia-ce se vorbea în comitetele soldaților moldoveni, trecând în vizită pe la ședințele social-revoluționarilor, indicând ce se mai petrece pe la ședințele celorlalte organizațiuni, comitetul „soldaților moldoveni“ capătă un renume destul de prost. Cu atât mai puțină surpriză a provocat mai târziu prezența în acest comitet a lui Cătărașu, ca reprezentant al unui regiment moldovenesc, cu toate că se știa, că d-l Cătărașu eșise din temniță de vre-o câteva zile mai înainte.

1) „Cuvânt Moldovenesc“, pag. 3.

„Comitetul ostașilor moldoveni“ din Odesa era îngrijorat de această întorsătură a lucrurilor la Chișinău și luase măsuri, însărcinând pe mai mulți membrii ai săi, cari erau la Chișinău cu diferite misiuni: Ciornei, Păscăluță, Matei, Secară, Crihan, să intre în acel „comitet central“ și să contrabalanseze lucrurile alături de „separațiști“. Nu mai puțină îngrijorare avea și de curând înființatul „Comitetul ostașilor moldoveni de la Iași“, care imediat după înființarea sa își ea hotărârea a se pune îndată în cea mai strânsă legătură cu comitetul din Odesa¹⁾. Acest comitet de la Iași ia ființă pe la sfârșitul lunii Iunie.

Moldovenii, cari se aflau pe frontul românesc, au hotărât și ei înființarea unui comitet al soldaților și ofițerilor. Ei aleg ca sediu capitala Iași. În acest comitet intră d-nii Scobiola, Țanțu, Gr. Cazacliu, Năstase, etc. Scopul acestui comitet era în primul rând să facă propagandă printre soldați pentru unirea cu România și pentru a exercita un control și o supraveghere riguroasă asupra Chișinăului: mai mult, acest comitet intră în relații strânse cu armata și conducătorii ardeleni, ce se găseau în Iași, formându-și prieteni devotați în d-nii Osvadă, Debu și alți conducători ardeleni.

Acest comitet lucrează pentru ca situația din Basarabia să fie cât mai cunoscută la Iași și prin prezența lui la Iași aducea un suport moral însemnat „partidului național“ din Chișinău.

CAPITOLUL IV.

I.

În cursul verii se întâmplă un eveniment de o importanță colosală, care deschide „partidului național“ posibilitatea de a păși pe calea realizării programului său și care influențează și asupra activității acelor, cari și-au pus scopul de a adânci revoluția socială în primul rând și a trece cu vederea cea mai reală și vitală cerință a vieții: „Autonomia Basarabiei românești“. Este vorba despre telegrama primită la comisariatul gubernial din Chișinău de la Rada Ucraineană, care invită pe toți comisarii guberniali din Ucraina la o consfătuire la Kiev. D-l Cristi, care pe atunci purta trebile comisariatului gubernial, fără multă zăbavă se adresează „partidului național“ ce-i de făcut. În ziua de 13 Iunie se ține ședință la redacția „Cuvântului Moldovenesc¹⁾“ și se hotărăște ca comisarul gubernial să răspundă, că Basarabia cași Ucraina năzuiesc la „autonomie“ și că Basarabia vrea să trăiască în bună vecinătate cu Ucraina. Tot atunci se hotărăște înființarea unei comisiuni speciale din 7 persoane pentru a întocmi planul de organizare al organului superior al Basarabiei „Sfatul Țării“. Consfăturile ulterioare ale comisiunii au loc, când la „Cuvântul Moldovenesc“ sediul „comitetului central al partidului național“, când acasă la d-l V. Herța²⁾. Dar ca străinii să

1) „Cuvânt Moldovenesc“ 20 Iulie, No. 59 și „Ardealul“, 26 Noembrie No. 9.

2) Ibidem, 30 Iulie, No. 63 și „Ardealul“ 20 Noembrie No. 9.

1) „Cuvânt Moldovenesc“ 13 Iulie, No. 56.

nu facă vre-o piedică, comisarul gubernial face de formă o consfătuire și la „comisariat“, convocând reprezentanți de la diferite grupări politice străine și de la organizațiuni. La această consfătuire au luat parte și reprezentanții „partidului național“ și străinii au fost înduplecați să susțină protestul contra năzuințelor ucrainene. Este de remarcat însă faptul că telegrama primită de la Rada Ucraineană a fost scrisă în limba ucraineană și răspunsul trimis de d-l Cristî a fost în limba română, redactat de d-l P. Gore.

De aci se începe o propagandă vie prin presa românească de atunci. Asemenea „Comitetul ostașilor din Odesa“, luând cunoștință despre telegrama Radei către comisarul gubernial din Basarabia, protestează energic împotriva acestei încercări ale Ucrainei, motivând că Basarabia în cursul anilor 1818—1828 a și fost autonomă¹⁾. Tot în același timp „Comitetul ostașilor din Iași“ face o declarație largă în privința înființării în Chișinău a „Sfatului Țării“²⁾. Membrii „comitetelor ostășești de la Odesa și Iași“ organizează în diferite centre meetinguri și cer înfăptuirea „Autonomiei“, același lucru face și „partidul național“. Așa de pildă, membrii „partidului național“ studentul D. Căraș, organizează la Tighina în ziua de 14 Iulie un grandios meeting, la care iau parte și oaspeți din Odesa, d-nii Grosul și Zubac, pentru a se cere înfăptuirea „Autonomiei Basarabiei“³⁾. Întâmplător a avut loc și altă manifestare în Chișinău la care s'a simțit mai liber și s'a vorbit chiar de „România Mare“.

În ziua de 19 Iulie a trecut din nou un eșalon de ardeleni. Ardelenii, oprindu-se la gară mai pe mult timp, s'au dus la redacția „Cuvântului Moldovenesc“ a „partidului național“ unde au fost întâmpinați de d-l Halipa, de aci cu toți s'au dus la Primăria orașului⁴⁾. Aci d-l Halipa ține o cuvântare, prin care arată că moldovenii sunt în pragul realizării visului lor. Pe stradă se orga-

1) „Cuvânt Moldovenesc“ 30 Iulie, No. 63. „Ardealul“ 20 Noembrie No. 9.

2) Ibidem, 20 August No. 64.

3) „Cuvânt Moldovenesc“ 25 Iulie, No. 61.

4) „Cuvânt Moldovenesc“, 23 Iulie No. 60.

nizează o manifestare mare. Pretutindeni flutură tricolorul românesc. Se aud strigăte: „Trăiască România! Trăiască România Mare!“.

Tot atunci d-l Cristî pleacă la Chiev, ca să explice ucrainenilor punctul de vedere al românilor din Basarabia. În Chiev d-l Cristî a reușit să convingă pe cine a trebuit în favoarea chestiunii ce o susținea. Dar s'a aflat că chestiunea deja era trecută spre rezolvire la consiliul de miniștri din Petrograd, unde trebuia să se aprobe Ucrainei acele zece gubernii, cari ie indica Rada din Chiev, între cari era și Basarabia. Fără multă zăbavă d-l Cristî pleacă la Petrograd și cu greutăți enorme, de oarece era foarte greu pe atunci să pătrunzi la cineva din membrii guvernului. D-l Cristî reușește, în fine, să vorbească cu mai mulți miniștri, și chiar cu însuși Cherevski și obține ca chestiunea în privința guberniilor, ce trebuiau să treacă Ucrainei, să fie scoasă de la ordinea zilei chiar în momentul când consiliul trebuia să hotărască. Consiliul numește o comisiune, care trebuia să asculte pe d-l Cristî și acesta explică într'un raport amănunțit, că în Basarabia sunt peste 68% moldoveni, restul împărțit între alte națiuni și se face o nedreptate, dacă se contestă dreptul moldovenilor de autodeterminare. Miniștrii într'un glas aprobă raportul d-lui Cristî și explică, că până la venirea d-sale nu s'a găsit nimeni, care să-i pună la curent în chestiunea Basarabiei, *din contra, ei aveau alte informațiuni*. La consiliul de miniștri ce a urmat, s'a hotărât în sensul, că Basarabia nu intră în acele zece gubernii, cari trec la Ucraina. Primul ministru ucrainean Vinicenco, într'un interviu dat pe urmă, spunea: — „Eu am venit în portofoliu cu zece gubernii, dar plec numai cu nouă“. — Am ținut să relevăm acest fapt, ca să arătăm că, cauza românească în acele momente critice era sprijinită numai de „partidul național“ și de aderenții lui. Dar acei moldoveni din Petrograd, cari erau și în „sovietul deputaților soldați, muncitori și țărani din toată Rusia“ nu se interesau de loc de chestiunea unei gubernii, ca Basarabia. „Partidul național“ se gândește să înceapă a trece în diferite dregătorii ale țării partizani de ai săi.

Aşa „partidul“ ia parte la alegeri la primăria oraşului din 15 August şi trec 6 membri de ai săi¹⁾. Aci cel mai eficace concurs, cu mii de piedici, cu batjocoră din partea revoluţionarilor, dă regretatul Andrei Hodoroja. Ajungem şi la o pagină tristă din viaţa luptătorilor „partidului naţional“.

Cum am văzut şi mai înainte, străinii pe ori şi ce căi se împotrivesc mişcării naţionale şi se folosesc de ori şi ce mijloace. Merg până acolo, că corup chiar vreo câţiva blestemaţi din moldoveni pur şi simplu cu bani, unde nu merge aşa, ei creiază o atmosferă în opinia publică despre inferioritatea limbei româneşti, literaturii, etc., întrebuintând la adresa românilor, cuvinte: „scripcari“, „muzicanţi“, etc. şi arătând tot atunci superioritatea naţiunii ruseşti în toate privinţele. Dar cu toate acestea, moldovenii, conduşi de vre-o câţiva fruntaşi inimoşi făceau ravagii şi din zi în zi ridicau glasul şi mai tare. Străinii atunci îşi pierd cumpătul şi se dedau la mai multe acte de violenţă. Aşa a fost la 21 Mai la congresul ţărănesc din Chişinău, tot atunci şi la Bălţi, etc. Şi iată, furia străinilor se dezlanţueşte asupra două persoane, bine cunoscute în Basarabia, ca cele mai energice şi luptătoare pe terenul desvoltării mişcării moldoveneşti.

Acestea sunt: Simion Murafa şi Andrei Hodoroja.

În ziua de 20 August, seara la orele 6, la via lui Hodoroja de pe şoseaua Hânceşti se petrece o nenorocire pentru „partidul naţional“, sunt omorâţi: Simion Murafa şi Andrei Hodoroja²⁾.

Faptul se petrece astfel: A. Hodoroja a avut mai mulţi oaspeţi, printre ei era şi S. Murafa.

În vremea când musafirii se plimbau prin vie s'a auzit o detunătură de puşcă. Nu peste mult timp în via lui Hodoroja intră o sumă de soldaţi înarmaţi şi apropiindu-se trag asupra lui Murafa, care căzu străpuns de un glonte în coastă. A. Hodoroja şi d-ra Gavriliţa se aplecă să

1) „Cuvânt Moldovenesc“, 20 August No. 72.

2) Ibidem, 24 August No. 74. „Şcoala Moldovenească“, No. 2—4, pag. 127.

dea ajutor rănitului. Dar hoţii de soldaţi au sărit la A. Hodoroja şi au început a-l lovi cu baionetele. Toţi ceilalţi musafiri fug, afară de d-ra Gavriliţa, care rămăsese să dea ajutor răniţilor. Soldaţii se măreau la număr şi ajunseseră peste 200.

Sim. Murafa şi Hodoroja au fost ucişi de moarte, mutilaţi în mod îngrozitor. Isprăvind mişelia nemaipomenită, soldaţii au alungat pe d-ra Gavriliţa şi s'au împrăştiat. D-şoara Gavriliţa reuşeşte să anunţe „comitetul central“ al „partidului“. Pleacă d-l P. Gore la faţa locului, unde deja se găseau soldaţi moldoveni din cohorte, în căutarea ucigaşilor. D-l Gore se interesează unde sunt corpurile omorâţilor şi înştiinţează că deja la sosirea soldaţilor moldoveni, corpurile morţilor erau de cineva transportate. De la locul omorului d-l P. Gore pleacă la morgă, unde şi găseşte corpurile lui Murafa şi Hodoroja, întrebând cine le-a adus, i s'a răspuns, că nu se ştie cine. Acest mister cu dispariţia corpurilor omorâţilor, asemenea răceala cu care s'a făcut ulterior pe autorităţile ruseşti ancheta fără rezultat, mai departe declaraţia ulterioară a d-şoarei Botezat, care era între musafirii lui Hodoroja şi care a văzut cum un individ în haine de ofiţer comanda ca ucigaşii să se ascundă mai degrabă, toate acestea au format o convingere, că a fost în cazul de faţă un complot organizat în toată regulă. Dar acest lucru nici n'a surprins pe fruntaşii „partidului naţional“, de oare ce fiecare din ei, primea aproape zilnic zeci de scrisori cu ameninţări, că vor fi omorâţi, dacă nu vor înceta cu propaganda lor „românească“. Atmosfera contra „separatiştilor“ se încărca din zi în zi. Aşa s'a vărsat primul sânge nevinovat în Basarabia, pe altarul idealului naţional.

În ziua de 23 August moldovenii îşi înmormântau jertvele cruzimei¹⁾.

La 3 ciasuri, morţii: S. Murafa şi A. Hodoroja au fost petrecuţi la cimitir. La înmormântare au vorbit, d-l Gafenco, din partea baroului, (S. Murafa era avocat):

1) „Cuvânt Moldovenesc“ 27 August No. 75.

d-l Șevcenco, din partea ucrainenilor; d-nii Fală și Buzdugan, reprezentanții „partidului național“¹⁾.

III.

Intorsătura lucrurilor, cum am spus, avu influență și asupra taberilor cu scop pur revoluționar, internațional. Așa la 27 August se deschide la Chișinău al II congres țărănesc din Basarabia²⁾. Primul vorbește d-l Erhan, președintele „sovietului deputaților țărani“, care povestește despre viața celor mai însemnați bărbați și femei revoluționari ca, Cherenschi, Cernov, Breșco-Breșcovscaia, etc. După el vorbește d-l I. Inculeț, care, în calitate de membrul „sovietului deputaților soldați, muncitori și țărani din toată Rusia“, de curând descălecat în Basarabia, povestește cu amănuntul istoria revoluției rusești; apoi vorbește d-l V. Rudiev. Toți trei vorbesc în rusește. După ei cere cuvântul reprezentantul „partidului național“ Pan. Halipa și într-o cuvântare românească, vorbită frumos, spune despre năzuințele „partidului național“.

„Congresul țărănesc“ între altele votează și o moțiune, prin care chestiunea „autonomiei Basarabiei“ se rezolvă în sensul, ca înfăptuirea ei să se facă cu chezașia tuturor drepturilor minorităților ce locuiesc în Basarabia și să fie amânată până la „Constituanta rusă“. Așa vedem că și „socialiștii-revoluționari“, „tolerează“ o asemenea chestiune, pe care nu de mult o combăteau aprins, dar o amână la „calendele grecești“. Activitatea „partidului național“ și a altor grupări „naționale“ la sfârșitul lui August și Septembrie, se desfășoară mai mult în jurul pregătirii congresului mare ostășesc, despre care va fi vorba în capitolul următor. Afară de aceasta putem arăta un frumos eveniment ce are loc în Chișinău în ziua de 8 Septembrie, când are loc inaugurarea tipografiei românești, înființată de „societatea culturală“, despre care a fost vorba mai înainte³⁾. Mult ajutor a dat aci ardeleanul O. Ghibu.

1) „Cuvânt Moldovenesc“ 27 August No. 75.

2) Ibidem, 31 August No. 77.

3) Ibidem, 12 Septembrie No. 82.

Inaugurarea s'a făcut în localul din str. Alexandru cel Bun colț Pușchin, alături de cinematograful „Orfeum“. S'a început, ca toldeauna, lucrurile mari, prin slujba religioasă. De asă dată a servit protopopul Gobjilă și preotul Parfenie. După slujbă, s'au rostit cuvântări de protopopul Gobjilă și preotul Parfenie, de d-nii Alexandri, Pan. Halipa, V. Harea, O. Ghibu, A. Moraru. etc.

Redăm mai jos conținutul a două procese-verbale, privitoare la chestiunea învățământului, întocmite pe timpul acela, de comitetul ostășesc din Iași și înaintat comisiei școlare moldovenești de pe lângă Zemstva gubernială a Basarabiei, ca un interesant material istoric¹⁾.

1. — Comitetul soldaților moldoveni de pe frontul român, dându-și seama că a sosit începutul noului an școlar 1917-18 se întoarce prin aceasta către comisiunea moldovenească de pe lângă Zemstva gubernială a Basarabiei, aducându-i la cunoștință dorințele lui de ordin școlar. În conglăsuire cu programul „partidului național“ și cu toate stăruințele puse de bunii moldoveni de la revoluție încoace, comitetul soldaților moldoveni de pe frontul român cere din nou ca începând cu toamna aceasta să se deschidă pretutindeni în Basarabia școli moldovenești de toate treptele, în cari fii neamului nostru să poată învăța toate științele în dulcea limbă a mamei. Dacă pentru pornirea acestor școli nu se vor găsi destui învățători și profesori moldoveni, comisia școlară a Zemstvei să ia numai decât măsuri, ca să fie aduși în Basarabia pentru acest an școlar învățători și profesori români din Transilvania și Bucovina, cari se află în Rusia ca refugiași și prizonieri de război, iar până la începutul anului școlar 1918-19 să se pregătească învățători și profesori moldoveni în număr de ajuns la un curs anume de un an de zile. Această este cea mai ferbinte dorință de ordin școlar a ostașilor de pe frontul român și cerem ca ea să fie îndeplinită numai decât spre binele și fericirea neamului nostru atât de întunecat până acum, dar vrednic de altă soartă mai bună.

În numele comitetului soldaților moldoveni de pe frontul român.

Iași, 31 August 1917.

Președinte (ss) Sublocotenentul Scobiola

Secretar, (ss) Subloc. Țanțu

2. Repetire. Prin adresa noastră de la 31 August a. c.

1) „Școala Moldovenească“, No. 2-4 pag. 192.

ne-am luat voe a stârni pe lângă onor comisiunea școlară numai decât să facă pașii trebuitori, ca până la începutul anului școlar 1918-19 să se poată pregăti învățătorii moldoveni în număr de-ajuns, pentru anii școlari din viitor. Prin adresa de față venim să stăruim asupra nevoiei grabnice de a pregăti în cursul acestui an și profesori pentru școlile secundare. În adevăr ni se pune întrebarea: de unde vom lua profesorii trebuitori pentru învățământul moldovenesc în școlile secundare? în anul școlar 1917-18 avem, ce e drept, norocul de a ne folosi de *refugiații din Transilvania și Bucovina*, dar cine va duce care mai departe începutul făcut de aceștia, după ce ei vor pleca în țara lor, la sfârșitul războiului? Pentru a nu ajunge în starea cu totul neplăcută, etc. și se fac propuneri: 1) ca zemstva să ia măsuri de organizarea cursurilor pregătitoare; 2) să se urgenteze lucrul cu înființarea catedrei la Odesa și Chiev; 3) să se deschidă o catedră românească și la Academia din Chiev.

Data, Iași, 30 Septembrie, 1917.

(ss) *Președinte, Cazacliu*

Secretar, Ursu

CAPITOLUL V.

I.

În luna Octombrie, au avut loc primele evenimente adevărat capitale, cari au dus la îndeplinirea scopului urmărit de „partidul național”. Am mai spus că la sfârșitul verei, situația era mai puțin favorabilă „partidului național” și mai prielnică „sovietelor soldățești și fără-nești”, cari se declaraseră contra ori cărei tendințe spre „autonomia Basarabiei”. „Partidul național” de comun acord cu comitetele militare moldovenești, cari se găseau în afară de Chișinău, hotărâsc să ducă la bun sfârșit planul lor principal de a organiza o instituție în care să între moldovenii în majoritate și care să combată cu efect acțiunea grupurilor, cari vroiau subjugarea Basarabiei. Comitetele au hotărât deci convocarea unui congres al moldovenilor, care prin moțiunea ce va vota, să dea ființă instituțiunei visate de ei. Comitetele din Iași și Odesa au lucrat cu râvnă la programul ce trebuia să fie elaborat la congres, fixându-și ziua de 20 Octombrie pentru ținerea congresului. Comitetul așa zis „central”, din Chișinău, fără a ține seama de hotărârile comitetelor din Odesa și Iași, delegă o comisiune specială să aducă la cunoștința ministrului de război, Kerenski, „adevăratele doleanțe” ale moldovenilor cu rugămintea de a li se permite ținerea congresului.

În această comisiune specială au fost desemnați d-nii G. Pântea, colonel Fortună, și marinarul Dascălu¹⁾.

1) Obținem de la d-l căpitan Moraru (A).

Ajunși la Marele Cartier rus, s'au prezentat lui Kerenschi, care citind rezoluția comitetului i-a făcut atenți pe delegați:

— Pe d-voastră vă văd oameni cum se cade. Aprob, însă, trebuie să știți că printre d-voastră, adică în comitetul d-voastră, sunt foarte mulți „separatiști“, cari privesc cu ochi buni și lucrează pentru România¹!

Delegațiunea se întoarse foarte mulțumită la Chișinău, totuși nu-și putea ascunde mânia contra „separatiștilor“, cari vroiau să-i păcălească.

Președintele delegațiunei convoacă comitetul și face o dare de seamă asupra modului cum s'a achitat de însărcinare, iar ca măsură de prevedere nu spune nimic despre declarațiile lui Kerenschi. În seara aceleași zile însă, se ținu o consfătuire secretă în str. Haruzin No. 21, la care au luat parte cei ce locuiau acea casă și cari erau adepții punctului de vedere anti-separatist, și unde s'a hotărât punerea sub supraveghere cea mai strictă și la nevoie chiar executarea persoanelor, cari aveau simpatii pentru România¹).

În sfârșit ziua de 20 Octombrie, fixată de comitetele din „Odesa“ și „Iasi“ în mod revoluționar, fără a cere autorizația guvernului rus, se apropia și moldovenii autonomiști lucrau pe capete pentru izbândirea programului lor, Iașul și Odesa și-au format delegațiile și nu așteptau de cât sosirea zilei celei mari.

20 Octombrie 1917.

Zi ploioasă de toamnă. Chișinăul, care tresărise de câteva ori din cauza împușcăturilor derbede lor, se deșteaptă. Nori groși, cenușii și apropiați de pământ cerneau o ploae mărunță, care pătrundea până la oase. Multe case au fost luminate toată noaptea. Acolo se lucrase. Noroiul lipicios atât de specific Chișinăului se încliea de cizmele soldaților și cinovnicilor, cari se îndreptau, care spre piață, care spre slujbe. Nimic extraordinar în aspectul general al orașului, dacă nu o oare care indolență... Sau această indolență era vizibilă numai acelor,

1) Obținem de la capitanul Moraru.

ale căror gânduri nu zburau de cât spre localul, unde trebuia să se ia o rezoluție hotărâtoare: La ora indicată, împrejurimile „Salei Eparhiale“, unde trebuia să aibă loc congresul, începu să se populeze¹). Curând o veste străbătu ca fulgerul printre moldoveni: un eșelon de 800 oameni cu 23 ofițeri ardeleni sosiseră în gara Chișinău cu direcția spre frontul românesc. Câțiva moldoveni mai entuziași în frunte cu d-nii Grigorie Cazacliu și maior Cateli se reped la gară pentru a aduce cu ei la congres pe ardeleni, să se bucure și ei de sărbătoarea cea mare a moldovenilor.

Zis și făcut.

Voluntarii ardeleni, străbat străzile Chișinăului în marș vitejesc și intrând în „palatul Unirei“ (Sala Eparhială), urale nesfârșite îi întâmpină. Se organizează repede un festival național. Un ofițer declamă „Vrem Pământ“, un cor de învățători cântă sub conducerea părintelui Bereзовski „Deșteaptă-te române“ și „Imnul Unirei“. La congres luase parte peste 500 de delegați, împuterniciți ai celor 250.000 de ostași de pe fronturi. Se alege președinte al congresului rotmistrul (maior) V. Cijevski, iar ca vice-președinți: d-nii Păscăluță, Braga și Pânte. Ca secretari se aleg d-nii Holban, Plătică, Rugină, Cotoros, Lungu și Buga.

La deschiderea ședinței vorbesc d-nii V. Cijevski, felicitând pe congresiști, Pan. Halipa, în numele „Cuvântului Moldovenesc“ și în numele „partidului național“ vorbește d-l T. Ioncu, etc. Impresionabilă a fost declarația patriotului Toma Jalobă de peste Nistru, care vorbind în numele compatrioților săi, arată suferințele lor și fatalitatea care-i face să rămână despărțiți de frați din cauza Nistrului.

La această manifestație națională nu se așteptau adepții unirei cu Rusia. Pe de altă parte delegații, cari luaseră contact cu Kerenschi și, cărora li s'a pus în vedere despre tactica „separatiștilor“, au fost alarmați de prezența ardelenilor. Atunci pentru a zădărnici influența pe

1) „Ardealul“ 22 Octombrie No. 4. „Cuvânt Moldovenesc“, 20 Octombrie No. 91.

care ar fi putut-o avea aceștia în sânul unui congres, care trebuia să ia rezoluții foarte importante, s'au dedat la o manifestație ticăloasă contra propriilor frați. O parte din congresiști, cari au căzut mai de mult sub influența „Comitetului din Chișinău“, au fost ațâțați contra „separatiștilor“. De data aceasta însă manifestația s'a îndreptat contra ardelenilor.

A fost un moment penibil și dureros pentru adevărații moldoveni. Scandalul pus la cale de instigatori are loc și cu greu este aplanat. După câțva timp ardelenii părăsesc sala, ducându-se la gară, ca să-și urmeze drumul. S'a crezut că odată scandalul terminat congresul își va relua lucrările. N'a fost însă așa. Instigatorii scandalului în adevăr înregistrează cu satisfacție prima manifestație ostilă „autonomiei Basarabiei“. Atmosfera era de fapt favorabilă lor și nici odată moldovenii nu erau mai departe de „autonomie“, ca în momentul acela. Totuși pentru a fi și mai stăpâni pe situație instigatorii au continuat: „Ha! Vedeți! au chemat români să vă arunce în brațele lor, să vă ia pământul și „sloboda“! și pentru a putea anihila cu desăvârșire influența delegaților soldații moldoveni de pe frontul românesc din Moldova, adepții unirei cu România, au căutat atunci să lovească în reprezentanții comitetului moldovenesc din Iași, arătând pe Gr. Cazaciu, ca cel mai vinovat, acela care s'a dus la gară să aducă pe ardeleni.

Își poate face ori cine o idee despre rezultatul acestor vinovate instigații. Adepții „Comitetului central din Chișinău“ s'au repezit la tânărul deputat. În mijlocul scandalului provocator, Grigore Cazaciu a scăpat numai grație voiniciei sale.

În urma acestui al doilea scandal, biroul congresului a fost nevoit să ridice ședința de dimineață. Dar n'a fost numai aceasta singurul efect al acestor două scandaluri. Aceiași cauză a provocat două efecte.

Dacă demagogia unor rătăciți perpetuu a provocat scandalurile de mai sus, a mai avut darul să apropie într-o unire și mai strânsă pe cele două comitete: co-

mitetul moldovenesc din Odesa de sub președinția d-lui Catelli și acela din Iași de sub președinția d-lui Scobiola și grupul „separatiștilor“ din Chișinău, cari și-au dat socoteală de greutățile ce le vor întâmpina pentru izbânda cauzei naționale.

Sub aceste impresii, aceste elemente s'au întrunit imediat după scandal la Hotelul Londra, unde au stabilit în pripă un program comun de luptă. Au hotărât în primul rând să provoace în congres o lungă obstrucție pentru a nu lăsa timp celorlalți demagogi să mai influențeze asupra congresiștilor.

În adevăr, imediat, cum s'a deschis ședința de după amiază, toți „separatiștii“ în frunte cu d-nii: Tanțu, Secara, Scobiola, Grigorie Cazaciu, Crihan, Morariu, Catelli, Osoian, Mateiu, I. Codreanu, Păscăluță, etc., s'au înscris la cuvânt. Nimeni din oratorii adverși n'au mai putut influența congresul. Tactica preconizată la consfătuirea de la Hotelul Londra a fost minunată, oratorii nu dădeau răgaz congresiștilor să ia cea mai mică odihnă. Încăpăținați în entuziasmul lor tineresc, convinși de cauza frumoasă ce o apărau, perseverenți, sinceri și călduroși în expunere, unde vibra un pur naționalism, șampionii cauzei sfinte, luptau pentru terenul pierdut dimineața prin agitațiile demagogice ale perpetuu rătăciților.

Seara de toamnă începuse încetul cu încetul să se coboare. Afară ploaia continua mărunță, înăuntru — în sală — frazele moldovenilor oratori loveau mereu cu continuitate și metodic pereții inimelor împietrite ale celor câțiva rătăciți.

Târziu de tot când prietenii rușilor nu mai puteau să înregistreze vre-un succes, cauza pentru care se luptase și se lucrase atât amar de vreme, cauza pentru care Hodoroja și Murafa mușcase pământul, primii martiri moldoveni răpuși mișelește, — cauza poporului moldovean fu câștigată.

Congresul hotărăște autonomia!

Au fost scene mișcătoare. Prin simplitatea lor acești băeți ai pământului moldovenesc se îmbrățișau și plângeau ca copii de bucurie. A doua zi tactica mol-

dovenilor continuă. Cuvântările se țin lanț. După ședința de dimineață urmează cea de după amiază. Tactica continuă ca mai înainte ¹⁾. Manifestația a decurs într'un entuziasm de nedescris și s'a terminat numai seara târziu intonându-se cântecele „Deșteplă-te române“ și „Pe-al nostru steag“.

Congresul a luat în zilele următoare mai multe alte rezoluții și a lucrat aproape o săptămână.

Iată și rezoluțiile întâiului congres moldovenesc os-
tășesc ²⁾:

Despre autonomia Basarabiei:

„Având în vedere cultura națională a neamului moldovenesc și trecutul lui, și plecând dela principiul revoluției, că fiecare norod are dreptul să-și hotărească soarta lui, în dorința de a uni neamul moldovenesc și a-i chezașlui drepturile lui naționale și propășirea lui economică și culturală, congresul a hotărât: să se declare autonomia politică și teritorială a Basarabiei.

Pentru apărarea drepturilor și intereselor „autonomiei Basarabiei“ pe lângă „Stăpânirea vremelnică“, să fie un împuternicit al neamului moldovenesc.

Despre naționalizarea oștilor moldovenești:

Căsină că sistema veche de a forma oștirile, amestecând la un loc felurite neamuri, era așezată pe temelii antidemocratice și avea de scop slăbirea noroadelor și totodată recunoscând că numai sub steagurile moldovenești și condus de ofițerii moldoveni, poporul moldovean va putea apăra Patria (țara) și slobozeniile câștigate prin revoluție, congresul a hotărât:

Să se înceapă cât mai degrabă alcătuirea oștirilor moldovenești de tot felul de arme. Pentru formarea și alcătuirea lor să se alcătuiască în cel mai scurt timp Comitetul central ostășesc moldovenesc în frunte cu un comisar pentru afacerile militare moldovenești și cu un împuternicit în Stavcă. Comitetul general va alcătui proiectul naționalizării oștirilor moldovenești și va începe a introduce naționalizarea în viață.

1) „Cuvânt Moldovenesc“, 1 Noembrie No. 96. „Ardealul“, 5—12 Noembrie, No. 6—7.

2) Ibidem, 1 Noembrie No. 96. „Ardealul“, 5—12 Noembrie No. 6—7.

Despre cohortele moldovenești:

Pentru potolirea anarhiei și susținerea rânduelei în Basarabia pe vremea demobilizării, congresul a hotărât: să se mărească numărul cohortelor, de la 16 până la 100, având fiecare cohortă 100 soldați. Afară de aceasta, soldații moldoveni din cavalerie să fie deosebiți și trimiși în Basarabia în schimbul părților de cavalerie cari țin paza acum.

Despre naționalizarea școalelor, așezămintelor și a dregătoriilor din Basarabia, congresul a hotărât:

1) Să se naționalizeze în cel mai scurt timp școlile, așezămintele și dregătoriile din Basarabia autonomă.

2) Învățământul să fie îndatoritor și fără nici o plată, toate școalele se vor întreține din banii țării.

3) Toate școlile cazone mijlocii atât ale ministerului de învățământ cât și ale altor ministere trebuie să treacă în mânele zemstvei guberniale basarabene.

4) În mânele zemstvei guberniale trec seminariile și institutele de învățători, școlile tehnice, școlile de gospodărie și școlile de vierie, toate aceste școli trebuie să fie naționalizate,

5) Împărțind hotărârile zemstvei guberniale despre naționalizarea școalelor, congresul recunoaște că zidirea școalelor naționale e treaba întregului norod și nu numai a unor organizații profesionale sau așezăminte obștești cum a fost până acum.

6) Să se ceară ca zemstvele ținutale numai decât să îndeplinească toate hotărârile zemstvei guberniale despre naționalizarea școalei moldovenești.

7) Zemstva Achermanului și altele cari împiedică naționalizarea școalelor moldovenești să fie îndătorate a lua toate măsurile pentru înființarea școalelor moldovenești în satele locuite de moldoveni.

8) Toți învățătorii basarabeni sunt chemați la munca obștească pentru înființarea școalei naționale așezată pe temelii democratice.

9) Să se facă cunoscut sfaturile pedagogice ale tuturor școalelor din Basarabia că trebuie luate măsuri grabnice pentru naționalizarea școlilor și predarea învățământului în limba moldovenească.

Despre învățământul în afară de școală:

Congresul recunoaște că trebuie cât mai degrabă înființat învățământul în afară de școală pe temelii naționale. Organizarea cade în sarcina zemstvelor de ținut și de gubernie din Basarabia.

Despre moldovenii de peste Nistru, congresul a hotărât :

Să se propună moldovenilor de peste Nistru 10 locuri în „Sfatul Țării“ și să le dea tot sprijinul organizațiilor lor.

Să se îndrepte către „Stăpânirea vremelnică“ și „Rada Ucraineană“ cu o cerere ca moldovenilor de peste Nistru să li se încuviințeze aceleași drepturi pe cari le au alte neamuri în Basarabia autonomă.

În urma proclamării „autonomiei“, congresul se gândește să ia hotărâri și pentru alcătuirea unui „Sfat al Țării“ (parlament), care să aibă în mână toată ocârmuirea Basarabiei. După rezoluțiile luate, în acest sfat trebuia să ia parte 44 de reprezentanți ai soldaților moldoveni, 30 de reprezentanți ai țărânilor, 10 reprezentanți ai partidului național și al organizațiilor moldovenești și 35 de reprezentanți ai minorităților. În caz, când și moldovenii de peste Nistru ar lua parte la acest „Sfat“, lor se rezervă 10 locuri. Congresul însărcinează un birou pentru organizarea „Sfatului Țării“, din care fac parte d-l V. Tanțu, ca președinte și membrii — ofițeri și soldați — A. Crihan, Pântea, Buzdugan, Turcuman, Prachnițchi, Sinicliu, Zbera, Turcan, Iepure, Cernăuțan, Mârzea, Tudos, Moraru și Ignatiuc.

De unde până la 20 Octombrie 1917, curentul moldovenesc era în inferioritate, prin moțiunile votate de congres în ziua aceea, el capătă dintr-o dată superioritatea, întrucât se prevedea că în „Sfatul Țării“ vor intra 70% moldoveni, dintre cari 20% membrii din comitetele ostășești moldovenești.

Comitetele soldaților moldoveni își făcuseră datoria. De acum rolul lor trece în sarcina „Sfatului Țării“. Cu totul altfel se prezintă lucrurile cu „comitetul“ din Chișinău, care își urmează tactica și mai târziu se sporește cu elemente ca — Călărău. Scopul, pe care-l urmărea acest „comitet“, păstrându-și organizațiunea, se vede mai târziu prin lunetele Noembrie, Decembrie, Ianuarie. Pentru ca în viitor să nu se facă vre-o confuzie, repetăm: la primul act mare desbătut în congresul dela 20 Octombrie 1917, la care s'a declarat „autonomia Basarabiei“

și instituirea „Sfatului Țării“ n'au luat parte de cât delegații soldaților și ofițerilor moldoveni de pe fronturi, având cel mai eficace concurs al „partidului național“.

În Chișinău, pe timpurile acelea apăreau următoarele gazete și reviste românești: 1) „Școala Moldovenească“ revista societății învățătorilor din Basarabia; 2) „Luminătorul“, revistă bisericească; 3) „Cuvântul Moldovenesc“, ziar popular al „partidului național“, sub direcția d-lui Iorgu Tudor și 5) „Ardealul“ ziar sub direcția d-lui O. Ghibu¹⁾.

1) Actualmente profesor la Universitatea din Cluj.

CAPITOLUL VI.

I.

Am arătat în capitolul precedent, că congresul ostașilor moldoveni din 20 Octombrie, declarând „Autonomia Basarabiei“, a hotărât totodată și înființarea unui birou pentru organizarea „Sfatului Țării“ și organizarea armatei naționale moldovenești.

Pe la sfârșitul lunii Octombrie, personal încep a lua parte la organizarea armatei¹⁾. Primele unități pur naționale înființate în Basarabia au fost, cum am și mai spus, cohortele. Aceste unități (16 la număr până la Octombrie), nu erau altceva decât o organizare mai puternică de mazăli²⁾. Toți soldații din cohorte trebuiau neapărat să fie moldoveni. Rolul lor era, cum am văzut din rezoluțiile luate la congresul din 20 Octombrie, de a potoli anarhia, care se dezlănțuia prin sate, grație agitațiunilor social-revoluționarilor, și susținerea rânduelei în Basarabia pe vremea demobilizării trupelor. Deci aceste cohorte *aveau mai mult o culoare contra-revoluționară*.

Prin votul congresului din 20 Octombrie s'a hotărât ca numărul cohortelor să fie mărit de la 16 la 100,

1) „Cuvânt Moldovenesc“, 17 Noembrie No. 103. „Ardealul“, 19 Noembrie No. 8.

2) Organizări de mazăli mai există și astăzi numai în jud. Soroca și Orhei.

având fiecare cohortă câte 100 de soldați. Din primele zile mi-am îndreptat atenția asupra acestor unități, în care vedeam nu numai o unitate militară, ci un puternic sprijin de naționalizare și propagandă.

Numit șef de stat major al comisariatului militar, al cărui titular era rotmistrul V. Cijevski, bolnav pe la începutul lui Noembrie, având ca înlocuitor pe d-l sublocot. Tanțu, îmi aleg ca reședință, localul liceului 3 de băieți unde avea sediul și biourul de organizare al „Sfatului Țării“. Imi rezerv ca locuință personală, o odaie în subsolul clădirii pentru a fi permanent lângă biouru.

Găsesc deja înființat și regimentul I de infanterie moldovenesc, care era încazarmat în str. Benderului. Comanda regimentului o avea colonelul Furlună, iar ca ajutoi erau coloneii Gurschi și Topenco¹⁾.

Încetul cu încetul, organizez bioururile „Sfatului major“, sunt ajutat de maiorul Untilov, Grișcenco, căpitanul D. Berezovski, Usinevici și alții. Pe la mijlocul lui Noembrie, își face apariția în regimentul de infanterie Ilie Cătarău, introdus de „Comitetul central din Chișinău“. Până la apariția acestui bandit, disciplina în regiment era la înălțime și aspectul unității era destul de occidental. Pe câtă vreme în regimentele rusești existau comitete, în unitățile moldovenești aceste comitete nu iau ființa de cât după venirea lui Cătarău. Influența nefastă a acestui terorist nu întârzie să se producă. Această influență se arată amenințătoare față de mișcarea noastră națională, pentru prima oară în următoarele împrejurări:

Conformându-mă hotărârilor congresului din Octombrie și fiind sesizat de către Soroceni că în județul Soroceni devastările se țin lanț, am cerut regimentului I moldovenesc, să trimeată un număr de soldați pentru formarea a 8 cohorte noi în acel județ, pentru a pune capăt anarhiei. La acest ordin, comisariatul militar primește o adresă din partea comitetului prezidat de Ilie Cătarău, pe care o publicăm în extenso:

1) „Ardealul“ 19 Noembrie, No. 8.

COMITETUL REGIMENTULUI

1 MOLDOVENESC

No. 16.

27 Noembrie 1917

tradus din rusește

Către Comisariatul Militar Moldovenesc

Se alăturează copia hotărârii ședinței plenare a comitetului de regiment de la 27 Noembrie 1917 spre cunoștință.

(ss) președinte Ilie Cătărașu

Secretar, Indescifrabil

ștampila

HOTĂRÂRE

Comitetul regimentului I moldovenesc în ședința sa plenară de la 27 Noembrie discutând asupra telegramii praporciului Grigoraș despre anarhia și devastările din jud. Sorociei și ordinul comisariatului general militar a forma din soldații regimentului, 8 cohorte și având în vedere că, unele din cohorte se dedau la contrarevoluție în potolirea răscoalelor agrariene, hotărăște:

Se refuză detașarea a 800 de oameni ceruți de praporciul Grigoraș și înaintea comisariatului refuzul se va motiva: democrația moldovenească în numele înarmaților ai regimentului moldovenesc înțelege oprirea anarhiei începute pe baza agrariană, nu cu forța militară, ci printr-o lege laconică și clară a tuturor cauzelor, cari provoacă incendierile și devastările.

(ss) Președinte, Ilie Cătărașu

Secretar, Indescifrabil

Văzând proporțiile ce lua acțiunea dizolvantă a lui Cătărașu, am hotărât să-l înduplecăm, chemându-l la comisariat. Ducându-mă la cazarma regimentului, invit pe Cătărașu să mă întovărășească la comisariat.

Dânsul mi se recomandă ca privat-docent de la universitatea din București¹⁾. Pe drum spre comisariat însă i-am adus aminte, că 12 ani mai înainte, a fost în școală, unde eram și eu și l'am făcut să înțeleagă, că minciunile lui pot prinde cu alții. Eu însă îl cunoșteam la perfecție. Cu cuvinte bombastece Cătă-

1) De față au fost colonelul Fortună, colonelul Topenco, sublocot. Dobrobojenco și alți ofițeri.

rău vroi să scape și văzând că nu-l voi putea readuce la sentimente mai bune, l'am dat în paza marinarului Ignatiuc, care era din tabăra „separatiștilor“. Totuși Cătărașu fugi, întorcându-se la regiment și ațâță soldații ca să ceară socoteală comisariatului pentru arestarea ilegală a „președintelui“ lor. Anarhia creștea și cu ocazia unei inspecții ce am făcut-o regimentului, mi-am dat și mai bine seama de înrăurirea dăunătoare a acestui terorist.

Inspectând cazarma, găsesc într-o odaie „comitetul regimentului“ în plină ședință. La o masă lungă comitetul lucra sub președinția lui I. Cătărașu. O atmosferă închisă, un fum acru de „mahorcă“ amestecat cu vapori de alcool, patru pereți albi și o lampă cu petrol, făceau ca aspectul să fie cu adevărat impresionant.

O biată turmă, îmbătată de frazeologia bolnăvicioasă a timpului și condusă de un aventurier, iată unde ajunseseră soldații moldoveni. La intrarea mea în odaie, nici o mișcare nu s'a produs la masă, unde patrona protejatul „Comitetului central“. Obişnuit cu respectul ce se da ofițerilor, această atitudine m'a îndurerat peste măsură. Prezența mea era inutilă, ba mai mult, primejdioasă pentru mine. Am plecat mâhnit din odaie¹⁾.

Este clipa să arătăm, că Cătărașu era deja introdus și în „comitetul central din Chișinău“. Din regimentul moldovenesc ne rămânea la îndămână numai compania 5 de sub comanda inimosului moldovan, căpitan Cotruță. În luna Noembrie, comisariatul militar avea formate următoarele unități: regimentul I de infanterie, două baterii de artilerie și cohortele²⁾, cari după planul de organizare au format o brigadă, cu doi inspectori destoinici în frunte: A. Crihan și A. Ciornei.

II.

Lăsăm deocamdată „organizarea națională militară“ și trecem la activitatea politică.

Pe la începutul lunii Noembrie, în Chișinău se în-

1) Mă însoțeau colonelii Fortună, Topenco și sublocot. Dobrobojenco.

2) „Ardealul“, 17 Noembrie No. 8.

cep pregătirile pentru alegerile rânduite în toată Rusia pentru adunarea întemeitoare (constituanta rusă), chemată să așeze pe temelii nouă viața noroadelor. Alegerile cu toate că au fost amânate pentru 26 Noembrie, lupta electorală începe pe la începutul lui Noembrie. S'au pus foarte multe liste și nu a fost partid cât de mic, care să nu-și afișeze programul și care să nu depună izvoade (liste). Dintre aceste toate, pe noi ne interesează în special patru liste, pe cari le publicăm. *Lista No. 1* era a candidaților de deputați de la „sovietul gubernial al deputaților țărani”¹⁾ „socialiști revoluționari”. Iată în transcriere exactă, numele și ordinea candidaților:

- 1) Ivan Constantinovici Inculeț, de 33 ani, din țărani, s. Rezeni, volostea Costești, țin. Chișinău, privat-docent la universitatea din Petrograd, ajutor de comisar gubernial.
- 2) Panteleimon Vasilievici Erhan, de 33 ani, grajdian, s. Tanatar, volostea Vornitei, țin. Benderului, profesor la gimnaziul I de băeți din Petrograd, președinte în comitetul gubernial al sfatului deputaților țărani, partașul upravei zemstvei guberniale.
- 2) Trifilei Vasilievici Cotoros, de 34 ani, din țărani, s. Ghelaciovca, volostea Corneștilor, ținutul Bălților, ofițer, iar până la bătlia, slujbaş în zemstvă, președinte în sfatul gubernial al deputaților ostășești, muncitorești și țărănești.
- 4) Vasile Mihailovici Rudiev, etc.
- 5) Feodosii Petrovici Cojocar.
- 6) Ilarion Ivanovici Stepanov.
- 7) Stefan Vasilievici Arman.
- 8) Pan. Halipa, redactor „Cuvântului Moldovenesc”.
- 9) Ivan Matveevici Tichochod.
- 10) Nichita Gherasimovici Rudnicenco.
- 11) Gherman Vasilievici Pântea, praporcic, fost institutor la sate.
- 12) Vladimir Ivanovici Diaconovici.
- 13) Isidor Gherasimovici Belinschi.
- 14) Feodor Samuilovici Nichitiuc.

Prezența d-lui Pan. Halipa pe lista internaționaliștilor poate fi surprinzătoare. Dar dacă vom cerceta faptele cum s'a petrecut, vom avea explicația necesară.

1) „Ardealul” 12 Noembrie, No. 7. „Cuvânt Moldovenesc”, 25 Octombrie No. 93.

Moldovenii prin acest cartel cu internaționaliștii nu urmăreau altceva, decât scopul, ca să se strecoare cât mai mulți naționaliști adevărați în Constituanta rusă, ca să aibă acolo cine să sprijinească cauza românilor din Basarabia, de oarece în trecut, în Dumele rusești (parlamente), nici odată nu s'a arătat adevăratele doleanțe ale românilor, din potrivă, lucrurile se mistificau de diferiți renegați și venetici străini din Basarabia. În ce privește pe internaționaliști, aceștia văzând că moldovenii se întăresc și fiind sub impresia congresului de la 20 Octombrie, se unesc să primească pe lista lor și moldoveni buni, doar ar căpăta mai multe voturi. Această chestiune vom dezvolta-o mai pe larg în altă parte.

Iată și programul afișat de către candidații *listei No. 1*. Partidul social-revoluționar, luptă ca:

1. Rusia să fie republică federativă democratică.
2. *Basarabia să rămână nedezlipită de Rusia*, dar să aibă autonomia teritorială și politică, (candidații se aflau în fața unui fapt împlinit în ceea ce privește autonomia, N. A.), adică să se ocârmuiască numai neamurile, cari trăesc pe pământul Basarabiei.
3. Tot pământul dela boeri, dela mănăstiri, cel care a fost împărțesc și cel care a fost pe seama stăpânirii, să se ia și să se dea tuturor pământenilor, cari îl muncesc *fără de plată*, iar împărțirea lui, să se facă aicea pe loc, în adunarea Basarabiei, după cum se vor învoi aleșii poporului, având ca temelie legea „adunării întemeitoare a Rusiei”, despre această împărțire a pământului.
4. Bătălia (războiul) să se sfârșească prin o pace obștească făcută de popor, *fără despăgubiri bănești și fără răpiri de pământ*. Toate neamurile să aibă voe să trăiască și să se ocârmuiască cum vor vrea.

Partidul național moldovenesc depune și el o listă cu No. 6. Iată și candidații, astfel cum au fost înscrși¹⁾:

- 1) Vladimir Chiorăscu.
- 2) Teofil G. Ioncu.
- 3) I. G. Pelivan.
- 4) Daniil A. Ciugurean.
- 5) Alexandru I. Gropa.
- 6) Gh. I. Buruian.
- 7) Profirii I. Fală.

1) „Ardealul”, 12 Noembrie No. 7.

- 8) Anton Crihan.
- 9) Feodor Corobcean.
- 10) Efim Popovici.
- 11) I. Codreanu.
- 12) Mihai I. Minciună.

Față de propaganda deșantată a partidului „social-revoluționar“ care era reprezentat prin „sfaturile deputaților soldați, muncitori și țărani, etc.“, „partidul național moldovenesc“, văzând că victoria nu poate fi de partea lui de cât prin lansarea unui program din extrema stângă, schimbă punctul din programul său în ce privește chestia agrară.

Comitetul oslășesc de pe frontul Român, care funcționa la Iași, constituie o listă a parte, sub firma „partidului social-revoluționar moldovenesc“ și tipărește o strigare :

OSTAȘI MOLDOVENI!

Glăsuiți pentru izvodul „partidului revoluționar-moldovenesc“

No. 8¹⁾.

Partidul luptă pentru drepturile cele mai sfinte ale neamului nostru moldovenesc.

1. Pentru ca pământul să fie dat acelor care-l vor lucra cu brațele lor.

2. Pentru ca moldovenii să aibă școlile lor, bisericile și toate așezămintele moldovenești în limba moldovenească.

3. Pentru ca Basarabia să nu se mai ocârmuiască de oameni străini, cari nu au cunoscut nevoile moldovenilor, ci de oameni din țara noastră, cari știu limba și necazurile moldovenilor. Intr'un cuvânt partidul luptă pentru autonomia cea mai largă a Basarabiei.

În izvodul No. 8 intră cei mai buni moldoveni de pe frontul român :

- 1) Scobiola Andrei.
- 2) Tanju Vasile.
- 3) Cazacliu Grigorie.
- 4) Bușilă Alexandru.
- 5) Chircoman Petru.
- 6) Buga Vasile.

1) „Ardealul“, 12 Noembrie No. 7.

- 7) Secară Ștefan.
- 8) Ursu Andrei.
- 9) Cărăuș Alecu.
- 10) Curciuc Gheorghe.

În afară de aceste trei liste electorale au mai fost moldoveni și pe lista No. 10 și anume : d-nii Șt. Ciobanu și N. A. Popovschi. Fizionomia politică a acestor liste nu se rezumă numai la programele lor politice, ci și la alcătuirea personală. Pe câtă vreme cei de pe lista No. 1, luptau din convingere, ca „Basarabia să rămână nedezlipită de Rusia“, pentru o „autonomie îngăduită“ și pentru încheierea unei păci imediate (afară bine înțeles de Pan. Halipa), moldovenii de pe listele No. 6, 8 și 10, luptau pentru autonomia teritorială largă, având ca scop final „Unirea cu România“.

De altminteri tactica „social-revoluționarilor“ era aproape aceeași ca a bolșevicilor din restul Rusiei și legăturile dintre aceștia de pe urmă și social-revoluționarii din Chișinău sunt atât de puternice, în cât — vom vedea mai târziu — ele vor provoca criza primului guvern al Republicii Moldovenești.

Așa dar cercetând bine *lista No. 1*, un lucru poate să mi se prezente, anume prezența pe acea listă a d-lui Pan. Halipa și de asemenea, punctul de program, care prevede „autonomia“. Explicând motivul pentru care, cei ce veniseră din Petrograd cu scopul de a „adânci revoluția“ au adoptat ideea unei autonomii, vom explica și prezența d-lui Pan. Halipa pe acea listă.

Între reprezentanții „socialiștilor-revoluționari“ și „partidul național“ intervenise un cartel cu ocazia alegerilor. Încă prin August, a fost o înțelegere luată în secret de „comitetul central“ al „partidului național“ să se facă un cartel cu „socialiștii-revoluționari“ și să se facă mai multe liste de moldoveni sub diferite nuanțe politice¹⁾, căutând prin aceasta să se strecoare cât mai mulți moldoveni.

Condiția pentru realizarea acestui cartel era aceea,

1) Obținem de la d-l Șt. Ciobanu.

ca „social-revoluționarii” să adopte în programul lor „autonomia”. Pe baza acestei înțelegeri d-l Pan. Halipa trece pe lista „social-revoluționarilor” ca reprezentant al „partidului național” și se înscrie în programul lor „autonomia Basarabiei”. Lucru este destul de straniu și mulți se vor întreba, cum s’a făcut și cum s’a ajuns la acest cartel, când ambele tabere, luptau — și vor lupta — una contra celeilalte? Explicația este foarte simplă, dacă cercetăm situația politică de pe vremea aceia din „Rusia de sud”.

Cum am mai spus, prin luna Iulie 1917, o mișcare naționalistă se produce în Ucraina, care aduce în scurtă vreme „autonomia Ucrainei”, iar mai târziu și republica independentă „Ucraineană”, având ca președinte pe Grușevski și ca prim-ministru pe Vinicenco. Prin crearea acestui stat nou, care făcuse cunoscut Rusiei că nu-i va mai permite să se amestece în afacerile lui, fie externe, fie interne, Basarabia rămânea izolată de restul Rusiei, iar „social-revoluționarii”, pierdeau ori ce legătură cu stăpânii și prietenii lor din Petrograd. Luptând pentru un ideal, care putea fi atins numai cu concursul celor din Petrograd, „social-revoluționarii”, văzând că sunt izolați, ajung la convingere că pot câștiga locurile din „adunarea întemeietoare” din Petrograd, numai dacă câștigă simpatia moldovenilor. Iată deci pentru ce ei au fost nevoiți să adopte punctul de vedere al naționaliștilor moldoveni, în ceiace privește „autonomia” și iată cum se explică prezența numelui d-lui Pan. Halipa pe lista „socialiștilor-revoluționari”.

Totuși, naționaliștii moldoveni se prezentau la alegeri pe o listă separată, tocmai pentru a scoate în evidență programul său. Pe când moldovenii naționaliști cereau „autonomia” pentru a parveni mai apoi la „unirea cu România”, „social-revoluționarii” luptau pentru „autonomie” cu ochii ațintiți către Petrograd.

Rezultatul imediat a fost, că cei ce au venit să „adâncească revoluția” în Basarabia, au fost siliți să recunoască și să adopte punctul de vedere al majorității moldovenești.

III.

Trecem la activitatea biroului de organizare al „Sfatului Țării”.

Am arătat, că congresul ostașilor moldoveni din 20—26 Octombrie, proclamând „autonomia Basarabiei”, a hotărât totodată și înființarea „Sfatului Țării”, în care scop a ales și un birou de organizare, care s’a pus îndată la lucru. Biuroul a fost format din d-nii: V. Tanțu, președinte; membrii: A. Crihan, G. Pântea, I. Buzdugan, Turcuman, Pracnițchi, Sinicliu, Sberea, Turcan, Iepure, Cernăușeanu, Mârzea, Tudos, Morariu, Mateiu, Păscăluță și Ignaliuc¹⁾. Pe lângă aceștia au mai luat parte la lucrări, mai târziu, d-nii: Pan. Halipa, N. Alexandri, D. Ciugureanu și I. Pelivan. Biuroul apelând mai apoi și la diferite organizațiuni, partide și la minorități pentru a delega reprezentanți, ca să ia parte la lucru, s’au prezentat d-nii Erhan și Inculeț.

Credem, că nu-i de prisos, să lămurim încă odată pe celitor, asupra modului cum s’a ajuns la ideea formării acestui „Sfat al Țării”. Ideia alcătuirii „Sfatului Țării”, s’a ivit din primele zile după înființarea „partidului național”. În punctul al treilea al programului partidului, se spune:

Toate legile, cari privesc viața dinlăuntru a Basarabiei, să le întocmească dieta provincială (Sfatul Țării), potrivit obiceiurilor vechi și nevoilor de acum ale țării²⁾.

Nici o clipă n’a fost dat uitării acest gând mântuitor. La început, străinii și renegații din Basarabia nici nu voiau să audă de așa ceva. Dar prin luna Iulie, când ca din senin a căzut telegrama de la Rada ucraineană, în care se cerea ca comisarul gubernial al Basarabiei să ia parte la „sfatul comisarilor” ucraineni — cu alte cuvinte, Rada socotea Basarabia ca o parte a Ucrainei, — mai mulți fruntași din „partidul național”, au simțit că a venit vremea ca Basarabia să-și spună pe față dorințele

1) „Ardealul”, 26 Noembrie No. 9

2) „Cuvânt Moldovenesc”, 9 Aprilie No. 28.

și să proceadă la înfăptuirea lor. Ideia „Sfatului Țării” s’a pus atunci într’o formă mai concretă. S’a ținut la redacția „Cuvântului Moldovenesc”¹⁾ o consfătuire la care s’a ales o comisiune pentru terminarea lucrărilor în privința alcătuirii „Sfatului Țării”, stabilind ca fiecare naționalitate să fie reprezentată în proporția procentului de locuitori: moldovenii 70%, minoritățile (30%). Însă nici de data aceasta, lucrul început n’a putut fi continuat, din diferite pricini.

Așa dar terenul era într-o câțva pregătit dinainte și numai la congresul din 20 Octombrie, această idee s’a concretizat, s’a putut înfăptui, alegându-se biurul de organizare.

Biurul de organizare al „Sfatului Țării”, lucrează zi și noapte, pentru a stabili numărul deputaților în conformitate cu procentul naționalităților. Se hotărăște ca „Sfatul Țării” să fie compus din 150 de deputați, din cari 105 moldoveni. Astfel dela început, el avea aspectul unui „Sfat național”, care trebuia să așeze Basarabia pe temelii de viață nouă, făcând pe moldoveni stăpâni în țara lor.

Iată și lista deputaților din „Sfatul Țării” stabilită de biuro:

I. Deputați ostași: Morari Anatolii, Cernăuțean Nicolai, Mârza Dimitrie, Morari Alex., Pânteia Gherman. Crihan Anton, Buzdugan Nicolai, Țanșu Vasile, Țurcan Leon, Iepuri Boris, Bolocan Ștef., Ignatiuc Ion, Holban Ștef., Tudor Iorgu, Grosu Nicolae, Plătica Dimitrie, Sinicliu Elefterii, Buiuc Ilarion, Roșca Grig., Creangă Ion, Știrbeș, Chiriac, Silistri, Prancițchi, Ciobanu Gr., Dragomir, Zubac, Ciornei, Moldovan, Zberca, Tudor Ioan, Turcuman, Saloboi Toma, Bulat, Nichitiuc Teodor, Rugină, Vas. Cijevski, Surucean Nicolae.

II. De la marinarii moldoveni din Odesa: Păscăluță, Gafenco, Secară.

III. Organizația ostașilor moldoveni din Novo-Gheorghievsk: Palii Ifimie.

IV. De pe frontul român: Mare Gheorghe, Scobiola Andrei, Cazacliu Grigorie.

1) „Cuvânt Moldovenesc” 20 Iulie No. 59. „Ardealul” 26 Noembrie No. 9.

V. „Sovetul gubernial al deputaților țărani”: Arman Șt., Atanasiu, Bocsan, Dubileac, Dumitrașco, Ețcul, Ivan Inculeș, Burding, Budean, Grosu, Grama, Diaconovici, Caraiman, Cocârla, I. Codrean, Bujnița, Rudiev Vasile. Stavriev, Talambiți, Cereser, Iurco, Erhan Panteleimon, Cojocari T., Cotoros, Cristea, Cărăuș.

VI. „Comitetul central al partidului național” Pan. Halipa, Ion Pelivan, Gropa, Ciugureanu Daniil, Ioncu Teofil, Costin Nicolai.

VII. Societatea culturală a Românilor din Basarabia: Alexandri N.

VIII. Asociația profesorilor moldoveni: Cociar Ștef., Neaga Teodor.

IX. Preoșimea moldovenească: Baltaga Alex., Archimandritul Gurie.

X. Uniunea cooperativelor: Buruiană Gheorghe, Coropcean Teodor, Chiorăscu Vladimir.

XI. Liga culturală a femeilor moldovene: d-na Elena Alistar.

XII. Societatea studenților moldoveni: Bogos Vladimir, Cazacliu Vlad, Văluță N.

XIII. Ucraineni: Ciuracenco, Budnicenco, Olenic, Tichochod, Comendant, Machedon, Botnariuc, Curdinosvchi, Starenchi, Mițchevici.

XIV. Germani: Almendingher, Von Lesch.

XV. Poloni: Datchevici, Pomorschi.

XVI. Bulgari și găgăuzi: Novacov Anatolii, Stoeanov, Mircov, Cara.

XVII. Greci și armeni: Sinadino, Bajbeuc-Melicoff.

XVIII. Zemstva Chișinău: Prochorenco, Podlesnâi.

XIX. Presa: V. Harea, O. Ghibu, Gherman, Minciună.

XX. Zemstva Soroca: Petre Codrean.

XXI. Primăria oraș. Chișinău: Șmidt Alex, Moghileanschi, Spivac.

XXII. Primăria Orhei: Maculeșchi Mihail.

XXIII. Căile ferate: N. Codrean, Glavce, Grubski.

XXVI. Bundul Izraelit: d-na Grinfeld, Prono, Prujinar Grinberg, Rabinovici, Covașchi.

XXV. Socialiști poporani: Ștern.

XXVI. Social-democrați: Sadagurschi.

XXVII. Corpul judecătoresc: Luzghin.

XXVIII. Baroul: Kircorov¹⁾.

Biurul pregătește în același timp și programul acestui prim parlament național, precum și primele pro-

1) „Ardealul”, 26 Noembrie No. 9.

ecte de legi. Biuroul este gata cu lucrările pregătitoare pe ziua de 18 Noembrie și în ziua de 19 Noembrie apare în ziarele din Chișinău un anunț oficial, emanat dela Biroul de organizare, care fixează în termenii următori deschiderea „Sfatului Țării” pentru ziua de 21 Noembrie¹⁾:

Deschiderea „Sfatului Țării”, e hotărâtă pe ziua de 21 Noembrie 1917, cu oricâți deputați vor fi de față. Domnii deputați sunt poftiți a se prezenta cu toții pe ziua numită.

Președintele biuroului de organizarea „Sfatului Țării”
(ss) **Țanțu**

IV.

În ajunul acestei înștiințări, partidele politice străine din Chișinău se aflau în înfrigurare, de oare ce atitudinea „partidului național” se desemnase foarte lămurit. În adevăr, în ziarul „Cuvânt Moldovenesc”, apare un articol de o claritate și precizie, care nu dădea loc la multe interpretări: se făcea propunere, ca Basarabia să se declare țara cu totul neatârnată ca și Ucraina²⁾. Ziarul „Ardealul” din 19 Noembrie, reproduce articolul și face următoarea declarație:

„Din mai multe părți, ni se spune că acest lucru (neatârnată Basarabiei N. A.), se va și îndeplini în scurtă vreme, Basarabia se va declara republică și-și va întocmi singură viața sa”. Aceste indiscrețiuni au alarmat anumite cercuri, cari luptau din răsputeri pentru ca Basarabia să rămână mai departe sub jugul rusesc.

Moldovenii „separațiști”, s’au strâns cu toții în jurul „partidului național” și astfel, studenți, soldați, intelectuali, cooperatori, ziaști au trasat linia de conduită. Scopul lor era acela, de a realiza de la prima ședință, directivele expuse în ajun în „Cuvântul Moldovenesc”. Pentru această realizare, hotărâsc în unanimitate ca d-l I. Pelivan, să fie ales președintele „Sfatului Țării”. Zorile

1) „Ardealul” 19 Noembrie No. 8.

2) „Cuvânt Moldovenesc” 8 Noembrie No. 99. „Ardealul” 19 Noembrie No. 8.

mântuirii se arătau și nimic nu mai putea împiedica neatârnată și mai târziu unirea Basarabiei cu România.

21 Noembrie 1917, (Intrarea în biserică)¹⁾. Marea zi de îndoială sărbătoare, se începe cu oficierea unei slujbe divine în Catedrala din Chișinău. Iată că ziua se începe cu o minune, slujește însuși episcopul Gavriil (rus), înconjurat de 20 preoți și diaconi moldoveni, cari fac întreaga slujbă numai în moldovenește. Tot în limba moldovenească cântă și corul părintelui Berezovschi și cei doi diaconi din strana dreaptă: pâr. Hodoroja și pâr. Popescu.

După oficierea slujbei divine, poporul și persoanele oficiale se îndreaptă spre „Sfatul Țării”, (liceul 3 de băeți, str. Viilor). Timpul era splendid, o zi frumoasă cu soare. Intrarea în „Sfatul Țării”, nu era permisă de cât invitaților. Eu mă aflu în piața din fața localului de ședință, cu trupele moldovenești, pentru a da onorurile cuvenite celui, care trebuia să fie ales ca președinte al „Sfatului Țării”. Regimentul I moldovenesc, cele 2 baterii de artilerie, garda palatului și trupe străine venite să dea onorurile parlamentului erau în așteptare. Ținuta trupelor era excelentă.

În sfârșit, clerul intră în clădirea „liceului No. 3” și în aripa slângă a acestei clădiri, unde există o „capelă”, Archimandritul Gurie face slujba religioasă. Înălțătoare predică ține P. S. Arhimandrit Gurie. Episcopul Gavriil a ținut asemenea o cuvântare moldovenească, învățată în timpul din urmă, încheind astfel: „Hirilisc pe Moldoveni pentru autonomia Basarabiei, Dumnezeu să le ajute, „Sfatul Țării” întru mulți ani!”

După aceasta lumea a eșit în balcon, unde a fost adus de câți-va soldați steagul național al primului regiment moldovenesc. El a fost sfințit cu aghiazmă de către P. S. Episcop Gavriil. Corul părintelui Berezovschi cântă: „Deșteaptă-te Române” și „Pe-al nostru steag”, în mijlocul unui entuziasm de nedescris. Urale nesfârșite.

După defilarea trupelor, caut să aflu ce s’a petre-

1) „Ardealul” 26 Noembrie No. 9. „Cuvânt Moldovenesc” 25 Noembrie No. 103.

cut înăuntru palatului. Am aflat că „social-revoluționarii“ și reprezentanții minorităților, aflând de candidatul moldovenilor la președinția „Sfatului Țării“, au decis să se abțină de la lucrări, punând ultimatum, ca să fie primit candidatul lor I. Inculeț.

Moldovenii, văzând că dezbinarea de la început ar face o impresie proastă în străinătate, cedează și astfel reprezentantul „social-revoluționarilor“, d-l I. Inculeț, devine președinte al „Sfatului Țării“.

Dar această memorabilă zi merită mai multă atenție și este necesar să arătăm modul, cum au decurs debaterile ședinței inaugurale. Adunarea „Sfatului Țării“ are loc în sala de festivități a liceului No. 3, având vedere în spre dealurile din jurul Chișinăului. Primele două rânduri de scaune fuseseră ocupate de către deputați, restul de invitați. D-l N. N. Alexandri, cel mai în vârstă din deputați, ocupă fotoliul prezidențial și la orele 2¹/₂ declară:

„Domnilor deputați! Declar ședința „Sfatului Țării“ deschisă!“

Toată sala izbucnește în urale în mijlocul unui entuziasm de nedescris. Ochii tuturor moldovenilor sunt în lacrimi în timp ce cei mai tineri intonează: „Deșteaptă-te Române“. După restabilirea liniștei, președintele de vârstă, propune ca „Sfatul“ să-și aleagă un președinte. În urma incidentului provocat mai înainte de „social-revoluționari“, „partidul național“ renunță la candidatul său și d-l Erhan, propune de la „fracția țărănească¹⁾“ și a minorităților pe d-l I. Inculeț. Apoi d-l Inculeț, ocupând fotoliul prezidențial, ține cuvântarea²⁾:

„Grajdanilor (cetățenilor) deputați, republica rusească este în mare primejdie, anarhia amenință statul nostru întreg. Vă poftesc să faceți frățeste un front revoluționar. Numai atunci vom putea scăpa țara noastră, numai atunci vom putea să împiedicăm Patria noastră, marea republică democratică rusă, a se prăbuși. Nu vom lăsa niciodată nimănui slobodele căpătate de norodul nostru cu atâta trudă cu atâtea jertve“, etc.

1) „Socialiștii-revoluționari“ au format în „Sfatul Țării“ așa zisa „fracție țărănească“, N. A.

2) „Sfatul Țării“, 24 Noembrie 1917, No. 1.

După cuvântarea ținută în moldovenește, d-l Inculeț vorbește în limba rusă. Conform ordinei stabilite, după d-l Inculeț, ia cuvântul d-l Pan. Halipa. Credem că cititorul nu ne va lua în nume de rău, dacă vom publica „în extenso“ cuvântarea inimosului patriot, vorbită într-o românească perfectă. Ia'o '):

Cinstită Adunare,

Am fericirea să înfățișez în această cinstită adunare „partidul moldovenesc“ organizat“. În acest „partid național“ eu văd întrupate toate aspirațiunile naționale ale neamului moldovenesc.

Domnilor deputați, acum opt luni, când la noi toți șovăiau, se scăldau în apele internaționalismului bolnăvicios, provocat de revoluția rusă, noi am fost aceia, cari am ridicat mai înainte steagul național, călăuziți de ideea iubirii de patrie, adică de pământul nostru moldovenesc. Această idee a fost îmbrățișată cu căldură de noi, cari n'am zăbăvit a o semăna, plini de încredere, prin toate colțurile pământului dintre Prut și Nistru. Munca era grea, căci poporul zăcea amorțit încă de lanțurile robiei, iar aceste lanțuri, știam, că se pilesc numai cu mare încetineală. Chiar de la început s'au găsit moldoveni, cari ne spuneau, că pornim o lucrare zădarnică, de oare ce simțirile poporului moldovenesc sunt întunecate. Și dacă astăzi vedem, că aceste grele lanțuri de robie s'au rupt și neamul nostru s'a trezit la viață, trebuie să mărturisim, că o parte de vrednicie o are și „partidul național“, care prin părtașii săi, a pilit stăruiitor aceste lanțuri. „Partidul național“ a tăcut obloanele de fier ale temniței în care gemea neamul nostru și astăzi noi am ajuns o țară liberă și autonomă. Poate în curând, împrejurările ne vor împinge spre republică. Pot să spun, că aceasta este și visul „partidului național“. Noi vrem să trăim în bună frăție cu toți locuitorii de limbă străină și de aceia îi poftim să se organizeze și ei. Socotesc însă de nevoie să declar, că noi prin „partidul național“ înfățișăm națiunea moldovenească. Cu aceste gânduri strig: Trăiască „Sfatul Țării“, trăiască Basarabia liberă!“.

În numele partidului „social-revoluționar“ rus vorbește d-l Panteleimon Erhan, spunând că „sovietul țărănilor basarabeni“ l'a îndatorat să înfățișeze durerile acestei nenorocite clase. Țăranii sunt pentru republica

1) „Ardealul“, 26 Noembrie No. 9

federativă rusă și pentru încheierea cât mai grabnică a unei păci durabile și cinstitute.

O lecție de patriotism a dat-o împluternicitul Radei Ucrainene, d-l dr. Luțenco, fiind primit la tribună cu lungi și frenetice aplauze. Iată în rezumat cele rostite:

În primul rând, d-sa amintește despre legăturile vechi ale Ucrainei cu Moldova și despre idealurile identice, cari leagă aceste două țări. Critică centralismul rus, susținut în trecut de țari, dar acum de Kerenschi. Arată apoi, că dacă Moscova nu a putut să-i lege pe vremuri cu Rusia, cu atât mai puțin, Petrogradul, care este lipsit de orice idealuri. Insistă asupra necesității organizării, întăririi și alcătuirii armatelor naționale, singurele mijloace de apărare. Amintind încă odată despre vechile legături moldovene-ucrainene, arată că Moldova a dat Ucrainei pe unul din cei mai mari oameni, pe Petru Movilă și dorește ca și pe viitor aceste legături să rămână tot atât de trainice.

Mai vorbesc în ședința de dimineață în limba română, d-nii: Tanțu, G. Mare și locot. Cazacu, iar în limba rusă: Cotoros, Gh. Pântea, Dobrovolschi, A. K. Șmidt, primarul or. Chișinău, Luzghin, Neselov, Mitchevici, Cogan, d-na Grinfeld, Covarschi și Ștern.

În ședința de după amiază, primul care vorbește, este d-l Ion Pelivan. D-sa vorbește despre trecutul Basarabiei, într-o românească literară, arătând prigonirile la care fusese supusă în timpul ocupației rusești această provincie. A fost oratorul cel mai aplăudat.

Mai vorbesc d-nii: V. Harea, în numele ziarului „Cuvânt Moldovenesc“, Eigher din partea partidului „socialist-evreesc“, Kircorov, din partea baroului, I. Gherman, Onisifor Ghibu, în numele Ardelenilor, Podlesnâi, Buruiană, M. Minciună, Gafencu, arhimandritul Gurie, I. Buzdugan, subsematul și alții. Ședința s'a ridicat târziu, după orele 8 seara.

A doua zi, după deschiderea „Sfatului Țării“, comisarul gubernial Vl. Cristi, face în ședința „Sfatului Țării“ o declarație, că el nu mai recunoaște pentru Basarabia altă stăpânire decât „Sfatul Țării“, dela care așteaptă ordine. Entuziasmul populației era foarte ridicat. Astfel la serbarea, care a avut loc în seara zilei de 24

Noembrie, în sala „Cazinoului“, au luat parte toate societățile moldovenești ca: 1) societatea culturală a Românilor din Basarabia, de sub președenția d-lui P. Gore; 2) obștea învățătorilor moldoveni; 3) comisia școlară moldovenescă de sub președenția d-lui Vl. Herța; 4) liga culturală a femeilor moldovene; 5) partidul național moldovenesc; 6) biurul de organizare al „Sfatului Țării“.

Am mai spus, că după 20 Octombrie, când a fost proclamată „autonomia“, „comitetele naționale ostășești“ din Odesa și Iași, se desființează alingându-și scopul, atunci când „comitetul central din Chișinău“ continuă activitatea, având parcă încă o misiune neîndeplinită.

Ca membru marcant al acestui comitet, este acum și Ilie Călărău. Am putut afla, că în acest comitet se lucrează în secret cu „comitetul din Sevastopol“. Redăm mai jos și un document, raportul marinarului Dascal, către „comitetul executiv din Sevastopol“, unde între altele se scrie¹⁾:

„Eu, (adică Dascalu), trebuie să spun că Basarabia, este mai mare ca Elveția și convingerea mea este că, dacă noi vom stârni și vom fi bine organizați, atunci cu bogățiile cari le avem în Basarabia, vom trăi în tot cazul mai bine de cum trăește astăzi poporul român, în fruntea căruia stă un rege neam și cu administrația neamțescă și deci nici într'un caz noi nu trebuie să ne gândim la o unire cu România, ci din toate forțele, trebuie să stăruim a ne organiza bine pentru a alcătui o viață bună în Basarabia, pe principiile cele mai democratice și numai atunci când libertatea va fi întărită în toată puterea cuvântului, atunci numai vom putea merge în ajutorul poporului român, eliberând-l de coroana neamțului Ferdinand și de mâinele ciocoilor“.

(ss) Grigorie Dascal

Mai pe urmă președintele „comitetului central din Chișinău“ trimite o telegramă la Sevastopol²⁾:

„În vederea deschiderii „Sfatului Țării“ la 21 Noembrie, prezența tovarășului Cojocar este absolut necesară. Luând în considerație scrisoarea tovarășului Dascal, care este adevărul, tocmai de aceia trebuie o muncă energică și solidară din partea comitetului vostru“.

(ss) Președintele comitetului sub-loc. G. Pântea

1) Reprodus în „Epoca“, 23 Septembrie 1922, No. 222.

2) „Epoca“ No. 222, 23 Septembrie 1922.

În acelaș timp Ilie Cătărău, lansează un manifest revoluționar cu două steaguri încrucișate, pe unul este scris: România Mare și liberă până la Tisa, iar pe celalt în rusește: Marea, libera și învingătoarea Rusie. Iată și începutul manifestului¹⁾:

Apelul grupului naționaliștilor-revoluționari Români.

Vremurile tulburi pline de suferință morală și fizică, ne oferă un spectacol atât de tragic că nici cel mai tare suflet nu poate rămâne spectator indiferent. Mai mult suferă cei cari și în timpuri normale n'au avut liniștea sufletului mereu revoltat de nedreptățile, ce de când e lumea, apasă omenirea. Mult sânge s'a vărsat pentru ameliorarea soartei acelora, cari din inconștiență nu se pot apăra. Dar n'a fost tocmai în zădar. Popoarele statului rusesc acum slăvesc memoria mucenicilor căzuți pentru adevărata credință în dreptate. Soarele libertății încălzește azi sufletele celor degerați de suflul rece al țarismului. Razele acestui soare pătrunde și în sufletele noastre: două milioane de consăngeni de ai noștri se vor bucura de dreptul de a se încălzi la focul sacru al altarului culturii noastre străbune. Însă ni se umple sufletul de durere, gândindu-ne la frații noștri din Ardeal și teritoriile ocupate vremelnice de vrăjmaș. Ni se umple sufletele de durere, însă nu de spaimă și grija despre soarta neamului nostru în viitor.

Istoria își urmează cursul și totodată prin o serie de exemple ne învață să fim mai puțin pesimiști. Neamul în decursul veacurilor a îndurat mai teribile vijelii; țara a fost de sute de ori invadată și din fie-care încercare și țara și neamul eșeau cu câte-o scântee de viață mai mult. Credeți, cum credem noi că și de data aceasta urgia se va astămpăra și pe cerul nostru senin iarăși în triumf va răsări soarele libertății și mântuirii de jugul strein și de vișiile unora dintre stăpânitorii noștri streini de sublimul nostru simț național:

— Crede și te vei mântui.

Însă a crede nu înseamnă a sta cu mâinile în șold și a aștepta. Crezul trebuie pentru întărirea energiei trebuitoare acțiunii. Crezul ne este slab și acțiunea suferă. Tragedia grozavă în care nouă ne-a fost dat să jucăm cel mai trist rol, n'a schimbat sufletele unora dintre noi, mulți stau și privesc nepăsători cum se sbat nevoile morale și materiale ale armatei — unica și neclintită noastră speranță. Toți cei bogați, ale căror averi vor fi eliberate de brava noastră oștire, nu se grăbesc îndeajuns să întindă mâna pentru ajutor. Acest trist fenomen va sili pe

1) Copia se află la autor.

cei credincioși să-i forțeze la actele obligatorii de ajutor, cuvenit cerințelor pentru realizarea marelui nostru ideal.

De aceia trebuie ca gruparea noastră să se constituie în partid, care în primul rând să prevadă reforme referitoare la oștire și apoi acțiune. Și pe urmă să prevadă reforma electorală și agrară, trâmbițate de ani de zile de toate partidele politice din țară, etc., și termină:

— Prin urmare, apelăm la frații noștri de limbă și credință în România Mare și Liberă până la Tisa, după cum spune marele nostru Eminescu, și îi rugăm să cerceteze aci alăturatul proiect de program pentru înființarea partidului naționalist-revoluționar, necesar pentru regenerarea raporturilor dintre conducători și popor.

Al țării și al neamului smerit supus, lider al grupului naționalistilor-revoluționari români,

(ss) Ilie Cătărău

Din altă parte „sovietul deputaților soldați“ din Chișinău dezvoltă activitatea sa. Redăm mai jos o întâmplare, ce am avut-o personal:

Rada ucraineană a dat un ordin pentru demobilizarea armatei, întru cât tratativele de pace păreau că aveau șanse de succes. În urma acestui ordin au loc debandada prin unitățile ruse ce se găseau în Moldova și din această cauză s'a produs o încordare între bolșevici și guvernul român. Înăsprirea relațiilor dintre bolșevici și armata română se resfrânge imediat și în Basarabia.

„Statul Major al Comisariatului Moldovenesc“ prin circulație aduce la cunoștința unităților rusești din Chișinău ordinul Radei ucrainene. Atunci se naște un conflict între „Comisariatul Militar Moldovenesc“ și „sovietul bolșevic“ din Chișinău, unde pe timpul acela făcea inspecție dr. Roșali¹⁾.

În ziua, când Roșali lua cunoștință de demobilizarea regimentelor rusești și văzând că ultimul sprijin al bolșevicilor este pe cale să dispară, invită la sediul „sovietului bolșevic“ pe „comisarul militar“ V. Cijevski și pe subsemnatul. Abia introduși în cameră, unde „sovietul“ ținea

1) Dr. Roșali fusese trimis din Petrograd să ia măsuri în Basarabia pentru paza revoluției; d-sul, pe vremuri a fost președintele republicii din Cronstadt, cunoscut prin cruzimele sale.

ședințele, Roșali înaintă amenințător spre noi vociferând și apostrofându-ne ca conducători ai contra-revoluției. Privesc spre ușă, care, imediat după intrarea noastră, fu păzită de doi marinari. Mă așteptam să cădem pradă „samosudului“. Ni se impună apoi, pe același ton arogant, că am decretat demobizarea armatelor rusești pentru a arunca neliniștea în populația și regimentele rusești, pentru ca mai apoi să fim singuri pe teren.

Ceilalți „tovarăși“, în frunte cu comandantul pieții Levenzon, cari ședeau la o imensă masă verde, aprobau declarațiile și amenințările lui Roșali. Față de tonul ridicat al lui Roșali, d-l Cijevski ceru să-și tempereze gesturile și expresiile, apoi luând cuvântul, explică cauzele, cari au determinat trimiterea circularei noastre.

Subsemnatul, luând cuvântul, de asemenea am arătat că între două instituții, — din cari una, a noastră, reprezintă provincia Basarabia, — tonul urban ar fi mai de dorit, de cât accesele unei furii nefondate.

Explicând apoi, că noi nu am făcut altceva, de cât să transmitem armatelor ucrainene un ordin emanat de la înaltele autorități ucrainene și care nu privea câtuși de puțin pe reprezentanții Rusiei. Față de tonul nostru demn și dârz „sovietul“ s'a domolit și astfel se explică cum ne-am despărțit „prietenește“ tocmai la orele două noaptea. Toate acestea însă ne deschiseseră cu desăvârșire ochii. Am înțeles că pe ascuns se lucra împotriva intereselor Moldovenilor.

În fața acestor perspective neplăcute, ne-am hotărât să întrebăm un alt sistem, mai eficace și mai radical, pentru complecta izbăvire a Basarabiei. Trebuia să facem tot posibilul pentru a o scăpa definitiv de oastea rusească. Pentru aceasta am trimis la Iași pe voluntarul Trofimov cu o misiune, de a informa guvernul român despre starea lucrurilor de la noi și a cere trimiterea voluntarilor ardeleni. Trimisul nostru ajunge la „Socola“, unde este însă arestat de către bolșevici. Fiind socotit drept spion contra-revoluționar, Trofimov scapă ca prin minune și se reîntoarce la Chișinău.

Un alt entuziast, chiar președintele biuroului de or-

ganizare a „Sfatului Țării“, V. Țanțu, după ce Trofimov n'a putut răzbate la Iași, pleacă din nou cu aceeași misiune cu o adresă din partea „comisariatului militar“ către guvernul român, prin care se cerea trupe ardeleni. D-l V. Țanțu are aceeași soartă, de oare ce bolșevicii făcuseră la „Socola“ o carantină. Și acest delegat abia scapă de a nu fi executat.

Acesle eșecuri au dat încă și mai mult de gândit, că „prieteni“ noștri ajutau pe bolșevici.

Pe la sfârșitul lui Noembrie, situația din „Sfatul Țării“ nu se schimbă, rămânând, ca la deschidere, trei fracțiuni politice mai însemnate :

I. „Blocul moldovenesc“, unde intrau toate grupurile și oamenii politici independenți, moldoveni, cari erau adepții unirii cu România ;

II. „Fracția țărănească“ a „socialiștilor-revoluționari“ în frunte cu d-nii: Erhan, Inculeț și Țiganco ;

III. Reprezentanții minorităților : ucraineni, poloni, bulgari, germani și evrei.

CAPITOLUL VII.

I.

În luna Decembrie, lupta surdă dusă între două tabere, două mentalități, două lumi, a naționaliștilor români din „blocul moldovenesc” și de altă parte a internaționaliștilor și străinilor de diferite culori politice, se înăsprește din zi în zi ce merge; dintr-o parte și din alta se iau măsuri și se fac pregătiri.

Cum am văzut în capitolul precedent, lupta dusă de „partidul național” pentru organizarea „Sfatului Țării” și „autonomia Basarabiei” se sfârșește cu izbândă. După o răbdare mare și muncă titanică, românii basarabeni își văd realizat visul. Dușmanii lor nu numai că au încetat lupta, dar parcă s’ar fi împăcat cu gândul de „autonomia Basarabiei” și încep a vedea „Sfatul Țării” cu ochi buni. Așa este prima impresie; dar dacă vom analiza lucrurile mai bine, vom vedea, că internaționaliștii și străinii intră în „Sfatul Țării” numai pentru că prevedeau, că românii nu se vor opri la jumătate de drum, ci vor merge mai departe. Ce vor românii? Bine înțeles, întregirea neamului. Dar dușmanii lor? Rămânerea Basarabiei în cadrele republicei rusești și, eventual în caz de atac din partea României, răspândirea focului revoluției și în acest stat. În capitolul precedent am arătat, că am încercat să scapăm de soldații ruși prin trimiterea ordinului Radei ucrainene despre demobilizare. Ga-

zeta „Cuvânt Moldovenesc”¹⁾ susține aprig trimiterea rușilor pe acasă. Dar ne-am convins, că pe această cale nu vom reuși. Atunci ne-am pus pe lucru pentru organizarea și mai departe, pe cât era posibil, a unităților moldovenești. Pe lângă „Sfatul Țării” s’a înființat o gardă a palatului sub comanda bravului locotenent Modval. În privința organizării „comisariatului militar” se fac mari pregătiri. „Comisariatul” se transformă în „Directorat”. În fruntea lui vine, în locul d-lui Cijevski, maiorul Cojocar. Ca ajutori de director se numesc: sublocot. Secară, Osoeanu, Pântea și Prachnițchi. Noul director, fiind bolnav, nu s’a arătat de loc la directorat. „Sfatul Țării” numește ca locțiitor de director pe Gherman Pântea.

În timpul acesta concentrăm la Chișinău pe husarii basarabeni din Bolgrad, Novogheorghievsc și în curând avem 2 regimente de cavalerie²⁾, unul comandat de locot.-colonel Popa și altul de locot.-col. Martânovski.

S’a pus sub ordinele directoratului toate cercurile de recrutare din Basarabia. În același timp reorganizăm și sporim cohortele și stabilim pe lângă „Sfatul Țării” o stațiune de radiotelegraf. Directoratul avea pe atunci înființate mai multe secțiuni de geniu și artilerie, inten-dență, sanitară, transporturi etc.

În ziua de 25 Decembrie organizăm o serbare națională pentru sfințirea drapelului. Redăm mai jos și ordinul de zi dat cu ocazia acestei serbări:

ORDIN ARMATEI REPUBLICEI MOLDOVENEȘTI

No. 12

26 Decembrie 1917, Chișinău.

§ 1.

În ziua de 25 Decembrie a fost parada armatei R. M. și s’a dat drapele unităților. Ordinea perfectă, prezentarea militară, însuflețirea națională, toate au făcut o impresie bună asupra asistenței. Mulți, cari au fost la paradă văzând realizarea visului lor al idealului național, vor socoti ceasurile petrecute în viața lor. Însăși natura, se părea că protejează momentul

1) 13 Decembrie No. 112.

2) „Ardealul” 10 Decembrie, No. 11.

superb și splendidul și luciosul soare basarabean privia cu razele sale bucuroase pe cetățenii și armata Republicii Moldovenești.

S o l d a ŷ i,

Din mâinile prezidentului al instituției înalte „Sfatul Țării” ați primit drapele. Apărând aceste drapele, soldații mor, dar nici odată nu cedează. Jurați și voi că până la ultima picătură de sânge veți apăra patria voastră natală și veți face zid împotriva anarhiei, care a căsunat atâtea răni scumpei noastre țări, veți șterge lacrimile mumei voastre. În numele serviciului militar vă aduc mulțumire.

Locșitorul vremelnic al comisarului general Militar.

Șeful Statului Major (ss) *Căpitan Bogos*

Prim Aghiotant (ss) *Căpitan Berezovschi*

Această paradă s'a făcut c'un singur scop de a stabili o legătură strânsă între „statul major” și unitățile formate. Tot atunci pleacă la Chiev în mod secret Vlad. Bogos și Vlad. Cazacliu, ca să urgenteze trimiterea voluntarilor ardeleni¹⁾ spre frontul Român, crezând că cu ajutorul acestora se va putea pune mâna definitiv pe situația din localitate.

Era greu să respiri în acea atmosferă și așteptam cu nerăbdare venirea ardelenilor din Chiev. Soarta nu ne lăsa și când și când ne întărea speranța. Așa de pildă, ca o rândunică de primăvară, vizitează „Statul Major” d-l Comandor Pantazi²⁾. Mi-a amintesc perfect de bine. Eram în cabinet și lucram. Intră ordonanța și mă anunță că un ofițer de marină roagă să-l primesc. Spun să poștească.

Intră un om de statură mijlocie, elegant îmbrăcat cu o priveliște vioae. Se recomandă: comandorul Pantazi, ofițer din flota română.

De odată am simțit o bucurie, parcă am fi văzut un prieten, pe care nu l'am văzut de mult. Rog să stee și-l întreb cu ce-l pot servi?

— Ne aflăm cu d-l Ministru Vintilă Brătianu în Chișinău, d-lui a rămas în vagon, mergem de la Odesa la

1) În Chiev era organizat corpul voluntarilor ardeleni și bucovineni, ca comandant era colonelul Petraru.

2) De la Marele cartier din Iași.

Iași, se simte cam suferind, m'a însărcinat pe mine să vorbesc cu d-ta, avem nevoie de niște magazine, unde am putea pune muniții. Paza, bine înțeles, dacă poți s'o faci, bine, dar dacă nu, vom trimite oamenii noștri...

L'am întrerupt: — D-le Comandor, spuneți d-lui Brătianu, că noi așteptăm nu o gardă pentru paza depozitelor, ci vă așteptăm pe toți, trebuie să fim la un loc, cum și am fost!

Ne-am despărțit cu d-l Pantazi, ca doi vechi prieteni.

Să lăsăm deocamdată chestiunile militare și să ne ocupăm de lupta, care o duceau patrioții români pe terenul politic.

II.

În ziua de 2 Decembrie, „Sfatul Țării” proclamă „Republica Moldovenească”¹⁾. Aci au fost multe discuții chiar în jurul numelui, care trebuie dat noului stat. Străinii și „fracția țărănească” susțineau să i se dea numele de „Republica Basarabeană”. Dar „blocul moldovenesc” reușește pentru numele de „Republică Moldovenească”.

Au pledat pentru acest lucru mulți oratori din „blocul moldovenesc”, dar ca cea mai reușită cuvântare a fost a d-lui I. Pelivan.

Serbarea proclamării s'a făcut în ziua de 6 Decembrie²⁾. De obicei, s'a început cu slujba religioasă, pe urmă a fost defilarea armatei și o ședință solemnă a „Sfatului Țării”, unde s'a citit declarația și s'a ținut mai multe cuvântări. Aci „fracțiunea țărănească” înregistrează un mare succes, reușind ca în declarație să aibă loc și punctul privitor la reforma agrară, care sună astfel:

„§ 2. Să împartă norodului muncitor tot pământul fără plată, pe temeiul folosirii drepte, etc. — și mai departe: tot pământul, care nu se lucrează cu brațele proprietarului, împreună cu vilele și cu instrumentele gospodăriei va trece în seama comitetelor sătești, alese pe temeiul democratic, etc.”

1) „Ardealul” 3 Decembrie No. 10.

2) „Cuvânt Moldovenesc” 9 Decembrie No. 111. „Ardealul” 10 Decembrie No. 11.

Această declarație a avut răsunet prost în țară și de aci încep și devastările conacurilor, mai ales în jud. Bălți, unde era ca comisar membru fanatizat al „fracțiunii țărănești” V. Rudiev, care imediat a și început aplicarea declarațiunii.

În ziua de 7 Decembrie, se întâlnește de „Sfatul Țării” și guvernul „Republicii Moldovenești”, lista se prezintă astfel ¹⁾:

- 1) P. Erhan, prim-director și director de agricultură (fracția țărănească).
- 2) Vladimir Cristî, interne (bloc moldovenesc).
- 3) Ion Pelivan, externe (bloc moldovenesc).
- 4) Șt. Ciobanu, instrucție (bloc moldovenesc).
- 5) Teodosie Cojocaru, război (fracția țărănească).
- 6) Nicolae Codreanu, comunicație (bloc moldovenesc).
- 7) Teofil Ioncu, finanțe (bloc moldovenesc).
- 8) B. Grinfeld, control (p. comunist)
- 8) N. Savenco, justiția (ucraïnean).

La începutul lui Decembrie „blocul moldovenesc” înregistrează un succes în chestiunea învățământului. La universitatea din Odesa se înființează o catedră de istorie și literatură românească și se numesc profesori ²⁾: d-l Iancu Nistor pentru istorie și Nicolae Bănescu pentru literatură. La mijlocul lui Decembrie „blocul moldovenesc” delegă o comisiune de a lua parte la întrunirea din Tiraspol, care era convocată pe ziua de 17 Decembrie de un grup inimos de patrioți de peste Nistru. Iată cine a semnat chemarea ³⁾: sublocot. Bulat, sold. Jalobă, (care a ținut cuvântarea istorică la 20 Oct.), cetățeanul Durbailo, sublocot. Maloman și Dumeanu. „Blocul” a delegat pe d-nii: Halipa, Mare, Gafencu, Crihan. Împreună cu delegații a plecat d-l O. Ghibu, redactorul „Ardealului”. La sosire în Tiraspol, delegația a fost primită cu deosebită însuflețire de moldovenii de peste Nistru ⁴⁾.

Întrunirea a durat 2 zile, s’au ținut cuvântări aprinse

- 1) „Ardealul” 10 Decembrie No. 11.
- 2) „Ardealul” 10 Decembrie No. 11.
- 3) „Ardealul” 24 Decembrie No. 13.
- 4) „Ardealul” 24 Decembrie No. 13.

și ce este de remarcă, că moldovenii aci se simțeau mai liber decât în Basarabia, aci nu se vorbea altfel decât de *întregul neam românesc* și s’a hotărât între altele, ca să se facă toate chipurile, ca *moldovenii de peste Nistru să fie alipiți la Basarabia*. A domnit în cursul de două zile o însuflețire care nu se poate reda prin scris simplu.

Pe la sfârșitul lunei Decembrie, „Republica” primește o invitație a lua parte la încheierea păcii din Brest-Litovsk. „Sfatul Țării” numește o delegație, dar această delegație nu s’a mai putut duce, de oarece au fost puse tot felul de piedici din partea „Blocului” ¹⁾.

Starea lucrurilor devine tot mai agravată și o tabără și alta se suspectează și în mod febril se fac pregătiri. În țară se dezlănțue o anarhie ne mai pomenită, mai ales în jud. Bălți ²⁾.

Chișinăul devine un vacarm ³⁾, un lagăr înarmat de ta mic până la mare, pe străzi soldații buhnesc din puști fără nici un rost, așa numai pentru distracție. Au fost luate următoarele măsuri: a fost proclamată starea de asediu, s’a dat ordinul special Locot.-col. Popa să fie gata la ori și ce eventualitate, asemenea s’au concentrat cohortele devotate și bateria I a căpitanului Sârbu.

Tot pe vremea aceasta, d-l Pelivan, directorul de externe, împreună cu d-l Cristî fac o călătorie la Iași și informează guvernul Român despre toate ce se petreceau în Chișinău, arătând că numai armata română poate salva situația. La înapoere au fost atacați de bolșevici trimiși din Chișinău expres. În aer se simțea apropierea unui conflict, a exploziei, bubă trebuia să se spargă. Atunci președintele „Sfatului Țării” găsește cu cale a se pronunța în „Sfatul Țării” în următorul fel:

„Sfatul Țării”, al cărui președinte sunt, nu admite decât o unire strânsă cu Republica Democratică Rusă, după cum face dovadă declarația parlamentului. Este absolut evident că zvonurile despre o așa zisă „orientare românească” sunt min-

- 1) „Ardealul” 4 Ianuarie 1918 No. 2.
- 2) „Cuvânt Moldovenesc” 17 Decembrie No. 114.
- 3) „Ardealul” 13 Ianuarie No. 3.

cinoase și nu prezintă nici un temei; — și mai departe: Separatizm în Basarabia nu există, mai cu seamă separatizm spre România. Aici nu-și îndreaptă privirile peste Prut decât o mână de oameni. Căile Basarabiei se confundă cu căile Rusiei, pentru că Rusia e o țară cu mult mai liberă decât România, și există o primejdie din partea României, dar nădăjdum că „Sfatul Țării” va reuși să apere libertatea Basarabiei împotriva tentativei din partea României¹⁾.

III.

Cu așa stare de lucruri și în așa atmosferă trecea Basarabia la sfârșitul anului 1917. „Blocul Moldovenesc” în lupta teribilă, ce o ducea în „Sfatul Țării”, la un moment dat obține un vot guvernului pentru mână liberă. După acest vot, guvernul se adună în permanență vreo câteva zile în căutarea măsurilor. Reprezentanții „blocului” insistă asupra chestiunii, ca să fie chemată armata română.

O adevărată tragedie era pentru oamenii „fracției țărănești”, cari n’ășteptau asemenea întorsătură de lucruri. Scene violente se produc în consiliul de directori, aproape ajunge lucrul la aruncarea călimărilor.

La urma urmei guvernul nu vine la nici un rezultat. Cu toate acestea, mai mult pe ascuns, se trimite guvernului român o cerere²⁾:

„Domnule Ministru de Război,

Conform hotărârei consiliului directorilor generali al Republicii Moldovenești, vă rugăm să binevoiți a dispune trimiterea în Chișinău a unui regiment ardelenesc cu posibilă urgență. Tot odată vă rugăm să dispuneți, ca acest regiment să stea la dispoziția consiliului de directori generali.

Chișinău, 22/XII/1917.

Președintele consiliului de directori generali, Erhan

Director de externe, Pelivan

Director de interne Crisfi

Fruntașii „blocului” erau mândri pe atunci, că pot ori cum clinti din poziția dușmănoasă pe frunțașii „frac-

țiunei țărănești”. Aci este de subliniat însă o circumstanță, că tot ce se petrecea în consiliul de directori, imediat înștiința I. Cătăraș, pe atunci comandantul garnizoanei Chișinău¹⁾. Directorii „blocului Moldovenesc”, mai ales Șt. Ciobanu și I. Pellvan, pun străruințe mari ca să se isprăvească odată cu acest bandit.

N’a zăbovit mult timp și în Chișinău a și sosit ofițerii ardeleni, d-nii: Osvadă, Meteș și Vescan. În cel mai strâns contact cu ei am început pregătirile pentru întâmpinarea în primul rând a eșalonului de la Chiev, despre care am vorbit mai sus. Peste vreo cât-va timp au sosit 20 ofițeri ardeleni, pe cari i-am găzduit în comuna Lozova jud. Chișinău.

Toate aceste pregătiri ale noastre se făceau în cel mai mare secret. Afară de mine, era la curent numai sublocot. Secară, care a și semnat o telegramă către corpul voluntarilor din Chiev, cerând trimiterea urgentă a eșalonului de ardeleni. Din directori erau la curent și se interesau de aproape d-nii Pelivan și N. Codreanu. Nu pot să nu amintesc și de valorosul concurs ce l’a dat d-l Ion Codreanu, deputatul „Sfatului Țării”, în chestiunea găzduirii ofițerilor în com. Lozova jud. Chișinău, de oare ce instigatorii ațâțau pe țărani, ca să nu primească pe ofițerii ardeleni în comună. Deputatul I. Codreanu a știut să convingă pe țărani să nu se potrivească răuvoitorilor.

1) Marele Război, Stere, pag. 107; „Sfatul Țării” 24 Decembrie.

2) Originalul se află la d-l Pelivan.

1) „Cuvânt Moldovenesc” 15 Decembrie No. 113.

CAPITOLUL VIII.

I.

Luna Ianuarie, luna evenimentelor decisive. Atmosfera încărcată la sfârșitul lui Decembrie se dezleagă într'un conflict sângeros la 6 Ianuarie.

Anul nou românii basarabeni îl întâlnesc conspirativ, ca primii creștini, rugând soarta să-i scape de străini și să-i ajute a vedea neamul întregit.

Personal am avut ocazia să fac „revelionul“ la locuința unui bun român, membru devotat al „partidului național“, Iorgu Tudor, redactor al gazetei „Soldatul Moldovan“, în str. Nicolaevscaia No. 130, în societate cu d-nii: I. Pelivan, G. Cazacliu, A. Crihan, A. Moraru, O. Ghibu, Cioflec, d-na Alistari, Sârghi Bogos și alții. Cuvântări înfocate cu urări de a ne întâlni și sărbători cu toții la Alba-Iulia.

Departa era gândul tuturor, că suntem în ajunul primejdiei mari, când vom fi cu toții amenințați să fim prada „samosudului“.

În ziua de 2 Ianuarie primesc de la Vlad. Bogos din Chiev o carte postală, prin care eram anunțat că vine eșalonul cu Ardeleni la 4 Ianuarie. Anunț pe d-l Secară și pe ardelenii: Osvadă, Vescan și Meteș; am însărcinat cu întâlnirea ardelenilor la gara Tighina pe marinarul Ignatiuc, care trebuia de acolo să ne anunțe telegrafic.

Dar nu numai noi lucram, lucrau și alții. Iată mai jos o convorbire la Hugues.

Convorbirea la „hugues“ cu Sevastopol¹⁾.

1 Iannarie 1918.

Cine e acolo?

Reprezentantul comitetului executiv moldovenesc locot. Prachnițchi²⁾.

Aci Casatchin, Grodețchi, Platică, Delembici și Cojocari. Să trăiți.

Vorbesc Prachnițchi cu Palamari.

Secret.

Situația Republicei noastre este foarte grea. Armata rusă sedentară și aceia care trece, provoacă o teribilă anarhie. Tot timpul delegații țărănești vin cu cereri de ajutor.

Ultimele știri: *județul Cahul s'a adresat direct Cartierului cerând armată, fie și Română. Chilia devastată. Atitudinea „Sfatului Țării“ e astfel, încât cu patru zile în urmă, deputatul Sinicliu a arestat tipografia gazetei „Viața Basarabiei“ unde a distrus trei mii exemplare din proclamații împotriva „Sfatului Țării“. În județ se distrug depozitele de cereale. Calea ferată părăsită de paza rusă. Cartierul a propus Republicei să ia în sarcina sa paza depozitelor și cerealelor. Cu propriile puteri aceasta nu putem s'o facem, dar nici armata străină cu deosebire română și transilvăneană nu voim. În această grea vreme așteptăm de la Sevastopol trupele basarabene, cari trebuie să fie la dispoziția „Sfatului Țării“ în chip deplin și fără discuții. Aceasta este cererea președintelui Inculeț și a primului ministru Erhan. Leafa 25 ruble pe lună cu armamentul lor și puști noi. Ca comandant al acestui grup va fi... Concedii nu se admit...*

La 5 Ianuarie sosește marinarul Ignatiuc de la Tighina și spune, că n'a venit nimeni din Chiev. Totuși însărcinez din nou pe d-l Ignatiuc să stea de legătură la gara Chișinău ziua curentă, împreună cu d-l V. Trofimov.

În viața mea particulară se întâmplă o schimbare, mă hotărâsc definitiv să părăsesc locuința de la „Sfatul Țării“ și seara spre 6 Ianuarie trec cu locuința în casa d-lui Șerer, din str. Leovei colț Michailovscaia. Credeam, că eșalonul va întârzia încă vr'o două, trei zile. Dar n'am calculat bine, a doua zi dimineață, 6 Ianuarie, pe la orele 10, când luam ceaiu, vine la mine Serghie Bogos. După înfățișarea lui văd, că s'a întâmplat ceva serios.

1) Reprodus în „Epoca“ 17 Iulie 1920 No. 126.

2) Unul din ajutorii ministrului de război.

— Că-i? — întreb.

— Ardelenii au ocupat gara și fac rezistență atacurilor bolșevice, fratele Vlad te caută în tot orașul, abia a scăpat viu și vrea ca tu să iai măsuri.

Arunc mantaua, pun șapca și în fugă ies în stradă.

— Trebuie să mergem la gară, — spun eu: „ardelenii, dacă rezistă, am câștigat. Noi vom da ajutor cu oamenii noștri.“

Aproape fugim spre strada Alexandrovscaia, ajungem la colț Mihailovscaia și Alexandrovscaia. Un spectacol îngrozitor. Strada plină de oameni, cari se împing unii peste alții pe trotuare. În mijlocul străzii oamenii desbrăcați până la cămăși cu chipii românești în cap. Mulțimea urlă, aruncă cu pietre în sărmanii din mijlocul străzii, cari erau peste 500. Dinaintea lor și din urmă — excorta călăreață.

Am priceput. Situația era gravă. Plecăm spre „Sfatul Țării“. În cale dăm peste Vlad Bogos.

— Ai văzut? — spune el, — ce nenorocire a trebuit să se întâmple! — și povestește cum s'au petrecut lucrurile:

— Pe la orele două noaptea sosește eșalonul în gară. Bolșevicii anunță „sovietul“. Pe la orele 4 sosesc diferiți bandiți înarmați, mulțimea crește. Bolșevicii cer ca ardelenii să depună armele. La un moment dat se arată un grup cu tricolorul național. Ardelenii au crezut, că le vin frații în ajutor, dar tot atunci s'a dat o salvă din arme din partea celor cu tricolorul. O învălmășeală. Au fost arestați: Vescan, Osvadă, Meteș. Sunt și ardelenii morți. Acuma ai văzut ce-i în stradă? — termină V. Bogos: „Am aflat, că acum bolșevicii vor începe a omorâ pe toți fruntașii „blocului“, trebuie să-i ascundem.“

Toată ziua de 6 Ianuarie decurge într-o agitație infernală¹⁾. Bolșevicii iau măsuri de rezistență contra armatei române și după amiază se începe un bombardament furios îndreptat spre gara „Ghidighici“. Membrii „blocului moldovenesc“ desemnează mai multe localuri conspirative și țin, adunați câte câți-va, consfătuiri. În noaptea

1) „Ardealul“ 13 Ianuarie No. 3.

de 6 Ianuarie spre 7 se ține o consfătuire secretă importantă sub președenția d-rului D. Ciugureanu la „Zemstva județului Chișinău.“ Aci se hotărăște ca d-nii: Țanțu, Buruiană și Minciună să plece la Iași, pentru a grăbi venirea armatei române, tot atunci susnumiții și pleacă, luând diferite direcții, ca să se poată strecura prin cordo-nul bolșevicilor.

Se vintilează ideia, ca să fugim unul după altul la Iași și acolo să proclamăm continuarea lucrărilor „Sfatului Țării“.

În ziua de 7 Ianuarie se ține o consfătuire secretă a directorilor „blocului moldovenesc“: I. Pelivan, Șt. Ciobanu, T. Ioncu, V. Cristi și N. Codreanu, acasă la acesta din urmă. Aci se află, că la telegraf este reținută de telegrafistii devotați „blocului moldovenesc“, d-nii Untilov și Uncu, o telegramă a d-nilor Inculeț și Erhan de protest contra întârii trupelor românești.

Iată și conținutul telegramei, (tradus din rusește)¹⁾:

Telegrama din filiala poștalo-telegrafică 114, No. 757, dată în ziua de 6 Ianuarie 1918. Numărul cuvintelor 52.

Iași, Guvernului Român. Protestăm contra introducerii armatelor Române pe teritoriul Republicii Moldovenești. Cerem în mod categoric oprirea imediată a trimiterii armatelor și rechemarea neîntârziată acelor armate, cari deja sunt introduse. Introducerea armatelor române în Basarabia amenință cu grozăviile războiului civil, care deja s'a început. Armatele ruse trebuie lăsate să treacă liber fără nici o împiedicare.

Precetă
„Comitetului
executiv al de-
putaților mun-
cit., sold., și ță-
rani“ din
Chișinău

(ss) Președintele „Sfatului Țării“ Inculeț

(ss) Președintele consiliului directorilor generali
Erhan

Directorii „blocului moldovenesc“ hotărăsc să trimeată o altă telegramă guvernului român, arătând situația adevărată. Își iau această sarcină d-nii Ioncu și Pelivan, cari încearcă acest lucru, dar sunt urmăriți de soldații bolșevici și nu reușesc.

1) Originalul este la d-l Pelivan.

În noaptea de 7 spre 8 Ianuarie d-l I. Pelivan însoțit de d-nii N. Suruceanu, I. Buzdugan și marinarul Gafenco pleacă spre Iași, luând drumul pe la mănăstirea „Suru-ceni“, unde se afla devotatul cauzei moldovenești, arhi-mandritul Dionisie.

A doua zi, 8 Ianuarie, o furtună mare între bolșevici, pe străzi se auzea numai: „Sfatul Țării“ trebuie distrus, trădătorii spânzurați!

Pe străzi circula și o listă neagră de trădători, pe cari poporul putea să-i linșeze ori unde. A avut cînslea să fie și subsemnatul pe acea listă. Iar în ziare se publică o înștiințare a d-lui președinte al consiliului directorilor generali Erhan, că directorii: *Cristi, Pelivan, Secară și Codreanu, sunt înlăturați din guvern.*

Mai jos redăm comunicatul dintr-o gazetă locală, din care se vede și cauza înlăturării din guvern a sus-arătatelor persoane și se vorbește și de telegrama d-lor Inculeț și Erhan, citată mai înainte. Comunicatul ziarului „Basarabia Liberă“, din 7 Ianuarie 1918¹⁾:

Evenimentele din Chișinău.

„La 6 Ianuarie a sosit la Chișinău un eșalon de soldați transilvăneni și români din direcția stației Razdelnaia, cu scopul de a debarca și ocupa gara Chișinău. Reprezentantii statului major în capul cărora se afla comandantul Caabac și membrul comitetului executiv Rojcov le-a cerut să depună armele și să plece unde vor voi. Dar acei sosiți au refuzat. Fiindcă tratativele n'au adus la nici un rezultat și dat fiind încercările transilvănenilor și românilor de-a înconjura armata noastră a trebuit să se recurgă la arme. Rezultatul a fost că armata noastră a putut dezarma tot eșalonul sosit și să facă prizonieri toți oamenii.

În cursul zilei s'au primit fără întrerupere prin telefon și telegraf informațiuni despre mișcarea armatei românești. După masă statul major a trimis armata să întâmpine pe români la Strășeni. Spre seară s'a încins o luptă între armata română și a noastră, care a avut de rezultat respingerea românilor. Patrulele noastre, cercetând împrejurimile, până acum n'au aflat unde se găsesc trupele române în retragere. Sunt morți și răniți din ambele părți. Din satul Cărpineni am primit telefonogramă că

1) Reprodus de „Epoca“, 21 Iulie 1920 No. 129.

românii, veniți în Basarabia, ocupă depozitele de aprovizionare. Prizonierii români spun, că înaintea trimeterei lor la Chișinău li s'a spus că în Chișinău se fac progromuri și este necesară forța lor militară pentru restabilirea ordinei.

D-nii Erhan și Inculeț fiind invitați la ședința prezidiului tuturor comitetelor executive, în ziua de 6 Ianuarie, au declarat categoric, că d-lor nu știu nimic de introducerea armatei române în oraș și că aceasta este opera directorilor Codreanu, Pelivan și Secară.

În numele „Sfatului Țării“ și a directorilor d-nii Erhan și Inculeț au trimis comandoului trupelor române de operațiune o telegramă, cerând ca armata română să fie scoasă din Basarabia și să se dea libertate trupelor rusești pentru a trece în Basarabia“.

Așa dar iată, ca pe palmă, tot ce s'a petrecut în momentele cele grele în guvernul „republicei Moldovenești“.

Tot în ziua de 8 Ianuarie se adună studenții români la o casă conspirativă pe strada Chievscăia colț Meșcianscăia (azi Unirei), unde hotărăsc lansarea unui manifest din partea studenților moldoveni. Se mai hotărăște plecarea a vr'o câțiva la Iași. Inimos și vitejește lucrează: căp. A. Morari, studenții: I. Văluță, Vlad. Bogos, V. Harea, Vlad. Cazaciu și alții.

În ziua de 9 Ianuarie, avem și manifestul studențesc pe care-l redăm mai jos:

Frați Moldoveni¹⁾.

S'a întâmplat o mare nenorocire și-o rușine chiar amu, când neamul nostru scăpând de jugul robiei rusești a început a se renaște pentru o viață slobodă, liniștită și plină de iubire. Și s'a bălăcorit neamul nostru, tăman în ziua cea, când Domnul Isus Hristos primea botezul în apele sf. Iordan.

În ziua aceasta, noi moldovenii am spălat mânele cu sângele fraților noștri moldoveni din Transilvania, cari sunt robi ai Austriei și trecea peste pământul nostru la România, ca să meargă cu arma în mână, împotriva împăratului și stăpânirii Austriei și să slobozească țara lor, ca să ducă și ei un trai slobod și fericit. În loc de sfânta agheazmă, noi înșelați de dușmanii noștri, am băut sângele fraților noștri, cari ca oameni cuminți vă oprea să aduceți mânia Domnului asupra neamului nostru.

1) Copia se găsește la autor.

Fraților! Neamul nostru de la început a dus o viață de rob. De când îi el, a muncit și a asudat pentru străini — pentru turci, tălari, unguri, ruși și alți. Nici odată, noi n'am fost slăpâni pe noi, pe pământul nostru și bogățiile noastre. Se înțelege ușor, că fiind robi veacuri de ani, noi n'am putut să ne deșteptăm, să ne luminăm, ca să cunoaștem calea noastră adevărată spre fericire, nu putem cunoaște prieteni și dușmanii noștri, mai ales acum când totul s'a amestecat om cu om.

Cel mai bun apărător al nostru, Dumnezeu, în cuvinte la Sf. Liturhie ne strigă: „Să ne luăm aminte“. Fraților! opriți-vă destul sânge, să ne cumînșim — strigăm și noi feciorii și frații d-v. de un sânge și de o lege, copii de plugari și muncitori, numai am avut noroc să ne deșteptăm pe la școli, ca să luminăm și pe tot neamul nostru.

Fraților! Să ținem bine minte că suntem întunecați că abia ne-am trezit, și să nu ascultăm pe fiecare „prieteni“ luat din drum, care ne chiamă la vărsarea de sânge. Să știm toți, că fiecare moldovan este scump pentru neamul nostru. Uitați-vă, cum trăiesc jidanii și nemții și de aceia ei sunt tari, bogați și luminați. Noi știm ca d-vs. sunteți înșelați. Străinii, cari sunt dușmanii a vieții noastre slobode, și cari nu pot răbda ca moldovenii să ajungă la o viață deșteptată și fericită, s'au folosit de întunericul minților d-vs. și v'au dus pe voi, cu armele în mână, ca să împușcați, în ziua de Sf. Bobotează, în frații noștri români din Transilvania. Intrebați-vă fraților, pentru ce și pentru a cui interese, vă ucideți frații voștri. Cine a câștigat? Să știți bine, că unde doi se bat, al treilea câștigă. Una am câștigat — o pată de rușine și baljocoră ne mai pomenită în viața popoarelor lumii. Da, după unghere râdea pe sub mustețe, de „cap de boi“, cum noi singuri ne îngropăm drepturile, iubirea, puterea și fericirea noastră.

Datoria noastră este ca să vă lămurim cum s'a întâmplat nenorocirea. Noaptea spre Bobotează, trecea spre România un eșalon de soldați români transilvaneni. Acești români, cari sunt frații noștri au fost robiți de Austria, și când s'a început războiul, Austria i-a trimis pe dânsii să se bată împotriva Rusiei. Ei n'au vrut să facă aceasta și s'au dat în plen. Când România a intrat împotriva Austriei, să-i scoată pe frații transilvaneni din jug, acești români pleni au sărit să dea ajutor României ca să alipească pământul lor de România. S'au făcut vre-o 12 batalioane și au trecut la front în bună pace. Dar acest de pe urmă eșalon a avut nenorocirea se treacă tăman atunci, când în țara noastră se aflau slăpâni alții, bolșevicii și tovarășii lor, dar nu moldoveni. Când a sosit eșalonul la stația Chișinău, bolșevicii au arestat poezdu (trenu) și au oprit trecerea transilvanenilor spre România. Au fost dat chiar pricaz (ordin) să le dea armele. Transilvanenii căpătaseră porunca din Chiev să nu

deea armele nimărui, și când bolșevicii au cerut armele ei n'au vrut să le dea. Atunci bolșevicii au adunat puteri, sau folosit și de proștii moldoveni și au dat foc din puște și mitraliere.

Peste tot locul și în totdeauna, la lucrul cel mai scârnăv și rușinos, îi pun pe moldoveni, cari ne chitind mult, amăjiți de alții, fac cele mai mari prostii. Așa a fost și acum. Străinii s'au folosit de moldoveni, ca să-și facă treaba lor scârnăv. Ei i-au învrăjbit pe moldoveni și le-au spus că românii au venit să cuprindă Basarabia, ce ei nici în gând n'au avut, din potrivă, puteau să ne ajute ca să scăpăm de străini. Atunci moldovenii, înșelați de străini, i-au amăgit pe români, ca ei să pue armele și după asta le-or da lor drumu să treacă la România. Românii, crezând fraților moldoveni, au pus armele jos. Aceasta n'a fost destul. Moldovenii i-au luat pe frații lor în plen, îi bătea cu straturile, cu pumnii, îi grăbuia până la piele și vindea la străini averea bieților frați, țărani ca noi, cari prin sudoare și sânge au agonisit ceva. Moldovenii, ca niște proști, alergau la stație ca să împuște pe români, fiindcă a avut cine răspândi zvonuri, că românii au venit să ee Chișinău. Oameni buni, gândiți-vă măcar oleacă și 'li vedea, ce prostie a-ți făcut. Să poate oare, o mână de oameni, cari nici odată n'o călcat pământul nostru, să vie noaptea și să cuprindă orașul. Credem că o minte sănătoasă și un suflet curat a pricepe neputința acestui lucru. Dar sângele frățesc s'a vărsat și neamul nostru s'a baljocorât pe veci. Noi ca niște creștini trebuie să ne spălăm sângele frățesc de pe mânele noastre. Aceasta se poate face, când toți noi moldovenii vom striga în gura mare: Nu vrem sânge frățesc, care aduce bucurie numai vrăjmașilor noștri, ci vrem unire, unire strânsă, iubire, ca să mergem toți frații braț la braț, picior la picior. Toți să mergem spre îndeplinirea sfintelor cuvinte pentru care s'a făcut revoluția: dreptate pentru toți și slobozenie pentru fie care popor, și dacă noi am căpătat slobozenie, oare să-i împușcăm pe frații noștri, cari mergeau să-și dezrobească țara lor ca părinții și copii lor să fie și slobози?!

Nu fraților, iubire și dreptate pentru toți, că numai astfel va fi unirea tuturor popoarelor lumii. Altfel vom căpăta disprețul popoarelor, blăstămul cerului și a copiilor noștri.

Comitetul Central a studenților moldoveni

Trăiam zilele acelea ca în mormânt. Ce trebuia să mai pățesc, personal hotărâsem să plec cu G. Cazacliu la Iași, și mai n'am fost extradați de niște mârșavi, cari se luaseră să ne treacă peste avanposturile bolșevicilor. Așa zisa armata bolșevică era condusă de un „stat major“ cu

numele „front otel“, în fruntea căruia erau: Perper, Caabac, Levenzon, Catovschii și alți pollogari.

Am încercat cu locot.colonelul Popa să luăm comanda regimentului I de husari basarabeni, dar în zădar, soldații literalmente înebuniseră, nu mai vorbesc de soldații din regimentul I de infanterie.

Da, am fost surprinși cu totul nepregătiți și trebuia să suportăm consecințele. Mărturisesc, că nici n'am așteptat ca furia rusească așa de repede să se dezlănțue asupra capetelor noastre.

În fine trece 9, 10 și 11 Ianuarie. În ziua de 11 Ianuarie deja adunasem în jurul meu mai mulți băeți devotați: Turcuman, Ignatiuc, Rățoi, Ghinculeac, Ciornei, și alții. Tot în ziua de 11 bolșevicii au început evacuarea Chișinăului¹⁾. Aci noi facem tot felul de piedici, a-restăm automobile, transporturi etc.

Mult ajutor aveam și dela ucraineni. În ziua de 12 Ianuarie regimentul de sub comanda locot.-col. Popa ocupă, chiar cu ajutorul regimentului I infanterie, localul unde era „sovietul deputaților bolșevici“. Am avut plăcerea să fiu personal la încăerarea între moldoveni și bolșevici, era o parte din infanteria bolșevică și o parte din cazaci. Luptă în adevăratul înțeles al cuvântului n'a fost, bolșevicii evacua localul, atunci moldovenii dau busna peste ei și le iau mitralierile și muniția, care o aveau în local. Cu deosebită plăcere priveam cum „tovarășii“ plecau cu coada între picioare. Pe la orele 12 am avut încă un incident cu bolșevicii. Chestia se prezintă așa: la plecare dumnealor credeau să devasteze măcar localul „Sfatului Țării“. Aflu și plec la fața locului. Aci găsesc o mulțime, care asculta pe un derbedeu, ce se afla călare și spunea tot felul de bazaconii, îndemnând populația să distrugă localul. Întru în mulțime. Văd mai mulți marinari de-ai noștri. Mă apropii de ei. La un moment dat nu rabd și strig:

— Ce-l ascultați, nu vedeți că de frică s'a suit călare, gonțiți-l!

1) „Ardealul“ 13 Ianuarie No. 3.

Marinarii noștri mă susțin violent:

— Da, da! Pe el!

Vileazul o șterge. Tot atunci, în piața zisa „Nemeț-caia“,¹⁾ vestitul bandit Catovschii, ținea un meeting, îndemnând la pogrom contra „burjuilor.“

Se prezintă mie căpitanul Manuilov c'un escadron trimis de locot.-col. Popa. Trimit să traverseze piața fără ca să atace. Demonstrația a avut efect, și așa mai departe. Am avut o muncă teribilă, ca să putem opri scoaterea bogăției din oraș de bolșevici.

Apropierea armatei române ne îmbărbăta. Dar ce face în acel timp d-l președinte al „Sfatului Țării“. Iată ce găsim scris ulterior în istoricul diviziei XI:

Extras din istoricul Diviziei XI.

12 Ianuarie 1918. La ora 13 s'a prezentat la comanda-mentul diviziei în gara Călărași, din „Sfatul Țării“, o delegație compusă: din președinte, un delegat fărănesc, un delegat orășănesc, un delegat al mateloșilor și un delegat al soldaților moldoveni, cerând să le explicăm cauza venirii trupelor române în Basarabia, scopul ce urmăresc și dacă este inevitabilă intrarea în Chișinău. Și s'au dat răspunsuri necesare, arătându-le că în vederea realizării scopului nostru, intrarea în Chișinău este inevitabilă și că dacă trupele bolșevice vor opune rezistența, Chișinăul nu va fi cruțat de ororile războiului din cauza bombardamentului și a împușcăturilor. Li s'a fixat termen până în ziua de 13/1/1918, ora 12, după cererea lor, ca să aducă răspunsul“...

D-l Inculeț, după răspunsul primit de la cart. diviziei XI, întorcându-se la Chișinău, transmite bolșevicilor și celorlalți tovarăși despre întâlnirea avută cu trupele române și lansează o strigare²⁾, în care arată că este garanția Francezilor, că românii vor părăsi Basarabia, după ce Republica Moldovenească se va întări militarmente. Tot în seara de 12 Ianuarie se ține o consfătuire, un „soviet“, unde definitiv se hotărăște răspunsul cerut de cartierul diviziei XI, pentru 13/1 orele 12, în sensul, ca trupele române să nu se amestece în viața internă a republicei și să nu fie tribunale de război³⁾. Cu acești

1) Astăzi câmpul sportiv (N. A.).

2) „Ardealul“, ediția specială, 13 Ianuarie No. 4 pag. 2.

3) „Ardealul“, ediția specială, 13 Ianuarie No. 4 pag. 2.

răspuns a pleca d-l Erhan și Pântea la gara Strășeni, unde deja era cartierul generalului Broșteanu¹⁾, d-lor au întârziat cu o oră.

Nu era de mirare lucrul, când între studenții moldoveni și reprezentanții „blocului“ se hotărâse, ca imediat, ce vine armata, să se pună sfârșii acestui echivoc cu d-l Inculeț și Erhan; ori sunt moldovenii stăpâni în țara lor, ori streinii. Altfel nu mai putea merge²⁾.

III.

13 Ianuarie orele 7 seara³⁾). Ne adunasem mai mulți reprezentanți ai „blocului“ la casa conspirativă a d-lui Cristi, ca să discutăm despre situație. Chiar în momentul celor mai aprinse dezbateri, odată s'aude sunetul goarnei. Toți tresar. Se stabili o tăcere. Pricepusem, că vine armata. O bucurie ne mai spusă. Imbrățișări, sărutări: „suntem salvați! suntem salvați!“

Ne-am împrăștiat ca pătârnicile, ca să întâmpinăm armata. Pe străzi o mare mulțime de public, dar cu o cumințenie exemplară. Aclamații vii:

— Trăiască România! Trăiască armata!

Insuflețirea era mare. Plec spre „Sfatul Țării“, unde găsesc deja pe d-l Halipa voios și bucuros, ca în ziua de Paște. Aci fac cunoștință cu primul din ofițerii români, maiorul Izvoranu. Mi se cere să dau concurs la carfiuire. Bine înțeles, că în seara aceea m'am eliberat abia pe la orele 1 noaptea.

A doua zi am detașat pe lângă comanduirea pieții pe sublocot. Trofimov, cap. Berezovschi și Serghie Bogos. Tot atunci a fost numit de către directorat col. Movilă, ca comandant al garnizoanei, ca să lucreze în strâns contact cu col. Opran.

În ziua de 14 Ianuarie s'a ținut ședința „Sfatului Țării“⁴⁾. „Blocul Moldovenesc“ era indignat. Toți erau furioși asupra atitudinii, ce a avut-o d-nii: Inculeț și Er-

han. Se discută chestiunea primirii oficiale a comandantului trupelor române, a generalului Broșteanu. Unii din membrii „fracțiunii țărănești“ și acum sunt obraznici și spun diferite bazaconii, dar sunt drastic apostrofați de „blochiști“. Mai departe, se discută chestiunea crizei de guvern. D-l Erhan își înaintează demisia. „Fracția țărănească“ cere ca această criză să fie amânată până la „congresul țărănesc“, care este chemat pentru 18 Ianuarie și atunci se va vedea.

La cuvântul d-l Cristi, care critică aspru atitudinea d-lui Erhan, care, în loc să cheme „Sfatul Țării“, a lucrat cu bolșevicii, atrăgând astfel de partea lor și pe moldoveni și se ridică împotriva măsurii luate de d-l Erhan față de el, socotind-o ca neavenită.

„Blocul“ insistă ca criza să fie rezolvată tot acum. Se pune la vot, și cu 36 voturi contra 25, se primește demisia d-lui Erhan. Ulterior se însărcinează cu formarea guvernului d-l D. Ciugureanu.

Ziua de 14 Ianuarie s'a mai distins prin defilarea sărbătorească a oștirilor românești pe străzile Chișinăului¹⁾.

Pe la orele 12 sosește în oraș și bravul general Broșteanu cu statul său major. O sărbătoare a sărbătorilor pentru românii-basarabeni: brava armată română pe străzile Chișinăului! Defilarea istorică continuă aproape 2 ceasuri. După aceia în onoarea generalului Broșteanu se dă un banchet la „Cazino-ul orașului“.

Trebue să mărturisesc, că generalul Broșteanu a știut să-și impună ținuta lui bravă și impozantă. Vioi, elegant, atent la aceia ce i se spunea, cu vocea fermă făcea impresia de un adevărat cuceritor.

A doua zi, la 15 Ianuarie, se ține o ședință solemnă a „Sfatului Țării“, la care ia parte și generalul Broșteanu²⁾. Se țin cuvântări înălțătoare de membrii „blocului Moldovenesc“. Generalul Broșteanu răspunde, asigurând liniștea și ordinea și continuarea lucrărilor „Sfatului Țării“.

În ziua de 16 Ianuarie, studențimea moldovenească,

1) „Ardealul“ 16 Ianuarie No. 5.

2) Ședința Sfatului Țării, 14 Ianuarie, „Ardealul“ No. 5.

3) „Ardealul“ No. 5 pag. I.

4) „Ardealul“ 16 Ianuarie No. 5, pag. 2.

1) Idem pag. 2.

2) Idem pag. 3.

care cum vedem dela început, joacă un rol important în mișcarea națională, lansează un manifest, conținutul îl dăm mai jos :

Moldoveni ¹⁾

A sosit ceasul, când toată suflarea moldovenească trebuie să serbeze ziua cea mai sfântă, cea mai luminată și fericită în viața noastră. Acuma Dumnezeu întâiași dată a întins mâna Sa de binevoință către neamul nostru. Viața poporului moldovenească acum e cheazălăuită pe veci. Mult am strădănit și am necăjit de jugul străinilor. Dar dela începutul revoluției am suferit și mai mult, chiar *dela ai noștri, moldoveni pollogari, cari s'au folosit de întunerecul poporului nostru*, îi iăgăduia toate bogățiile cerului și a pământului și aduce dușmănie și ură în el ca mai degrabă să se ucidă el singur. Nici-o lumină adevărată n-o putut căpăta moldovanul nostru. Nici-o gazetă moldovenească și rusească nu și-a făcut sfânta sa datorie față de popor. Cu una se îndeletnice și ele : *aprindea focul anarhiei în toate părțile, indușmănea oamenii unul față de altul ; dedea prilej numai la ucigării, tâlhării, prădăciuni și blăstămății*. Dar cel mai rău lucru este că nici un om adevărat binevoitor și iubitor de neam nu putut să-și spue cuvântul său sfânt și sănătos pentru că valul anarhiei și *distrăbălarea poporului a scos la față printre oameni buni și oameni răi, cari făcea toate chipurile să-i înlătureze ba chiar și să-i ucidă pe cei buni*. Iată acești oameni care *a venit ca un blăstăm în țara aceasta la începutul revoluției ca câinii la hoit, căci până atunci petrecea prin toată Rusia și nici gând nu avea de Basarabia* a început să facă prigoane de moarte la toți Moldovenii, cari simțesc moldovenește, cari aveau minte sănătoasă și iubire de neam. Dar Dumnezeu sfânt n'o vrut moarte la acești oameni și a întregului popor a nostru. El ne-o trimis pe mama noastră adevărată România, care ne-a pune toată rânduiala, ne-a îndreptat pe-o cale adevărată, care ne va aduce tot neamul românesc la mare viitor. *Să știți voi hoși-potlogari și compania voastră că dacă voi ne-ați vrut moarte nauă și fraților noștri, noi studențimea moldovenească vă spunem că noi moarte nu vă vrem, dar hotărât vă spunem că să vă lepădați de lucrul vostru cel scârnav*.

Gândiți-vă la ce nenorocire aduceți voi poporul cu faptele voastre scârnave !

Noi studenții moldoveni din Basarabia de la începutul revoluției, sus am ridicat sfântul tricolor al tuturor românilor și cu toate puterile *ne-am luptat cu Dumneavoastră*. Acum vom

1) Copia se află la autor.

grămădi toată pulerea și energia tineretului nostru și avem să luptăm îndârjit cu D-v. Dacă aveți macar vr'oleacă de omenire în sufletul vostru cătați-vă de lucru curat de și noi din urmă vom striga : Dumnezeu să vă păzească.

Din partea noastră noi din toată inima curată a tineretului mulțumim cerului că a trimis pe mama noastră adevărată mult așteptată și mult doritoare de noi.

Noi vom da tot sprijinul Mamei de a curăți țara noastră, partea Moldovei *cei vechi de toți dușmanii a marelui ideal al nostru*.

Trăiască libertatea și unirea tuturor românilor !

Comitetul studenților Moldoveni

Chișinău 16 Ianuarie.

Așa își pronunță studențimea română-basarabească cuvântul său față de acei, cari au lucrat cot la cot cu bolșevicii. Dacă românii basarabeni încep a manifesta pe față dorințele lor pentru întregirea neamului, de loc nu vedem acest lucru din partea „fracțiunii țărănești” și, bine înțeles, a străinilor. Aceștia continuă politica lor de perzistență asupra integrității Rusiei și, sub acest pretext, înviolabilității drepturilor „Sfatului Țării”.

Așa de pildă, președintele „Sfatului Țării”, într'o ședință, face o declarație ca să împăceluiască „fracțiunea țărănească” ¹⁾ :

„Mărturisesc că am semnat telegrama adresată generalului Tcherbacioff, cu rugămintă de a trimite în Basarabia trupe înarmate pentru menținerea ordinei. Dar considerând Basarabia, ca o parte integrală din Rusia democratică, nu a-și fi socolit cu puțință să mă adresez cu o asemenea cerere României, adică unui stat străin”.

Cu o greutate enormă se înlărește de „Sfatul Țării” lista noului guvern în frunte cu d-l D. Ciugureanu ²⁾.

„Fracțiunea țărănească” și străinii de loc nu se pot împăca, că în fruntea guvernului poate fi un membru al „Blocului Moldovenească”.

Se naște întrebarea : dar președinția „Sfatului Țării” ? Și de data aceasta „blocul”, ca să nu dea naștere

1) „Sfatul Țării” 17 Ianuarie 1918.

2) „Ardealul” 21 Ianuarie No. 7.

la un conflict și mai mare, cum a fost la demisia d-lui Erhan, renunță la schimbarea președintelui „Sfatului Țării”, mai ales, că cu venirea armatei române, „blocul” consideră chestiunea Basarabiei ca și tranșată.

Dușmanii „blocului”, cum am mai arătat, se agață de „congresul țărănesc”, care se întrunește în ziua de 18 Ianuarie¹⁾.

— Vom vedea, ce va spune țărănimea? își frecau mâinele străinii.

La „congres” se prezintă numai 118 delegați din 384, cu toate acestea cei interesați perzistă ca congresul să fie ținut. În prezidium au fost aleși cei mai devotați membri ai „fracțiunii țărănești” din „Sfatul Țării”: d-l Rudiev, președinte; d-nii Prachnițchii, Ciumacenco și Cotoros, vice-președinți; secretar, Panțâri. De la început congresul pune în discuție chestiunea armatei Române, se fac protestări violente. Bine înțeles, că după rugămintea „Statului major al Republicei”, intervine comenduirea pieții, care invită pe d-nii Rudiev și Prachnițchii să dea explicațiuni.

Congresul continuă dezbaterile. Se primește o declarațiune a „Blocului Moldovenesc”, care nu recunoaște acest congres necomplet, convocat fără îndeplinirea formalităților obicinuite, asemenea face o declarație și „comitetul studențesc”, care în 6 puncte dezvoltate, arată că acest congres este ilegal și nu poate fi recunoscut. Congresul se dizolvă de la sine, de oare ce țărânii, văzând că sunt înșelați de niște aventurieri, pleacă pe acasă.

— Vezi, ce vor ei, — spuneau țărânii: — ca noi să ne ucidem cu frații, ai văzut?!

IV.

Ticăloșii de așa măsură se încearcă nu numai la Chișinău, ci și în alte părți. Iată de o pildă ce se întâmplă la Bălți.

Se primește acolo la comisariatul județian un ordin

1) Idem, pag. 2.

din Chișinău, ca toți „separatiștii” fruntași să fie executați¹⁾. Derbedei de-al-de Paladii, membrul „comitetului Țărănesc” din Bălți, dușman de moarte al „separatiștilor” numai aceasta și o aștepta.

Ca fulgerul se transmite acest ordin la toate volesle și satele. Se începe o goană după fruntașii „separatiști”. Mai mulți reușesc să se refugieze, numai d-l Fală este descoperit de agenții dușmanilor.

Marele patriot își făcea datoria, ca un apostol, mergând de la o școală la alta, îndemnând învățătorii la semănarea cuvântului românesc. Ajuns în satul lui natal, i se spune că este căutat de niște soldați, ca să-l aresteze. D-l Fală, sfătuit de un învățător de treabă, pleacă sub protecția acestuia la com. Balotina, cu chip să fie ascuns în școală, unde sora învățătorului român era învățătoare.

Dar, cum am spus, agenții provocatori mișunau prin județ în căutarea celui mai mare „separatist”. Cu toate măsurile, d-l Fală este descoperit și începând din seara de 10 Ianuarie, este zilnic târât dintr’o comună în alta și marlirizat până la 16 Ianuarie. Numai grație Providenței Dumnezești, a scăpat cu suflet acest apostol al neamului. Este de prisos a descrie scenele violente la cari se dădea mulțimea, fiind agitată de agenții provocatori.

În fine, în noaptea dinspre 17 Ianuarie, patru soldați străini, a căror nume nu se cunosc nici astăzi, fură trupul d-lui Fală, considerat mort de călăi și-l transportă în com. Ștefănești jud. Botoșani, în spitalul d-rului Ursu. Aci d-rul Clajin a luat cele mai energice măsuri, ca să ajute pe nenorocit și în primul rând, să-l desbrace de haine, l’a pus în bae, fiindcă toate hainele erau pătrunse de sânge închegat, care înclaiase hainele de trup.

În timp ce marele patriot suferea pentru idealul sfânt, familia lui se refugiase în podul școalei și a trăit acolo până la urmă. Dar dușmanii nu s’au mărginit cu aceasta și au devastat toată gospodăria d-lui Fală, până la ultima piatră din zid.

1) Obținem de la d-l Fală, senator de Bălți.

Este poate pe cale să subliniem aci, că dușmanii în ațăările lor arată un motiv, că Fală și-a vândut țara pentru 9 moșii. Această martirizare a d-lui Fală, parcă ar fi fost un răspuns la cuvintele lui, cari le-a rostit la înmormântarea lui Murafa:

„Să nu gândească dușmanii noștri, că cu pizma lor ne vor nimici, dimpotrivă, ne vor întări, căci din fiecare picătură de sânge a acestui frate al nostru de frunte, acum răposat, va răsări o cială de voinici moldoveni de urgia cărora se vor topi dușmanii, cum se topește ciara înaintea focului“.

Tot la Bălți, cum am arătat în altă parte, era ca comisar militar ștabs-capitan Popa. Mai târziu între d-l Pântea din Chișinău și ștabs-capitan Popa urmează o convorbire la hugues¹⁾:

Copie.

Popa:

Ce situație este acum și în mâna cui este puterea la Chișinău?

Care este situația cu România? Mai este „Sfatul Țării“ sau nu. Aci în Bălți „Sovietul Țăranilor“ nu recunoaște „Sfatul Țării“, ci pe comisarii bolșevici din Petrograd. Am făcut un batalion de infanterie, un escadron de cavalerie, o companie puști-mitraliere, o companie automobile. Populația este foarte supărată de intrarea trupelor române în Basarabia. Trebuie de trimis numai de cât 10.000 ruble pentru efectivul trupelor, am primit patru mii ruble de la upravă; în județ sunt răscoale. Dacă îți trebuie munițiuni pentru armatele ce se formează, trimite la mine, că găsești de toate, numai bani nu. Se poate de cerut de la intendență solda pentru ofițeri și soldați? Dacă sunt ofițeri liberi—trimiteți la Bălți. E drept, că mă chemați la Chișinău și pentru ce?

Pântea:

În Chișinău situația mediocră. Armata română a intrat pentru a curăți drumurile Basarabiei de bolșevici și pentru paza depozitelor de alimente românești și pentru a face liniște în capitala Basarabiei.

Bani deocamdată nu putem să-ți trimitem, acum este criza (ministerului).

1) Dosarul „Curței Marțiale“, Divizia I cav. No. 179, 31 Ianuarie 1918 pag. 9, 12 și 23.

Eu mi-am dat demisia. Ministerul nou este compus din persoane cu care, cum știi tu, eu nu pot să iucrez, soldații să poartă arțăgoși și ei singuri își pierd libertatea lor.

Armata română a introdus pedeapsa cu moartea; am auzit o veste despre un automobil de la upravă, dar afacerea este mântuită.

Spiritul în unitățile moldoveneșii este agitat asemeni fiind nemulțumite, că a intrat armata românească. Românii au făcut rânduială. Eu am fost întărit în slujba directorului în locul lui Cojocar, dar în momentul acesta când se hotărăște soarta politică a republicei, când fiecare pas trebuie făcut cu mare pază, când provocățiunea merge intensiv din dreapta și stânga, eu ca muncitor cinstit, politicește convins că Basarabia republicană este pe cale numai cu Rusia, găsesc, că este o crimă să rămân în serviciu cu toate acele persoane care cum tu știi duc o politică anumită, ne dorind să fiu trecut în paginile viitorului ca trădător al poporului simplu și fără cultură, eu cu durere mă lipsesc de slujba de director general, cred că voi putea lucra mai cu folos în direcția sus vorbită ca deputat al „Sfatului Țării“ vă promit că pe Basarabia am s-o apăr ca republică alături de Rusia chiar dacă m'ar costa și viața; situația este serioasă acum decidându-se viitorul Basarabiei. Spune tovarășilor bolșevici din orașul Bălți că-i așteaptă o soartă neplăcută și că în momentul de față să se liniștească, fiind că bolșevismul ne poate da un nou împărat. Să îți minte, că de purtarea lor depinde soarta noastră. Sânt scârbit și cu durere pentru poporul cel chior.

Între ziua de 6—13 Ianuarie eu am fost într-o situație foarte grea, a urmat tratativele cu românii, eu am dat ordin să easă la front toată armata moldovenească, când am aflat că românii vin cu prea mari forțe, am schimbat ordinul. Consulii Franței, Englezi, și Americani ne-au dat garanție că Basarabia va fi singură independentă, republică moldovenească. Mai la urmă e greu, dar eștin nu ne vom da. Dacă voi vedea, că cineva să uită peste Prut, imediat vă voi da de știre.

Vom organiza trupe și vom chema pe toți, cari pot purta arma. Gândesc să chemăm pe toți în serviciul din județe de la 16 ani, ca să apărăm țara noastră; dacă ei nu vor înțelege toată gravitatea momentului, apoi eu cel întâi organizator a celor ce există am să plec imediat din Basarabia cu totul...

Asta-i situația, și-o spun, grea vreme. Te rog pe tine să te ții tare și sunt sigur că numai eu și tu, ești din popor, dacă nu vom apăra poporul, apoi vom fi blestămați pentru totdeauna.

Popa:

Salutări la ai noștri... Nu poți să-mi spui cine sunt candidații în noul minister? Mi se pare, noul președinte va fi Pelivan, iar la război Catelli? De ce politică se ține comitetul cen-

tral? Nu e chip să ne izbăvim de „separatiștii“ ăștia? Nu e chip de terminat răfueile cu separatiștii?...
Pântea:

E ordinul „comitetului central“ de-a elibera palatul libertății în 24 de ore. Românii sunt contra comitetului. În oraș este starea de asediu, au organizat execuții...
Popa:

Dacă vei întâmpina greutăți, ai nădejde pe mine că voi veni la Chișinău organizat...
Pântea:

Mă bucur. Dacă ai ceva extraordinar spune repede că mă duc la întrunire. Peste 2 zile să mă chemi ca să-ți spun situația adevărată... Cu bine, la revedere. Tovarășul d-tale Pântea.
Popa:

... mulțumesc, cu bine, la revedere.

Explicația este următoare: acest ștabs-capitan Popa vine la Chișinău la congresul țărănesc la 18 Ianuarie și, imediat ce ea contact cu prietenii, pleacă la Bălți îndărăt. Acolo încă nu venise armata română. D-l Popa începe o febrilă pregătire de împotrivire armatei române: se lansează manifeste din partea „sovietului deputaților țărani“, se trimit arme în comunele vecine cu orașul Bălți și se ține legătură prin hugues cu „comitetul central din Chișinău“.

În ziua de 22 Ianuarie, se întâmplă a două ticăloșie (după 6 Ianuarie) când o parte de moldoveni îndemnați de renegați și ajutați de ruși opun rezistență trupelor române. Bine înțeles, că rezistența era un puf, brava armata română intră triumfător în Bălți.

Tot atunci s'a pus mâna și pe căpitanul Popa, care probabil nu așteptase așa întorsătură de lucruri, dar poate și se gândea la altceva. „Prizonierul“ se dă în judecata „Curței Marțiale“ și pe la 1 Februarie este condamnat la moarte, dar pe urmă grațiat¹⁾.

V.

În același timp „blocul moldovenesc“ continuă lucrul cel sfânt.

1) Dosarul „Curței Marțiale“, Div. I cav. No. 179, 31 Ianuarie 1918 pag. 9, 12 și 23.

În ziarele locale „România nouă“ și „Cuvânt Moldovenesc“ zilnic se scrie despre „unire cu România“. Dar numai asta și o aștepta patrioșii cinstiți. Și iată, ca o etapă spre acest lucru, se proclamă la 22 Ianuarie independența „Republicei Moldovenești“¹⁾. Înălțătoare au fost cuvântările d-lor I. Pelivan și I. Buzdugan, cari au subliniat, că acum suntem în ajunul întregirii neamului.

Au vorbit și d-nii Inculeț și Erhan, cari au arătat, că acum noi suntem între două state independente: România și Ucraina și pentru aceia trebuie să fim și noi independenți.

După inițiativa „Blocului Moldovenesc“ sărbătorirea independenței s'a făcut în ziua de 24 Ianuarie, la un loc cu sărbătorirea „Unirii Principatelor“ de către armata română.

O zi de neuitat, sărbătoarea sărbătorilor a moldovenilor. Insufleteștea mare în masele norodului. Ca de obicei s'a oficiat te-deumul, pe urmă în piața catedralei, d-l col. Atanasiu a ținut o frumoasă cuvântare. La toată lumea licăreau lacrimi de bucurie. După cuvântare, au avut loc defilarea trupălor române, împreună cu acelea „moldovenești“. De data aceasta, soldații basarabeni erau mândri, că stau alături de frații lor de peste Prut. După defilare, se dă un banchet la „cazino-ul orașului“. Banchetul se încheie printr-o horă frățească a basarabenilor cu toți oaspeții de peste Prut, dansând în fața cazinoului. Îți era mai mare dragul să vezi basarabenii, mișându-se cum un general român poate dansa alături de soldat.

Acum ca încheiere a lunii Ianuarie, să scriu ceva și de organizarea noastră militară. În primul rând a fost numit ca director de război, colonelul Brăescu, un om cumpătat și solid²⁾.

Imediat după venirea armatei române, am căutat să ne punem în cea mai strânsă legătură cu „statul major“ al d-lui General Broșteanu. Delegăm cum am mai

1) „România Nouă“ 24 Ianuarie No. 8.

2) Ordinul de zi al „Statului major“ No. 21, 21 Ianuarie 1918.

tral? Nu e chip să ne izbăvim de „separatiștii“ ăștia? Nu e chip de terminat răfuelele cu separatiștii?...
Pâtea:

E ordinul „comitetului central“ de-a elibera palatul libertății în 24 de ore. Românii sunt contra comitetului. În oraș este starea de asediu, au organizat execuții...

Popa:

Dacă vei întâmpina greutăți, ai nădejde pe mine că voi veni la Chișinău organizat...

Pâtea:

Mă bucur. Dacă ai ceva extraordinar spune repede că mă duc la întrunire. *Peste 2 zile să mă chemi ca să-ți spun situația adevărată...* Cu bine, la revedere. Tovarășul d-tale Pâtea.

Popa:

... mulțumesc, cu bine, la revedere.

Explicația este următoare: acest șlabs-capitan Popa vine la Chișinău la congresul țărănesc la 18 Ianuarie și, imediat ce ea contact cu prietenii, pleacă la Bălți îndărăt. Acolo încă nu venise armata română. D-l Popa începe o febrilă pregătire de împotrivire armatei române: se lansează manifeste din partea „sovietului deputaților țărani“, se trimit arme în comunele vecine cu orașul Bălți și se ține legătură prin hugues cu „comitetul central din Chișinău“.

În ziua de 22 Ianuarie, se întâmplă a două ticăloșie (după 6 Ianuarie) când o parte de moldoveni îndemnați de renegați și ajutați de ruși opun rezistență trupelor române. Bine înțeles, că rezistența era un puf, brava armata română intră triumfător în Bălți.

Tot atunci s'a pus mâna și pe căpitanul Popa, care probabil nu așteptase așa întorsătură de lucruri, dar poate și se gândea la altceva. „Prizonierul“ se dă în judecata „Curței Marțiale“ și pe la 1 Februarie este condamnat la moarte, dar pe urmă grațiat¹⁾.

V.

În același timp „blocul moldovenesc“ continuă lucrul cel sfânt.

1) Dosarul „Curței Marțiale“, Div. I cav. No. 179, 31 Ianuarie 1918 pag. 9, 12 și 23.

În ziarele locale „România nouă“ și „Cuvânt Moldovenesc“ zilnic se scrie despre „unire cu România“. Dar numai asta și o aștepta patrioții cinstiți. Și iată, ca o etapă spre acest lucru, se proclamă la 22 Ianuarie independența „Republicei Moldovenești“¹⁾. Înălțătoare au fost cuvântările d-lor I. Pelivan și I. Buzdugan, cari au subliniat, că acum suntem în ajunul întregirii neamului.

Au vorbit și d-nii Inculeț și Erhan, cari au arătat, că acuma noi suntem între două state independente: România și Ucraina și pentru aceia trebuie să fim și noi independenți.

După inițiativa „Blocului Moldovenesc“ sărbătorirea independenței s'a făcut în ziua de 24 Ianuarie, la un loc cu sărbătorirea „Unirii Principatelor“ de către armata română.

O zi de neuitat, sărbătoarea sărbătorilor a moldovenilor. Insuflețirea mare în masele norodului. Ca de obicei s'a oficiat te-deumul, pe urmă în piața catedralei, d-l col. Atanasiu a ținut o frumoasă cuvântare. La toată lumea licăreau lacrimi de bucurie. După cuvântare, au avut loc defilarea trupălor române, împreună cu acelea „moldovenești“. De data aceasta, soldații basarabeni erau mândri, că stau alături de frații lor de peste Prut. După defilare, se dă un banchet la „cazino-ul orașului“. Banchetul se încheie printr'o horă frățească a basarabenilor cu toți oaspeții de peste Prut, dansând în fața cazinoului. Îți era mai mare dragul să vezi basarabenii, mirându-se cum un general român poate dansa alături de soldat.

Acum ca încheiere a lunei Ianuarie, să scriu ceva și de organizarea noastră militară. În primul rând a fost numit ca director de război, colonelul Brăescu, un om cumpătat și solid²⁾.

Imediat după venirea armatei române, am căutat să ne punem în cea mai strânsă legătură cu „statul major“ al d-lui General Broșteanu. Delegăm cum am mai

1) „România Nouă“ 24 Ianuarie No. 8.

2) Ordinul de zi al „Statului major“ No. 21, 21 Ianuarie 1918.

CAPITOLUL IX.

I.

Lunile Februarie și Martie se deosebesc prin propaganda și lucrul energetic, desfășurate de „blocul moldovenesc” cu ajutorul presei locale pentru „unirea cu țara mamă”.

Cu ajutorul lui Dumnezeu Românii basarabeni ajung la izbânda dorită, la 27 Martie. Opera mare a „partidului național”, pe urmă a „blocului moldovenesc”, lupta pentru întregirea neamului se încoronează prin actul măreț al „Unirii”.

Străinii și „socialiștii-revoluționari” tot mai pun piedici la acest sfânt lucru al Românilor basarabeni, dar nu mai pot rezista și, la urma urmelor, depun armele, recunoscând că ei sunt în această țară românească, „Basarabia”, nu mai mult decât oaspeți și deci trebuie să se dea după voia gospodarului.

Viața urmează cursul său. Pe la începutul lunii Februarie o seamă de scriitori români în frunte cu Mihail Sadoveanu, I. Agârbiceanu, N. Dunăreanu, O. Ghibu și alții, fac o chemare către neamul moldovenesc din Basarabia, în care arată pe scurt mărețul trecut al neamului și cheamă la unire sufletească¹⁾.

Tot pe atunci învățătorii jud. Chișinău, în frunte cu învățătorul Podlesnâi, fac o declarație prin care sfârșesc: „Trăiască România, mama tuturor Românilor”²⁾.

În ziarul „România Nouă” apare o serie de articole, în cari se arată că a sosit timpul pentru „unire”.

Așa celim de la 4 Februarie: „Teamă fără temei” a lui V. Cazacliu; tot în același număr: „Lupta cu bârzoii” a subsemnatului; tot acolo, „Limba românească”, de O. Ghibu; la 6 Februarie: „Din care neam suntem” de subsemnatul; „Moldovene, învață-le a prețui”, de Arhim. Curie; la 7 Februarie: „Datoria intelectualilor români din Basarabia” de V. Harea; „Ce să facem” de subsemnatul; la 9 Februarie: „Cum privim chestia națională” de V. Bogos; la 10 Februarie: „Către moldovenii din Basarabia” de dr. El. Alistar; la 13 Februarie: „Suntem prea blajini” de subsemnatul; la 14 Februarie: „Mântuirea Basarabiei e numai în unirea cu România” de V. Cazacliu; la 15 Februarie: „Prin cine se face Unirea” de V. Cazacliu; la 13 Martie: „Unire sau anexiune” de V. Harea; la 15 Martie: „Aniversarea regatului românesc în Chișinău” de Mateiu, etc. Asemenea apar o serie de articole și în gazetele „Sfatul Țării” și „Cuvânt Moldovenesc” pentru realizarea visului moldovenesc, „Unirea cu țara mamă”.

Dar și străinii în presa locală, gazetele „Besarabscaia jizni” și „Svobodnaia Basarabia”, critică aspru tendințele românești, spunând fel de fel de lucruri la adresa „Sfatului Țării”.

Se mai fac încercări unde și unde și pe la sate a tulbura mințile țăranilor. Nu putem bine ilustra acest pasagiu de oare ce n'avem la îndemână colecțiile ziarelor rusești, cari prin mister au dispărut de la biblioteca orașului Chișinău prin anul 1919.

Dar „blocul” ducea lupta pentru „Unire” și pe alte căi, o făcea în „Sfatul Țării”, o făcea la diferite manifestări.

Așa în ziua de 8 Februarie, guvernul, în frunte cu d-l dr. Ciugureanu, dă un banchet în onoarea reprezentanților aliaților și armatei Române¹⁾. La acest ban-

1) „România Nouă”, 1 Februarie No. 11.

2) „România Nouă” 2 Februarie No. 12.

1) „România Nouă” 10 Februarie No. 18.

chet s'a ținut o serie de discursuri, unde pe față s'a spus, că trebuie să facem cât mai degrabă posibil „Uniunea”. Au vorbit d-nii: Ciugureanu, Halipa, Cujbă, Balamace, Ghibu, general Broșteanu, I. Pelivan, Mare, Mateiu, Crisli, Viullaumin (atașatul francez), subsemnatul și alți.

La 18 Februarie are loc deschiderea „Universității Populare”¹⁾. Aci urmează o serie de cuvântări a d-lor: Halipa, I. Pelivan, V. Herța, d-na dr. E. Alistar, V. Tanțu, J. Frățiman, Scobiola, N. Popovschi, P. Arventiev, Codrea, V. Bogos, I. Mateiu (ardelean) P. Tofanu (bucovinean) și alții, în cari se subliniază că de aci am rupt legăturile cu țara de peste Nistru și cultura românească își recâștigă drepturile sale și în acest colțisor al românismului. Țin să spun, neapărat, că „Universitatea populară” se întărește cu noi forțe venite din regat: frații Haneș, Munteanu-Râmnic, Iuliu Dragomirescu și C. Noe.

În ziua de 22 Februarie se întâmplă un eveniment important în viața „republicei”, care a pus chestiunea „Unirei” și mai în evidență. Este invitarea „guvernului republicei” să ea parte la încheierea păcii între România și Germania. Se însărcinează din partea „Sfatului Țării” I. Inculeț și din partea guvernului D. Ciugureanu²⁾.

Dacă „blocul” a pus piedici ca să nu poată lua parte „împuțerniciții” la Brest-Litovsc, aci, bine înțeles, grăbește lucrurile. Ședința în ziua de 22 a „Sfatului Țării” se ține la orele 11³⁰ noaptea. A doua zi de dimineață se ține „Consiliul de Miniștrii”. Iată și jurnalul „Consiliului” în franțuzește:

Le journal de la séance de 23 Février 1918, du Conseil des Ministres de la République Moldave.

Ont été présents:

Le Président du Conseil des Ministres, Mr. Dr. D. A. Tchugureanu.

Le Ministre de la Guerre, Mr. P. A. Braesko.

Le Ministre des Voies et des Communications, Mr. N. N. Bossié-Kodrianu.

1) „România Nouă” 20 Februarie No. 26.

2) „România Nouă” 28 Februarie No. 33.

Le Ministre des Affaires Etrangères, Mr. I. E. Pelivan.

Le Ministre de Justice, Mr. M. G. Savenco.

Le Ministre de l'Instruction Publique, Mr. P. V. Erhan.

Le Ministre des Finances, Mr. T. G. Ionco.

Le Ministre de l'Intérieur, Mr. V. G. Crisli.

Le Ministre du Contrôle, Mr. V. V. Podvinski.

Les Vice-Ministres des Voies et de Communications, MM.

N. T. Nemtzian et A. S. Monjitchkov.

Le Vice-Ministre de l'Intérieur, Mr. I. I. Buruiana.

Le Vice-Ministre de la Guerre, Mr. D. D. Bogos, et.

Le Président du Sfatul Țării, Mr. I. K. Inculeț.

Sumis à la délibération.

La question de l'envoi d'une délégation de la République Moldave à la conférence de paix de Bucarest.

Il a été décidé:

1. — La délégation sera constituée d'un représentant du Conseil des Ministres et d'un représentant du Sfatul Țării.

2. — Représentant du Conseil de Ministres a été élu avec de votes Monsieur le Docteur Daniel Tchugureanu, Président du Conseil des Ministres.

L'original a été signé par les membres présents.

Conforme à l'original.

Pour le Président du Conseil des Ministres

Vice-Président, Nicolae Bossie-Codreanu

Directeur de la Chancellerie du Conseil des Ministres

N. Epourie

Împuțerniciții „Republicei Moldovenești” pleacă la Iași. În acelaș timp „fracția țărănească”, trimițând pe d. Inculeț, urgentează lucrurile cu elaborarea „constituției” a statului nou, „Republicei Moldovenești”, și agită populația la țară. Iată ce povestește în ședința „Sfatului Țării” din 20 Februarie deputatul Turcuman, care face un raport asupra lucrurilor văzute de el prin județele Orhei, Bălți, Soroca¹⁾:

— Țăranii sunt atâțați de agitarii contra armatei române. În satul natal al camaradului meu Vrânceanu, am fost condamnați la moarte și am scăpat numai grație neamurilor d-lui Vrânceanu. Pe urmă din nou am fost prinși de bolșevici și trimiși la „ștabul” lor din Moghilău.

1) „România Nouă” 27 Februarie No. 32.

Am scăpat și de acolo. Pretulindeni, unde s'a întâmplat că țăranii să se răscoale, erau de vină agitatorii din diferite comitele locale, cari ațâtau populația la țară. —

Tineretul, studențimea, rolul căruia l'am arătat și mai înainte, prin „comitetul centrul“ din Chișinău, hotărăște și începe a lucra la un proiect, care ar servi ca bază pentru Unirea Basarabiei cu România¹⁾.

La Iași se face o primire deosebită delegației basarabene. Acești de pe urmă sunt sărbătoriți cu o deosebită dragoste. Sunt primiți de către consiliul de miniștri. Mai târziu sunt primiți chiar în audiență de M. S. Regele Ferdinand, se fixează un program întreg. Cea mai reușită sărbătorire a fost a societăților științifice în frunte cu Academia Română²⁾.

II.

Ajungem în ajunul lunei Martie. În viața militară în acest interval se întâmplă ori cari schimbări. Subsemnatul, sunt trecut ca sub-secretar de stat, ca șef de Stat major se numește col. Ghidechi.

Pê lângă „ministerul Republicei“ încep a lucra ofițerii de „stat major“ trimiși de ministerul din Iași: col. Linteș și maiorul Dediu. Bine înțeles, că tot lucru consta în pregătirea „fuziunii“ a armatei moldovenești cu cea românească.

Imi amintesc un epizod cu ocazia stabilirii uniformei militare. Ne gândeam foarte mult cu col. Linteș, căp. Tătărescu și maiorul Boerescu, ce proiect de uniformă să introducem, ca pe urmă la „fuziune“, să nu mai fie nevoie de schimbare. Am fost cu această ocazie și la d-l P. Gore, care ne-a spus precis:

— Ce mai umblați, în curând vom îmbrăca o uniformă comună. —

Hotărâm în definitiv să facem o descriere a uniformei armatei române și s'o supunem consiliului de ofițeri în frunte cu ministru de război. De oare ce aceștia nu prea cunoșteau limba, vor primi-o fără discuții.

1) „România Nouă“ 1 Martie No. 34.

2) „România Nouă“ 2 Martie No. 35.

Eram într-o seară în sala „consiliul de miniștri“. Se adunase toți ofițerii superiori din unitățile moldovenești, prezida ministru, general Brăiescu. Asistă ofițerii din armata română: col. Linteș, col. Dimitriu, maior Boerescu, căp. Tătărescu și alți. Eu citesc proiectul. Toți ascultă cu atenție.

— Și cum o să fie asta? — întrerupe generalul Brăiescu: — șapca care o descrii d-ta?

Nu mult mă gândesc, iau de pe un scaun chipiul d-lui col. Dimitriu, care era cu trese frumoase argintii și spun:

— Vă rog, d-le ministru, îmbrăcați. —

Generalul îmbracă, îi stă minunat de bine. Toți ofițerii se uită și găsesc că-i bine. Așa am trecut foarte ușor proiectul de uniformă.

La începutul lunei Martie se provoacă criza guvernului general Averescu la Iași, și delegația noastră a „Sfatului Țării“ se întoarce la Chișinău. În ziua de 5 Martie se numește noul guvern sub preșidenția d-lui A. Marghiloman).

Ne apropiam cu pași mari de ziua „Unirii“. „Blocul“ nu înceta să forțeze nota. Așa în ședința „Sfatului Țării“, d-l Codreanu, ministru comunicațiilor, face o propunere ca să fie încheiată o convențiune cu România pentru exploatarea C. F. R.²⁾. Această propunere se primește cu 70 de voturi contra 46, adică, votează „blocul“ pentru și „fracțiunea țărănească“ contra.

În ziua de 2 Martie „zemstva“ ținutului Bălți, în ședința plenară a „adunării generale“, votează „Unirea cu țara mamă“³⁾. Partizanii „blocului“ vreau să repare ticăloșia „sovietului țărănesc“ în frunte cu cunoscutul căp. Popa, care a făcut lucrurile blăstămate în Ianuarie.

La 16 Martie în ședința „Sfatului Țării“, se petrec lucruri, cari apropie cu totul ceasul hotărâtor. „Fracțiunea țărănească“ se agită grozav, mai ales, că pe neașteptate a venit proclamarea „Unirii“ de la Bălți. D-l

1) „România Nouă“ 9 Martie No. 41

2) „România Nouă“ 12 Martie No. 42

3) „România Nouă“ 17 Ianuarie No. 12.

Țiganco, unul din leaderii „fracțiunii țărănești“, interpelează guvernul asupra politicii „externe“.

În lipsa titularului I. Pelivan, care se află grav bolnav, răspunde d-l Cigureanu ¹⁾. Dânsul spune că „republica“ se află în cele mai bune raporturi cu România, mai mult, cum se vede din primirea ce s'a făcut reprezentanților „republicei“ la Iași, România se consideră drept ca o soră mai mare, dar primejdia vine de la Orient, din partea Ucrainei, care râvnește să ne ia două ținuturi: Acherman și Hotin și dă citire adresei primite de la guvernul din Iași:

Prin aceasta, am cîntea a vă declara, că Sfatul miniștrilor *Republicei Democratice Ucrainene Poporale* găsește neapărat să aducă la cunoștința stăpînirii Imperiale Germane următoarele: „*Stăpînirea Ucraineană e mult interesată de soarta provinciei vecine, Basarabia.*“

Cu toate că cele două popoare demnitate, cel ucrainean și cel moldovenesc locuiesc amestecate, nu mai lasă nici o îndoială faptul, că partea de nord a teritoriului Basarabiei e locuită în cea mai mare parte de Ucrainenii, iar în partea de sud (între gurile Dunării și a Nistrului) ei au o majoritate relativă și astfel Basarabia, în privința stării etnografice, economice și politice alcătuiește o parte nedespărțită din teritoriul Republicii Democratice Ucrainene. Stăpînind o mare parte din malul Mării Negre, unde în partea despre apus se află un mare centru economic, Odesa, cu care la drept cuvânt este legată partea de sud a Basarabiei, guvernul Ucrainean socoate, că prin orice schimbare a fostei granițe ruso-române, mai ales în părțile de nord și sud se calcă mult interesele politice și economice ale Republicii Ucrainene. Având în vedere că în vremea de față o parte însemnată a Basarabiei este ocupată de oștile românești și întrebarea a cui să fie Basarabia de acum înainte ar putea să fie un punct de discuție la conferința de pace din București. Guvernul Republicii Ucrainene socoate cu puțină dezbateră și rezolvarea acestei întrebări numai dacă va lua parte și va fi de acord și împuțernicitul guvernului Ucrainean.

Președintele consiliului de miniștri și ministru de externe (ss) Golubovici

După citirea documentului, d-l Ciugureanu explică, că din cauza aceasta, nici delegații noștri nu pot să se

ducă la București, că ar dà pretext ucrainenilor să insiste asupra cererii lor. Asemenea, mai spune, că ucrainenii de acord cu austriacii, au declarat linia Ocnîța—Bălți—Râbnîța, supusă direcțiunii C. F. U. din Chiev.

Impresia a fost penibilă, cu totul neașteptată de „fracția țărănească“. După d-l Ciugureanu, ia cuvântul d-l Cristi, care spune că trebuie protestat energic.

Vorbește apoi deputatul Donico-Iordachesco (fracția țărănească), critică politica guvernului, care a dat naștere la conflict și crede că acest conflict se datorește anume actului de la Bălți.

Mai vorbesc vr'o câțiva din „fracția țărănească“. Ia a doua oară cuvântul d-l Ciugureanu, care de data asta execută minoritățile, spunând:

„Cine sunteți d-stră? Oaspeți, cari a-ți fost primiți și ocrotiți într'această țară“.

Aplauzele furtunoase în „bloc“, sgomol, vuet din partea „fracției țărănești“.

„D-stră nu știți istoria și eu înțeleg de ce n'o știți, niciodată nu v'ați interesat de istoria acestei țări, căci pe toți încoace v'a mînat numai lăcomia de a vă îmbogăți“.

Aplauze furtunoase ale „blocului“, vuet, strigăte, șuerături în „fracția țărănească“.

Lămuririle date mai departe ale d-lui Ciugureanu sunt de o importanță colosală. Dânsul răspunde tuturor învinuirilor ce s'au adus guvernului de către „fracția țărănească“ și crede că lucrurile sunt puse la cale de a provoca un vot de neîncredere în guvern. Mai explică, că delegații desemnați să trateze la Brest-Litovsc n'au putut să plece, pentru că împrejurările așa au fost și crede că așa a fost norocul „neamului românesc“. Ședința s'a încheiat în liniște, „blocul“ primind deplina satisfacție morală.

Acțiunea „guvernului“ față de conflictul cu Ucraina este susținută de ioată presa locală românească. Se tipăresc o serie de articole privitoare la aceeași chestie.

1) „România Nouă“ 21 Martie No. 51.

III.

Iată că se apropie și ultima etapă prin care trebuie să treacă Basarabia înaintea „Unirei“. Din nou pleacă la Iași delegația „Sfatului Țării“, d-nii Ciugureanu și Inculeț. Dar se întorc îndărăt împreună cu d-l Stere, Sâmbăță 24 Martie¹⁾.

Mărturisesc, că sosirea d-lui Stere, se aștepta ca a unui semi-zeu, făcător de minuni. Și într'adevăr, d-lui s'a arătat la culmea chemării.

Tot în seara de 24 Martie, în localul „societății Făclia“, s'a dat în onoarea marelui musafir un banchet²⁾, la care au fost invitați reprezentanții „fracțiunii țărănești“ și a altor minorități. A fost un praznic, a fost un delir când vorbea d-l Stere. L'am văzut atunci de prima oară în viață. Cu o voce fermă, hotărâtoare, cu o logică de fier, explica d-l Stere lui Țiganco necesitatea actului „Unirei“. Cred că d-l Stere nici odată în viața lui n'a fost așa de tare, așa de convingător, ca în seara de 24 Martie. Clipe înălțătoare, clipe mărețe, cari nu se vor uita nici odată în viață.

Au vorbit mai mulți frunțași. La sfârșitul banchetului se părea că și Țiganco și cei l'alți tovarăși ai lui sunt gata să asculte și să urmeze pe marele profesor, care le-a dezvoltat atâtea teorii frumoase obiective și convingătoare.

A doua zi, 25 Martie, a urmat consfătuire în consiliul de miniștri, asemenea în „fracțiunea țărănească“ și „blocul moldovenesc“. Bine înțeles, că d-l Stere n'avea nevoie de a vorbi în „bloc“ și toată iscusința o punea la consfătuire cu „fracția țărănească“. Aci d-l Stere a putut converti la calea adevărată mai mulți moldoveni țărani, cari până atunci erau conduși de nas de niște proroci minciunoși ca Țiganco și alții.

Urmează ziua de 26 Martie. Iar consfătuiri și pregătiri pentru ziua de 27 Martie.

Tot în ziua de 26 Martie sosesc în Chișinău d-nii

Marghiloman și generalul Hârjeu, cu scop de a întoarce vizita guvernului basarabean și tot atunci a se consfătuși asupra situației momentului¹⁾.

Este de un mare interes a reda pe scurt ședința „blocului“ din seara de 26 Martie²⁾. Imi amintesc că prezida această ședință d-l Osoean. Primul a luat cuvântul d-l Erhan, care a propus „blocului“ un proiect al actului „Unirei“ cu chip de a uni „fracțiunea țărănească“ cu „blocul“. În acest proiect se slăruia la păstrarea unei largi autonomii. După celirea proiectului, ia cuvântul d-l Ciugureanu, care spune aproximativ, că nu poate a se asocia la un asemenea proiect, cel mult ce poate admite, ca „Sfatul Țării“ să vazeze reforma agrară și să plece pentru că, dacă am fi în Rusia, atunci ne trebuie o autonomie largă, în momentul ce trecem în România, de așa ceva n'avem nevoie, vom fi acasă la noi și ar fi chiar o primejdie o autonomie largă, ar fi veșnic neînțelegeri între centru și periferie. D-l Mare, susține părerea d-lui Ciugureanu.

Mai departe, deputatul V. Bogos spune: — Este un semn de micime sufletească aceste târgueli, „Sfatul Țării“ a avut două probleme de rezolvat: Unirea și reforma agrară. Ni se pune acum una din aceste probleme și ne târguim. Nu suntem oameni la înălțimea momentului, cum n'am fost nici până acum și propune încetarea vorbelor de prisos.

Ia cuvântul Arhimandritul Gurie, care, susținând părerea d-lui Ciugureanu, dorește ca mai degrabă să vie și unirea Transilvaniei și a Bucovinei și să fim o Românie mare și frumoasă.

Mai departe vorbesc d-nii: I. Codreanu, Păscăluță și Crihan, toți vorbesc în sensul arătat de d-l Ciugureanu. Iată că vine și d-l Inculeț, cere și d-sa să fie ascultat. Iată ce declarație aproximativ face:

— D-lor, mă știți că eu totdeauna am fost rezervat în ce privește chestia națională. Acum, d-lor, iată ce s'a întâmplat. Am fost cu d-l Ciugureanu la Iași, acolo am

1) „România Nouă“ 27 Martie No. 56.

2) „România Nouă“ 28 Martie No. 57.

1) „România Nouă“ 27 Martie No. 56.

2) „România Nouă“ 28 Martie No. 57.

căutat, ca totdeauna a mă sfatui cu reprezentantul „Franței” și am plecat la ambasadorul francez Saint-Aulair și l'am întrebat despre situație ¹⁾. D-l ambasador mi-a spus, că dacă n'om face unirea, tot una ne va înghiți cineva și pe urmă noi suntem moldoveni, aceiași români, tot cu România ne-a fi mai bine. Mărturisesc, că la început am fost nedumerit, dar acuma cred și eu, d-lor, că trebuie să facem unirea cu România, — și susține necesitatea condițiilor.

La sfârșit a avut loc și intervenția d-lui Stere, care a spus pe scurt că trebuie de făcut așa, ca să atragem cât mai mulți din „fracția țărănească”. „Blocul” se unește și primește proiectul unei declarații, care se va cita mai departe.

„Blocul” și aci a arătat o înțelepciune mare și a făcut toate concesiunile ca să atragă pe cât posibil mai mulți moldoveni din „fracția țărănească”.

IV.

A doua zi, 27 Martie, ședința solemnă a proclamării „Unirii” ²⁾.

Ședința se deschide la orele 4^{1/2} p. m. Un public numeros. Toată asistența în așteptarea marelui act. Își face apariția în sala de ședință, d-l Marghiloman, prim-ministru al României. Este întâlnit cu aplauze prelungite din partea „blocului moldovenesc”.

Cuvântarea d-lui Alexandru Marghiloman

*Domnule Președinte,
Domnilor Deputați,*

Problema mare și sfântă a reîntrării Basarabiei în sânul patriei mame, care a încălzit în cursul războiului frământările unui partid politic din România, a preocupat necontenit sufletele noastre. Noi am urmărit cu un viu interes dezvoltarea acestui colț de pământ românesc și ne-am încredințat cu multumire, că din caldul d-vs. patriotism a eșit o Basarabie independentă (aplauze). Și când vârtejul primejdios al evenimentelor

a început să amenințe tânărul stat, conducătorii lui și-au dat seama că ajutorul nu le poate veni decât din partea României. Ca un copil crud, care și întinde brațele spre mama lui, așa a alergat Basarabia, cerând scăpare de la România (aplauze). Astăzi putem vedea cu toții rezultatele binefăcătoare ale acestui ajutor sosit la vreme, pentru binele țării. Ceiace se petrece azi e roada bogată a sămânței aruncate în pământul bun. Unirea Basarabiei cu patria mamă, este o necesitate pentru statul d-vs. Și dacă am venit în mijlocul d-vs., am făcut-o anume spre a-mi da seamă de greutățile și obiecțiunile, cari ar mai sta în calea acestui act însemnat. În convorbirile pe cari le-am avut cu reprezentanții moldovenilor și ai diferitelor fracțiuni de altă naționalitate, ne-am convins că unirea se poate înfăptui fără ca ea să fie în contradicție cu autonomia dobândită. Unirea e posibilă făcând concesiuni obiceiurilor locale, cari nu se împotrivesc intereselor unei României mari și împreunate (aplauze). Cu toții au chibzuit asupra acestui mare fapt și suntem siguri că orice vorbă și orice amânare ar fi păgubitoare. A trecut ceasul vorbelor, acum e ceasul hotărârilor și ca să nu rătăcim, eu îmi iau voe să vă citesc propunerile guvernului românesc privitor la înfăptuirea unirii, (aceleași cari sunt în actul unirii N. A.).

Noi, reprezentanții guvernului român, ne retragem ca afară de prezența noastră, să discutați cum doriți, însufleșiți de un patriotism luminat și conduși de credință, că nu e nici o clipă de pierdut. Sper că veți lucra așa cum cer interesele poporului român din Basarabia (aplauze prelungite).

După această cuvântare, d-l Al. Marghiloman părăsește sala de ședință.

Ăparența elegantă a d-lui Marghiloman, cuvântul plin și impunător, maniera imperioasă a se ținea în timpul vorbirii, cucerește toată asistența. De îndată și se creiază o atmosferă adevărat de sărbătoare.

După cuvântarea d-lui Marghiloman, se proclamă de „blocul moldovenesc” deputat d-l Stere, care ia cuvântul și pătrunde până'n adâncul inimilor ascultătorilor. Aplauze furtunoase întrerup mereu. Redăm mai jos cuvântarea :

Cuvântarea d-lui C. Stere

In viața unui om și în istoria unui popor, nu sunt multe clipe ca acestea. Sunt mândru și fericit că mi-ăți dat puțința de a mă înjuga la lupta pentru drepturile și libertatea Basarabiei

1) „România Nouă” 27 Martie No. 56.

2) „România Nouă” 29 Martie No. 58.

ai cărei fiu sunt (aplauze). Infundat în temnițele Siberiei de către un despot, mă întorc astăzi pe pământul țării mele în strălucirea libertății, pe care a-ți cucerit-o prin sângele d-vs.

Suntem chemați să luăm astăzi o hotărâre istorică, pentru care ne trebuie cuget și conștiința cună.

Voința de fier a istoriei a pus pe umerii d-vs. o răspundere pe care n-o puteți înlătura. *Nimeni altul decât d-vs. poate și are dreptul de a vorbi în numele Basarabiei* (aplauze). Noi suntem chemați aici în acel proces elementar, care sfărâmă bastiliile și formează o viață nouă.

Revoluția ne-a adus aici, (aplauze furtunoase). Ați aprins aici o făclie, care a ars toate pergamentele feudale, care a nimicuit toate privilegiile de castă, rămânând un popor, care se întemeiază numai pe ogor și pe munca intelectuală (aplauze). D-vs. trebuie să duceți făclia și dincolo pentru dărâmarea putregaiului și a nedreptăților, ca să fiți apărători întregului neam românesc în cea mai grea clipă a istoriei sale, (aplauze).

Astăzi noi decretăm drepturile revoluției pentru Români, (aplauze).

Vă mulțumesc pentru cinstea ce mi-ați făcut-o. Ea este grea povară pentru mine, dar deși am trecut în al șaselea deceniu al vieții mele, totuși voi porni la luptă cu aceiași energie și credință ca și în tinerețe, care mi-a deschis porțile temniței, (ovație).

După aceasta, d-l Stere, cerând voe președintelui, se adresează cu un apel *rostit în rusește* către deputații celorlalte naționalități:

„*In acest moment istoric, care ne-a dat putință, de a ne hotărâ în sine soarta, ași vrea să mă îndrept către aceia, cari până eri au fost stăpâni și pe cari azi îi primim la sânul nostru. Declarația d-lui Marghiloman, nu este o serie de propuneri, ci o declarație care arată cum a înțeles dorințele basarabenilor. Eu mă îndrept spre d-vs., ca spre niște cetățeni liberi. Înțeleg că sunt mulți, cari nu-s mulțumiți cu starea de azi. Dar trebuie să se înalțe la nivelul gândirii cetățenești.*

Se poate oare ca în acest moment greu, România să renunțe și la istoria și la interesele sale vitale? Dacă România ar renunța la aceasta, n'ar putea să vă ajute. Starea Basarabiei în caz dacă România ar renunța la drepturile sale, ar fi din cele mai grele. Dar ce poate să se întâmple dacă nu vă veți uni? Vor veni în numele Basarabiei acei cari v'au stăpânit până eri; stăpânirea României va fi nevoită să vorbească cu ei și fapta aceasta nu va fi a voastră. Dacă s'ar face numai cu acordul boerilor, ce ar eși din toate drepturile dobândite prin revoluție? Cum veți fi priviți de urmașii voștri, de copiii

voștri și copiii copiilor voștri, cari ar trebui să trăiască din nou o revoluție, pentru aceia ce atâră acum de la votul vostru? Un deputat — și îi caracteristic că e un reprezentant al națiunei domnitoare până eri, — a spus că în caz dacă Basarabia s'ar uni cu România, inteligența rusă va părăsi Basarabia. Cât de puțin trebuie să fie legat omul de Basarabia, care rosleşle aceste cuvinte. Acest om nu e ca românul născut și crescut aici. Căci, d-lor, aici a fost locul, în care s'a plămădit, s'a născut din suferințe, lacrimi și luptă. Noi de aici suntem, n'avem unde să ne ducem și nimeni n'are dreptul să ne alunge.

D-lor, e datoria voastră să fiți conducători, să nu le stricați viața acelor mici, pentru cari răspundeți.

Fiindcă dacă d-vs. puteți aștepta, țăranul nu mai poate aștepta. Cu ce garantați că-i veți da pământul așa de dorit, rămânând neuniți, pe când unindu-vă puteți să îndepliniți năzuințele până la urmă, dându-i pământul pe care îl are după dreptate și pe care îl va avea după legile făcute de d-vs.

Nu, nu pot opri — zice d. Stere — de-a nu încheia acest apel în limba mea. Mă adresez deci înainte de toate ca un fiu de țăran, care am petrecut anii copilăriei ca cei mai mulți dintre d-vs. Vă spun aceasta, fiindcă numai plugul d-vs. a tăiat pământul Basarabiei. Gândiți-vă că nu e vorba numai de d-vs., ci și de copii cari vin în urmă. Vă vor ierta ei oare, când vor ști că părinții lor au dat cu piciorul în dreptul și fericirea copiilor, nepoților și strănepoților lor? Votând unirea, d-vs. votați pentru libertatea și drepturile lor. Ogorul va fi al d-vs. și nimic în lume nu vi-l va mai putea lua. Nici o bănuială să nu va clatine sufletul. În vremurile de sbucium și de suferință, cari s'au abătut ca o neagră și feroasă nenorocire peste neamul nostru, s'au făcut greșeli și păcate multe, cari însă vor fi ispășite. Dar cea mai mare fărădelege, ar fi aceea, când munca voastră ar rămânea astăzi zădarnică. Căci multe și mii de vieți ar trebui să se mai stângă, ca să vie iarăși o clipă ca aceasta. Ca unul care am luptat o viață întreagă pentru drept, suferind ani lungi, prin întunericul temnițelor, am alergat să-ne mărim țara în nevoia ei cea mare. În numele copiilor și al conștiinței d-vs. vă spun să vă faceți datoria neclintit, fără a privi la dreapta ori la stânga ci numai la viitorul urmașilor. Căci numai așa veți câștiga ertarea și în fața istoriei pentru păcatele pe cari le-ați săvârșit (apl.).

Mulți moldoveni plâneau de bucurie, când se rostiau aceste cuvinte. După cuvântarea d-lui Stere, reprezentantul „blocului moldovenesc”, citește următoarea declarație:

„In numele poporului Basarabiei „Sfatul Țării“ declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunărea, Marea Neagră și vechile ei granițe cu Austria, ruptă de Rusia, acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadale singure să-și hotărească soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România. Această unire se face pe următoarele baze:

1. Sfatul Țării actual, rămâne mai departe pentru rezolvirea și realizarea reformei agrare, după nevoile și cererile norodului; aceste hotărâri se vor recunoaște de Guvernul Român.

2. Basarabia își păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Țării (Dieta), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, ca organ împlinitor și de administrație proprie.

3. Competența Sfatului Țării, este: a) Volarea bugetelor locale; b) Controlul tuturor organelor, zemstvelor și orașelor; c) Numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întârîși de Guvern.

4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale.

5. Legile în vigoare și ogranizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și vor putea fi schimbate de Parlamentul Român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei.

6. Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia.

7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în consiliul de miniștri Român, acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din Parlamentul român.

8. Basarabia va trimite în Parlamentul Român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal secret și direct.

9. Toate alegerile din Basarabia, pentru voloste, sate, orașe, zemstve și Parlament se vor face pe baza votului universal, egal, secret și direct.

10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin constituție.

11. Toate călcările de legi făcute din motive politice în vremurile tulburi ale prefacerii din urmă sunt amnestiate. Basarabia unindu-se ca fiică cu mama sa România, Parlamentul român va hotărâ convocarea neîntârziată a consiliuului, în care vor intra proporțional cu populația și reprezentanții Basarabiei, aleși prin vot universal, egal, direct și secret, spre a hotărâ împreună cu toții înscrierea în Constituție a principiilor și a garanțiilor de mai sus.

Trăiască Unirea Basarabiei cu România de-apururi și totdeauna“.

Urmează declarația din partea „fracțiunii țărănești“ cetilă de Țiganco, prin care se spune că o asemenea chestiune poate s'o rezolve numai „Constituanta“ republicii Moldovenești și în cazul cel mai favorabil forma de alianță între Basarabia și România este federația. Așa că de data aceasta, „fracția țărănească“ se dezbină, o parte din moldoveni, între cari și d-nii Inculeț și Erhan susțineau declarația „blocului Moldovenesc“.

Reprezentantul nemților spune, că el nu-i autorizat să se pronunțe în această chestiune.

Deputatul polon Dutchevici, face o declarație de urare poporului român, care a ajuns la așa clipe frumoase și se asociază la declarația „blocului Moldovenesc“. D-lui este viu ovaționat de „bloc“. Se face o pauză de 10 minute. După redeschidere, o parte din moldoveni din „fracția țărănească“ fac declarația că ei votează cu „blocul“ pentru „Unire“.

Mai departe se votează cu vot nominal declarația „blocului“ și este primită cu 86 pentru, 36 abținuți, contra 3, absenți 13.

Președintele proclamă rezultatul. Un delir de nedescris. După ce încetează manifestarea întră din nou în „Sfatul Țării“ d-l Marghiloman, d-l I. Buzdugan, secretarul biuroului, citește în fața reprezentantului guvernului Român rezoluția de „Unire“.

D-l Marghiloman ia din nou cuvântul:

Domnilor deputați, în numele poporului românesc și al M. S. R. Ferdinand I, cu adâncă emoție și cu falcică mândrie iau act de hotărârea istoricu quaziunanimă a „Sfatului Țării“ și la rândul meu declar că, de azi înainte Basarabia este pentru vecie unită cu România, una nedespărțită, (aplauze prelungită). În aceste clipe mari, să ne închinăm cu smerenie în fața geniului rasei noastre, care ne-a îngădui după o despărțire de un veac și mai bine, să ne vedem iarăși reușiți la pieptul României. Să ne închinăm înaintea conducătorilor acestei țări, cari consimt prin voință, să devie slujitori umili ai neamului românesc. Să ne unim cu toții inimele și să strigăm: *Trăiască România* una și nedespărțită, (aplauze). Tot odată, țin să declar că hotărârea luată, va fi respectată atât în litere cât și în spiritul ei, (aplauze frenetice).

După această cuvântare, toată asistența pleacă la Catedrala din Chișinău, unde se oficiază un te-deum și urmează defilarea oștii române. Seara la orele 8^{1/2} s'a dat un banchet la „cazino-ul orașului“.

Nu multă zabavă, d-nii Ciugureanu și președintele „Sfatului Țării“ primesc o telegramă de la M. S. Regele¹⁾:

Cu o adâncă emoție și cu inima plină de bucurie, am primit știrea despre spontaneul act ce s'a săvârșit la Chișinău. Sentimentul național, ce se deșteaptă atât de puternic în timpul din urmă în inimile Moldovenilor, de dincolo de Prut, a primit prin votul înălțător al „Sfatului Țării“, o solemnă afirmare; un vis frumos s'a împlinit. Din suflet mulțumesc Bunului Dumnezeu că Mi-a dat în zile de restriste, să văd după o sută de ani pe frații basarabeni, venind iarăși la Patria-mamă. Aduc prinosul meu de călduroase mulțumiri, domniilor voastre și „Sfatului Țării“, ale cărui patriotică sforțare a fost încoronată cu succes. În aceste momente solemne și înălțătoare pentru patrie, de aci înainte comună, vă trimit la toți cetățeni din România de peste Prut, regescul Meu salut, înconjurându-vă cu aceeași inimă și caldă iubire părintească.

FERDINAND

Și ca încheiere la toate cele scrise mai sus țin să subliniez încă odată rolul important, ce l'au avut ardelenii și bucovinenii refugiați în Basarabia și ardelenii și bucovinenii voluntari din Chiev în mișcarea națională din Basarabia. Focul sacru al naționalizmului ardelen a încălzit sufletele finerilor basarabeni la Chiev și le-au dat avântul cel mare spre calea adevărată a întregirii neamului.

Acolo la Chiev, în inima Ucrainei, scot voluntarii ardeleni cu abnegații personale, ziarul lor „România Mare“²⁾.

La Odessa, Chișinău, Iași, ardelenii și bucovinenii, ca primii creștini, poartă făclia „Unirii neamului“ cu sfințenie și c'un devotament, fiind ori când gata la sacrificii până a și pune și viața.

Asemeni țin să accentuez că și mulți patrioți cinstiți din vechiul regal făceau lucrul sfânt cu același devotament, până când vine în Basarabia armata viiejească a țării Românești și pune ferm și hotărâtor pecetea pe

lucrurile mari, cari se pregăteau, pentru a vedea neamul unit, întregil și fericit.

Cetitorule, dacă îți vei pune întrebarea: cine a făcut „Unirea“ Basarabiei cu țara mamă? Istoria îți răspunde: vocea sângelui.

În sfârșit, vreau să spun, că am lucrat la această carte fără patimă, n'am căutat să scot vreo persoană, fie dintr'o parte sau alta, în relief. Fie care este arătat așa cum a fost.

Cum se vede, toată lumea dela 1917—18 a lucrat din convigere, așa că nu poate fi vorba de „trădare“. Mai sus am spus, că „Unirea“ a făcut-o: vocea sângelui. Această voce s'a trezit la unii mai de vreme, iar la alții mai târziu.

Așa s'a întâmplat un act măreț în viața neamului nostru. După 106 ani, Basarabia, răpită odinioară de vecinul cotropitor, prin bună voe și dragoste se reîntoarce la sânul mamei, după cum sună cântecul poetului:

*Românie, mamă dulce,
Eu te las cu Dumnezeu
Căci dușmanul iar mă duce,
Iar mă ia din brațul tău.
Sunt răpită, sfâșiată,
Sufletul meu plânge frânt,
Dar din prag eu încă odată,
Jalnic bine te cuvânt.
Tristă, mă despart de tine,
Ce ca mamă m'ai iubit,
Ce cu drag tot zile bine
Imi făceai neconținut.
Și-oi speru, că d'oar odată
Jugul crud se va sfărma,
Fiica zmulșă, liberată
Va sbura la muma-sa.
Ce serbare o să fie,
Mă vei strânge în brațul tău,
Până atunci Românie
Să rămâi cu Dumnezeu.*

1) „România Nouă“ 31 Martie No. 60.

2) „Cuvânt Moldovenesc“ August No. 64, 1917.

Lista documentelor și izvoarelor, de care ne-am folosit la întocmirea cărții :

- Revista rusă „Profesionalinoe obrazovanie” No. 2—3.
Ziarele „Cuvântul Moldovenesc”, anul 1917; „Ardealul” și „România Nouă”, 1917—1918; „Sfatul Țării”, 1917—1918.
Zilnicul meu și al fratelui meu Vlad. Bogos.
Broșura rusească a biuroului de organizare a primului congres fărănesc 21—24 Mai 1917.
Revista „Școala moldovenească” din Iulie, August, Septembrie 1917.
Istoricul diviziei XI, din 1918.
Dosarul ștab-capitanului Popa, din Februarie 1918.
Cartea „Marele război și politica României” a d-lui Stere.
„Viața Românească” No. 8, 1921.
Diferite manifeste, telegrame, adrese, unele fiind deja reproduse în ziarele „Epoca”, „Adevărul”, „Lupta”, „Universul”.